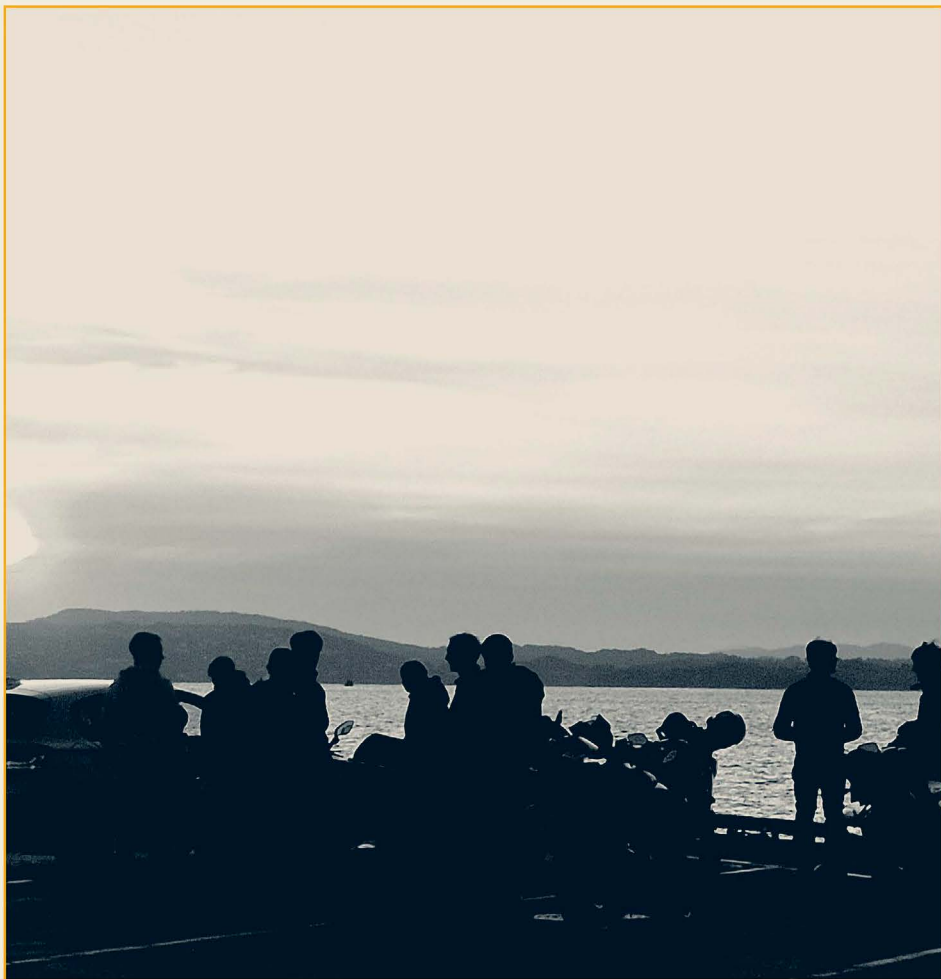

Integrirana podrška djeci u riziku od siromaštva

teorija, javne politike i praksa pomagačkih profesija

doc. dr. sc. Dinka Caha • prof. dr. sc. Olja Družić Ljubotina
prof. dr. sc. Marijana Kletečki Radović • prof. dr. sc. Sanela Bašić

Izdavač
SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU
PRAVNI FAKULTET OSIJEK

Za izdavača
prof. dr. sc. Tunjica Petrašević

Autorice
doc. dr. sc. Dinka Caha
prof. dr. sc. Olja Družić Ljubotina
prof. dr. sc. Marijana Kletečki Radović
prof. dr. sc. Sanela Bašić

Recenzenti
izv. prof. dr. sc. Ana Opačić
Pravni fakultet
Sveučilište u Zagrebu
doc. dr. sc. Anita Barišić, univ. spec. act. soc.
Pravni fakultet Osijek
Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku

Lektorica
Đurđica Vitković, mag. croat. et mag. hist.

Priprema za tisak
Krešendo, Osijek

Rujan 2026. godine

© Sva prava pridržana. Nijedan dio ove knjige ne može biti objavljen ili pretisnut bez prethodne suglasnosti nakladnika ili vlasnika autorskih prava.

ISBN: 978-953-8109-72-0 (online)

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku

Suglasnost za izdavanje ovog sveučilišnog udžbenika donio je Senat Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku na sjednici održanoj 30. rujna 2026, godine pod brojem 28/26.

Ovaj priručnik rezultat je rada u okviru projekta Jean Monnet modul
European Support for Children at Risk of Poverty - EU_SHINE.

Projekt je financiran sredstvima Europske unije. Izneseni stavovi i mišljenja isključivo su stavovi i mišljenja autora te ne moraju odražavati stavove i mišljenja Europske unije ili Europske izvršne agencije za obrazovanje i kulturu (EACEA). Ni Europska unija ni EACEA ne mogu se smatrati odgovornima za njih.

Integrirana podrška djeci u riziku od siromaštva" autora Dinka Caha, Olja Družić Ljubotina, Marijana Kletečki Radović, Sanela Bašić licencirana je pod međunarodnom licencom CC BY-NC 4.0.
Izvornik je dostupan na: <https://repozitorij.pravos.unios.hr>

S V E U Č I L I Š N I P R I R U Č N I K

INTEGRIRANA PODRŠKA DJECI U RIZIKU OD SIROMAŠTVA

TEORIJA, JAVNE POLITIKE I PRAKSA
POMAGAČKIH PROFESIJA

doc. dr. sc. Dinka Caha

prof. dr. sc. Olja Družić Ljubotina

prof. dr. sc. Marijana Kletečki Radović

prof. dr. sc. Sanela Bašić

Osijek, 2026.

SADRŽAJ

1. Siromaštvo kao društveni problem: teorijski pristupi i kritičko razumijevanje	11
1.1. Razumijevanje siromaštva: zašto je važno?	11
1.2. Tradicionalni pristupi siromaštvu: apsolutno i relativno siromaštvo	13
1.3. Suvremeni pristupi siromaštvu	14
1.3.1. Monetarni pristup siromaštvu	14
1.3.2. Siromaštvo kao deprivacija sposobnosti	15
1.3.3. Socijalna isključenost	15
1.3.4. Ljudskopravaški pristup siromaštvu	16
1.3.5. Socijalna pravda i principi ljudskih prava	17
1.4. Teorijska objašnjenja siromaštva	20
1.5. Individualne (bihevioralne) teorije siromaštva: odgovornost pojedinca i „okrivljavanje žrtve“	21
1.6. Strukturalne teorije siromaštva: tržište rada, nejednakosti i institucije	23
1.7. Teorije agensnosti: kako pojedinci pregovaraju sa strukturama	25
1.8. Atribucije uzroka siromaštva	26
1.8.1. Atribucijske teorije	27
1.8.2. Dimenzije i prediktori atribucija uzroka siromaštva	28
1.8.3. Atribucije uzroka siromaštva u Hrvatskoj	30
1.9. Intersektionalni pristup u analizi siromaštva	31
1.10. Integrativni teorijski okvir siromaštva: ponašanje, strukture, agensnost i intersektionalnost	32
2. Mjere siromaštva u zemljama Europske unije	34
2.1. Mjere relativnog siromaštva	34
2.2. Materijalna i socijalna deprivacija	35
2.3. Subjektivno siromaštvo	37
2.4. Pokazatelji siromaštva i socijalne isključenosti u Europskoj uniji	37
2.4.1. Stopa rizika od siromaštva i socijalne isključenosti u Europskoj uniji	37
2.4.2. Pokazatelji koji doprinose analizi rizika od siromaštva ili socijalne isključenosti	39
2.4.3. Stopa materijalne i socijalne deprivacije u Europskoj uniji	40
2.4.4. Stopa subjektivnog siromaštva u Europskoj uniji	41
2.5. Pokazatelji siromaštva i socijalne isključenosti u Republici Hrvatskoj	43

2.5.1. Stopa rizika od siromaštva i socijalne isključenosti u Republici Hrvatskoj	43
2.5.2. Pokazatelji materijalne i socijalne deprivacije u Republici Hrvatskoj	46
2.5.3. Pokazatelji subjektivnog siromaštva u Republici Hrvatskoj	46
3. Dječje siromaštvo	48
3.1. Politike za podršku djeci u riziku od siromaštva	48
3.2. Siromaštvo djece: razvojni rizik i socijalni problem	51
3.2.1. Zašto je siromaštvo djece razvojno specifično?	53
3.3. Vrijeme provedeno u siromaštvu i kumulativni učinci siromaštva	58
4. Dobrobit djeteta	60
4.1. Koncept i mjerenje dobrobiti djece	60
4.1.1. Rani i predškolski odgoj i obrazovanje	63
4.1.2. Obrazovanje	63
4.1.3. Prehrana	63
4.1.4. Zdravlje	64
4.1.5. Stanovanje i materijalna dobrobit	64
4.1.6. Sudjelovanje i socijalne usluge u zajednici	65
5. Ranjivost, rizici i otpornost djece koja odrastaju u uvjetima siromaštva	66
5.1. Rizici povezani sa siromaštvom	67
5.2. Otpornost u uvjetima siromaštva	71
5.3. Problem i rizici siromaštva iz perspektive djece koja odrastaju u uvjetima siromaštva	75
5.4. Doživljaj stigme siromaštva i načini nošenja sa sramom djece s iskustvom života u siromaštvu	77
5.5. Odsustvo glasa i participacija djece koja odrastaju u uvjetima siromaštva	82
6. Profesionalna praksa: specifičnosti i uloga stručnjaka u radu s djecom koja odrastaju u uvjetima siromaštva	87
6.1. Integrativni pristup problemu siromaštva u neposrednoj praksi	87
6.2. Pristup u radu s djecom koja odrastaju u uvjetima siromaštva iz perspektive teorije osnaživanja	90
6.2.1. Pojam i dimenzije osnaživanja	91
6.2.2. Osnovna načela prakse osnaživanja u individualnom radu i proces rada	92
6.2.3. Uloga stručnjaka u procesu individualnog osnaživanja	95
6.2.4. Značaj odnosa između stručnjaka i djeteta	95
6.2.5. Model osnaživanja, participacije i perspektive snaga	96

6.3. Mjere za prevenciju i ublažavanje posljedica siromaštva u Republici Hrvatskoj	99
6.3.1. Socijalne usluge za prevenciju i ublažavanje dječjeg siromaštva	102
7. Održivo smanjivanje siromaštva kroz rad u zajednici	105
7.1. Socijalna promjena kao cilj pomagačkih profesija	105
7.2. Siromaštvo kao adaptivan društveni problem i uloga odabranih modela rada u zajednici	105
7.3. Zagovaranje kao alat socijalne promjene	109
7.3.1. Zagovaranje kao ključni alat za postizanje socijalne promjene	109
7.3.2. Vrste zagovaranja	110
7.3.3. Vještine zagovaranja	110
7.3.4. Javno zagovaranje	111
7.3.5. Primjer javnog zagovaranja prava djece na školsku prehranu u Hrvatskoj	112
7.4. Model kolektivnog učinka	115
7.4.1. Faze kolektivnog djelovanja	116
7.4.2. Komponente modela kolektivnog učinka	117
7.4.3. Preduvjeti provedbe modela kolektivnog učinka	125
7.4.4. Primjena modela kolektivnog učinka u akademskom i stručnom kontekstu	125
7.5. Logički model kao alat za planiranje kolektivnog djelovanja	126
7.6. Uspješne intervencije smanjivanja siromaštva	130
7.6.1. Razvojni potencijal djece i roditelja koji žive u siromaštvu	131
7.6.2. Ekonomske intervencije	132
7.6.3. Intervencije usmjerene na osiguranje dostupnosti resursa	133
Zaključak	136
Popis literature	138

Kratice:

ABCD – pristup utemeljen na potencijalima zajednice (eng. *Asset-Based Community Development*)

AROPE – rizik od siromaštva ili socijalne isključenosti (eng. *At risk of poverty or social exclusion*)

DZS – Državni zavod za statistiku

EPS model – model osnaživanja, participacije i perspektive snaga (eng. *Empowerment – Participation – Strengths*)

EU – Europska unija

EU-SILC – Statistika Europske unije o dohotku i životnim uvjetima (eng. *European Union Statistics on Income and Living Conditions*)

HZSR – Hrvatski zavod za socijalni rad

OCD – organizacija civilnog društva

OŠ – osnovna škola

PU HZSR – Područni ured Hrvatskog zavoda za socijalni rad

RH – Republika Hrvatska

RNM – romska nacionalna manjina

RPOO – rani i predškolski odgoj i obrazovanje

UN – Ujedinjeni narodi

UNICEF – Fond Ujedinjenih naroda za djecu (eng. *United Nations Children's Fund*)

WHO – Svjetska zdravstvena organizacija (eng. *World Health Organization*)

ZMN – zajamčena minimalna naknada

Uvod

Siromaštvo je jedan od najsloženijih i najtrajnijih društvenih problema suvremenog doba. Iako mnoga društva bilježe gospodarski rast, siromaštvo ostaje široko rasprostranjeno, nejednako raspoređeno i čvrsto povezano s nejednakostima u pristupu resursima, moći i životnim šansama. Posebno zabrinjava njegova višedimenzionalna narav jer ono ne obuhvaća samo nedostatak novca, već i ograničen pristup obrazovanju, zdravlju, stanovanju, socijalnim mrežama i mogućnostima ravnopravnog sudjelovanja u zajednici.

Među svim skupinama izloženima siromaštvu djeca zauzimaju posebno mjesto. Ona nemaju kontrolu nad ekonomskim okolnostima u kojima odrastaju, a posljedice njihovog odrastanja u siromaštvu mogu biti dugotrajne, kumulativne i međugeneracijski prenosive. Zbog utjecaja siromaštva na tjelesno i mentalno zdravlje, kognitivni razvoj, obrazovne ishode te socijalne i emocionalne kompetencije, dječje siromaštvo nije samo etičko pitanje pravednosti prema najranjivijima, nego i pitanje budućnosti čitavoga društva.

Svrha i cilj priručnika

Ovaj priručnik nastao je iz uvjerenja da način na koji razumijemo siromaštvo izravno oblikuje način na koji na njega odgovaramo. Ako ga vidimo kao individualni nedostatak, mijenjat ćemo pojedinca, no ako ga prepoznamo kao strukturni problem, mijenjat ćemo društvene uvjete. Stoga je cilj priručnika ponuditi utemeljeno, kritičko i višedimenzionalno razumijevanje dječjeg siromaštva te povezati to razumijevanje s konkretnim alatima za djelovanje u neposrednoj praksi, oblikovanju politika i radu na razini zajednice. Time se nastoji premostiti jaz koji u ovome području često postoji između teorijskih spoznaja i svakodnevne profesionalne prakse.

Priručnik je nastao u okviru EU Jean Monnet modula odnosno projekta „European support for children at risk of poverty“ (EU_SHINE) čiji je cilj jačati kompetencije studenata i stručnjaka pomažućih profesija za rad s djecom koja se susreću s društvenim i ekonomskim preprekama, diskriminacijom i smanjenim prilikama.

Kome je priručnik namijenjen

Priručnik je prvenstveno namijenjen stručnjacima pomagačkih profesija koji u svome radu susreću djecu i obitelji s iskustvom siromaštva (stručnjacima u sustavima socijalne skrbi, sustavu ranog odgoja, stručnjacima u sustavu obrazovanja i sustavu zdravstva). Jednako je koristan studentima socijalnoga rada i srodnih društvenih i humanističkih disciplina. Namijenjen je i donositeljima odluka, predstavnicima lokalne i regionalne samouprave te dionicima civilnoga društva koji sudjeluju u osmi-

šljavanju i provedbi mjera za smanjivanje siromaštva. Pisan je tako da povezuje teorijsku utemeljenost s praktičnom primjenjivošću, čineći ga upotrebljivim i za učenje i za svakodnevni rad.

Struktura priručnika

Sadržaj priručnika organiziran je tako da čitatelja vodi od razumijevanja prema djelovanju, a oslanja se na tri međusobno povezane temeljne cjeline. Prva cjelina postavlja teorijske i konceptualne temelje, druga ih primjenjuje na specifičan položaj djeteta, dok ih treća prevodi u smjernice za profesionalno djelovanje. Ovakva organizacija odražava unutarnju logiku problema jer razumijevanju uzroka i razmjera siromaštva slijedi razumijevanje njegovih posljedica za dijete, a tek na temelju njih moguće je oblikovati djelotvorne i etički utemeljene odgovore.

Prva cjelina: teorijske spoznaje i mjerenja siromaštva. Ova cjelina postavlja konceptualne i empirijske temelje priručnika. Obuhvaća teorijske pristupe i objašnjenja uzroka siromaštva, pri čemu se referira na individualne (bihevioralne) teorije, strukturalne teorije, teorije agensnosti, atribucijske teorije te intersekcionalni i integrativni okvir koji ih povezuje. Cjelina također obuhvaća prikaz mjerenja siromaštva, kao i pokazatelje rizika od siromaštva i socijalne isključenosti na razini Europske unije (EU) i Republike Hrvatske (RH). Tome se pridružuje vrijednosni okvir socijalne pravde, ljudskih prava te analiza atribucija uzroka siromaštva, koje oblikuju javne i stručne stavove. Svrha ove cjeline je osigurati da svako daljnje promišljanje i djelovanje počiva na kritičkom, višedimenzionalnom razumijevanju.

Druga cjelina: fenomen siromaštva kod djece. Cjelina usmjerava teorijske spoznaje na specifičan i ranjiv položaj djeteta. Objašnjava zašto je dječje siromaštvo razvojno specifično te razmatra njegove posljedice na tjelesno i mentalno zdravlje, kognitivni razvoj i obrazovanje, socijalne i emocionalne kompetencije te dugoročne ekonomske ishode, uključujući kumulativne učinke i utjecaj trajanja siromaštva. Posebna se pozornost posvećuje konceptu i mjerenju dobrobiti djeteta, zatim ranjivosti, rizicima i otpornosti djece koja odrastaju u siromaštvu, kao i perspektivi djece i mladih, odnosno njihovu doživljaju stigme i srama te pravu na glas i participaciju. U ovu se cjelinu prirodno smještaju prava djece te politike usmjerene na podršku djeci u riziku od siromaštva, čime se naglašava da je dijete nositelj prava, a ne tek pasivni primatelj pomoći.

Treća cjelina: praksa socijalnoga rada s djecom u riziku od siromaštva. Treća cjelina razumijevanje pretvara u djelovanje. Razrađuje specifičnosti profesionalne prakse i ulogu stručnjaka u neposrednom radu s djecom koja žive u uvjetima siromaštva (od integrativnoga pristupa problemu, preko pristupa osnaživanja i perspektive snaga, do bioekološkog modela koji dijete promatra u njegovu okruženju). Cjelina

prikazuje mehanizme za prevenciju i ublažavanje posljedica siromaštva u Republici Hrvatskoj te modele rada na razini zajednice (pri čemu se posebno dodatno razrađuju model zagovaranja i model kolektivnoga učinka). Time se zaokružuje put od spoznaje do konkretne, kontekstualizirane i suradnički utemeljene intervencije.

Kako se koristiti priručnikom

Uz teorijska poglavlja, priručnik sadrži pedagoške elemente koji potiču primjenu i promišljanje, izdvajajući tematske okvire koji opisuju ključne pojmove, sadrže primjere iz prakse i poveznice na dodatne sadržaje dok se na kraju svake cjeline nalaze pitanja za promišljanje. Ti su elementi osmišljeni kako bi čitatelja potaknuli da znanje poveže s vlastitim profesionalnim iskustvom i kontekstom. Priručnik se može čitati cjelovito, slijedeći logiku od teorije prema praksi, ali i selektivno kao referentni izvor za pojedine teme. Nit koja povezuje sve tri cjeline jest uvjerenje da odgovori na siromaštvo ne smiju biti ni pojednostavljeni ni univerzalni. Odgovori na siromaštvo traže razumijevanje pojedinca u njegovu okruženju, poštovanje prava i glasa djeteta te suradnju svih dionika koji se sa siromaštvom susreću. U tom je duhu ovaj priručnik zamišljen kao poziv na djelovanje utemeljeno na znanju, vrijednostima i odgovornosti.

1. SIROMAŠTVO KAO DRUŠTVENI PROBLEM: TEORIJSKI PRISTUPI I KRITIČKO RAZUMIJEVANJE

1.1. Razumijevanje siromaštva: zašto je važno?

Siromaštvo je jedan od najdugotrajnijih i najsloženijih društvenih problema.

Iako mnoga društva bilježe ekonomski rast, siromaštvo i dalje ostaje široko rasprostranjeno. Ono nije ravnomjerno raspoređeno i snažno je povezano s nejednakostima u pristupu resursima, moći i životnim šansama.

Način na koji razumijemo siromaštvo ima izravne posljedice za praksu socijalnog rada i oblikovanje politika. On određuje koje probleme prepoznamo kao ključne, koje intervencije razvijamo i kako definiramo odgovornost države, institucija i pojedinaca. Zbog toga je poznavanje teorijskih pristupa siromaštvu značajno za razvoj socijalnih politika i profesionalnu praksu socijalnog rada.

U suvremenim društvima siromaštvo se često tumači kroz tri pristupa: normalizaciju, individualizaciju i racionalizaciju.

Perspektiva normalizacije siromaštva podrazumijeva njegovo prihvaćanje kao uobičajenog i gotovo neizbježnog dijela društvene stvarnosti, zbog čega se snižavaju društveni standardi dostojanstvenog života i slabi osjećaj kolektivne odgovornosti za njegovo prevladavanje (Paugam, 1996). U profesionalnom kontekstu socijalnog rada, ova perspektiva može dovesti

do toga da siromaštvo nije dovoljno eksplicitno tematizirano kao strukturalni problem, već se implicitno prihvaća kao trajna karakteristika društvenog konteksta, čime se ograničava razvoj politika koje ciljano adresiraju njegove uzroke (Družić Ljubotina i Kletečki Radović, 2011).

Perspektiva individualizacije siromaštva fokusira se na karakteristike, ponašanja i izbore pojedinaca, zanemarujući šire strukturalne faktore koji oblikuju životne šanse, uključujući nejednakosti na tržištu rada, ograničenja socijalnih politika i nejednaku raspodjelu resursa (Bauman, 1998; Fraser, 2009). Takav diskurs oblikuje profesionalne intervencije koje više naglašavaju prilagođavanje pojedinca nego sistemske promjene, što može dovesti do stigmatizacije korisnika socijalnih prava i reprodukcije postojećih nejednakosti (Družić Ljubotina i Kletečki Radović, 2011).

Okvir 1.1. Percepcija siromaštva

Način na koji objašnjavamo siromaštvo izravno utječe na to kako djelujemo.

Ako ga vidimo kao individualni problem, mijenjamo pojedinca.

Ako ga vidimo kao strukturalni problem, mijenjamo društvene uvjete.

Perspektiva racionalizacije siromaštva opravdava siromaštvo kroz diskurse ekonomske nužnosti, fiskalnih ograničenja i tehničke neizbježnosti političkih odluka (Jessop, 2002; Spicker, 2020). Ovaj pristup depolitizira siromaštvo i može ograničiti razvoj politika koje bi se bavile njegovim strukturnim uzrocima, umjesto da se fokusiraju isključivo na upravljanje njegovim posljedicama (Fraser, 2009).

Okvir 1.2. Što je siromaštvo?

Siromaštvo ne predstavlja samo nedostatak novca, već i ograničen pristup pravima, resursima i mogućnostima za puno i ravnopravno društveno sudjelovanje.

Ovi pristupi različito objašnjavaju uzroke siromaštva — od njegovog shvaćanja kao normalnog društvenog fenomena, preko fokusiranja na individualne izbore, do naglašavanja strukturnih ekonomskih i političkih ograničenja — te značajno oblikuju i javne i stručne percepcije ovog problema (Paugam, 1996; Bauman, 1998; Jessop, 2002; Fraser, 2009; Družić Ljubotina i Kletečki Radović, 2011; Spicker, 2020).

Ovi koncepti rijetko djeluju izolirano; često se prepliću u javnom diskursu, politikama i profesionalnoj praksi, oblikujući način na koji se siromaštvo prepoznaje, interpretira i adresira u konkretnim intervencijama.

Suvremena razumijevanja ističu da siromaštvo treba promatrati kao višedimenzionalan fenomen. Ono ne podrazumijeva isključivo nedostatak materijalnih sredstava, već uključuje ograničen pristup obrazovanju, zdravstvenoj zaštiti, socijalnim mrežama, osnovnim pravima i mogućnostima aktivnog sudjelovanja u društvu.

Posebnu pažnju zahtijeva razumijevanje dječjeg siromaštva. Djeca nemaju kontrolu nad ekonomskim okolnostima u kojima odrastaju, a negativni učinci siromaštva u djetinjstvu mogu dugoročno utjecati na obrazovanje, zdravlje i životne šanse. Zbog toga dječje siromaštvo predstavlja prioritet u istraživanju, kreiranju politika i profesionalnoj praksi socijalnog rada.

Stoga je cilj ovog poglavlja pružiti jasan i sustavan pregled ključnih teorijskih perspektiva i pristupa siromaštvu, kao i teorijskih perspektiva o njegovim uzrocima i rizičnim čimbenicima. Razumijevanje ovih dimenzija predstavlja osnovu za razvoj intervencija i politika usmjerenih na smanjenje siromaštva i unapređenje socijalne pravde.

Okvir 1.3. Pitanje za razmišljanje

Zamislite da radite u Područnom uredu Hrvatskog zavoda za socijalni rad (PU HZSR) i procjenjujete obitelj koja živi u dugotrajnom siromaštvu. Kako je siromaštvo te obitelji predstavljeno u službenoj dokumentaciji? Prepoznajete li elemente normalizacije, individualizacije ili racionalizacije u načinu na koji se ono objašnjava? Na koji bi način drugačije razumijevanje siromaštva moglo utjecati na profesionalne odluke i životne ishode djece?

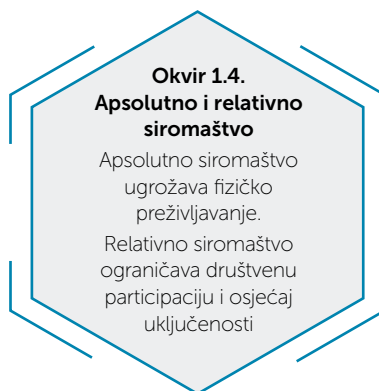
1.2. Tradicionalni pristupi siromaštvu: apsolutno i relativno siromaštvo

Siromaštvo je složen društveni fenomen koji nadilazi nedostatak novčanih ili materijalnih resursa. Dok zdrav razum često podrazumijeva da siromaštvo znači imati premalo novca za osnovne životne potrebe, suvremena literatura naglašava njegovu višedimenzionalnost – ekonomske, društvene, kulturne i simboličke aspekte života (Townsend, 1979; Anand i Sen, 1997; Sen, 1999; Alcock, 2006; Alkire i sur., 2015; Lister, 2021). Svaka od tih dimenzija može značajno utjecati na kvalitetu života pojedinca, obitelji i zajednice.

U definiranju siromaštva važno je razlikovati apsolutno i relativno siromaštvo.

Apsolutno siromaštvo definira se kao nedostatak resursa neophodnih za fizičko preživljavanje. Temelji se na procjeni osnovnih životnih potreba – hrane, odjeće, stanovanja i zdravstvene zaštite (Šućur, 2001; Alcock, 2006). Ovaj koncept dominirao je u ranim empirijskim istraživanjima, a danas je prisutan u globalnim pokazateljima, poput međunarodnih linija siromaštva Svjetske banke.

Relativno siromaštvo (Townsend, 1979; Šućur, 2001; Alcock, 2006; Marošević i sur., 2023) polazi od društvenog konteksta te se zasniva na pretpostavci da su siromašni oni pojedinci i obitelji čiji su resursi toliko ograničeni da ih onemogućavaju da sudjeluju u načinu života, aktivnostima i društvenim praksama koje se u određenom društvu smatraju uobičajenim, prihvatljivim ili poželjnim. Za razliku od apsolutnog siromaštva, koje se veže za zadovoljavanje osnovnih egzistencijalnih potreba, relativno siromaštvo određuje se u odnosu na standard života koji se u određenom društvu i povijesnom razdoblju smatra prihvatljivim (Marošević i sur., 2023). Stoga se siromaštvo ne promatra isključivo kao nedostatak materijalnih sredstava, već kao društveno proizveden i relacijski fenomen koji odražava nejednakosti u raspodjeli resursa te mogućnosti pojedinaca da ravnopravno sudjeluju u ekonomskom, društvenom i kulturnom životu zajednice.

Tablica 1. *Apsolutno i relativno siromaštvo*

Tip siromaštva	Definicija	Primjer
Apsolutno	Polazi od univerzalnog minimuma za fizičko preživljavanje – hrana, odjeća, stanovanje	Svjetska banka: linija siromaštva < \$ 2,15 dnevno
Relativno	Ne može se razumjeti izvan društvenog i povijesnog konteksta; siromašni su oni koji nemaju pristup standardnom načinu života u svom društvu	Europska unija prag rizika od siromaštva definira kao 60 % medijanskog ekvaliziranog raspoloživog dohotka u svakoj zemlji

Napomena. Tablicu su za potrebe ovoga priručnika izradile autorice, 2026. Primjeri u tablici odnose se na međunarodno korištene pokazatelje apsolutnog i relativnog siromaštva.

Okvir 1.5. Siromaštvo i univerzalne ljudske potrebe: teorijski okvir Doyal i Gough (1991)

Doyal i Gough (1991) nastoje razriješiti dilemu koja se pojavljuje u debatama o siromaštvu – jesu li ljudske potrebe univerzalne ili relativne. Prema njihovom mišljenju, osnovne ljudske potrebe poput fizičkog zdravlja i autonomije su univerzalne jer su preduvjet za dostojanstven život i sudjelovanje u društvu. Međutim, konkretni načini na koje se te potrebe zadovoljavaju, tzv. *needs satisfiers*, su relativni i društveno uvjetovani jer ovise o kulturološkom, ekonomskom i institucionalnom kontekstu.

Dva ključna elementa osnovnih univerzalnih potreba:

- **fizičko zdravlje** – ne samo preživljavanje, nego i sposobnost aktivnog sudjelovanja u društvenim, ekonomskim i kulturnim procesima
- **autonomija** – sposobnost donošenja vlastitih odluka i upravljanja životom; ograničena autonomija dodatno marginalizira pojedince.

Needs satisfiers – konkretna sredstva i resursi koji omogućuju zadovoljenje osnovnih potreba.

Primjeri uključuju pristup hrani, obrazovanju, zdravstvenim i socijalnim uslugama. Iako su osnovne potrebe univerzalne, *satisfiers* su kontekstualni i društveno uvjetovani.

1.3. Suvremeni pristupi siromaštvu

Za sustavno i teorijski utemeljeno razumijevanje siromaštva danas se izdvajaju četiri dominantna pristupa koja se međusobno nadopunjuju: monetarno siromaštvo, siromaštvo kao deprivacija sposobnosti, siromaštvo kao socijalna isključenost te siromaštvo kao kršenje ljudskih prava (Bašić, 2018; Lister, 2004; UN OHCHR, 2012). Dok svaki od ovih pristupa polazi od različitih analitičkih pretpostavki, njihov zajednički doprinos ogleda se u širenju razumijevanja siromaštva izvan usko ekonomskih okvira. Multidimenzionalni pristup omogućava njihovu integraciju i sagledavanje siromaštva kao kompleksnog i međuzavisnog fenomena čije prevladavanje zahtijeva istovremeno djelovanje na ekonomskoj, institucionalnoj, socijalnoj i normativno-pravnoj razini.

1.3.1. Monetarni pristup siromaštvu

Monetarni pristup polazi od pretpostavke da je **razina prihoda ili potrošnje** ključan indikator životnog standarda. U tom smislu, siromaštvo se definira kroz nedostatak ekonomskih resursa, a njegova rasprostranjenost mjeri se s pomoću linije siromaštva, koja označava minimalni prag prihoda ili potrošnje ispod kojeg se pojedinci smatraju siromašnima (Kwadzo, 2015; Gornick i Boeri, 2016).

Prednost ovog pristupa leži u njegovoj mjerljivosti i praktičnoj primjenjivosti: omogućava identifikaciju ekonomski ranjivih skupina i predstavlja važan alat za oblikovanje socijalne politike i redistribucije resursa.

Međutim, njegovo ključno ograničenje proizlazi iz fokusiranosti isključivo na materijalne resurse. Siromaštvo se, naime, ne manifestira samo kao nedostatak financijskih resursa, već i kao ograničen pristup obrazovanju, zdravstvenim uslugama, socijalnim mrežama i društvenim prilikama. Stoga monetarni pokazatelji, iako nužni, nisu dovoljni za cjelovito razumijevanje životnih uvjeta i mogućnosti pojedinaca.

1.3.2. Siromaštvo kao deprivacija sposobnosti

Kao odgovor na ograničenja monetarnog pristupa, Amartya Sen razvija koncept siromaštva kao **deprivacije sposobnosti** (eng. *capability deprivation*). U ovom okviru, materijalni resursi imaju instrumentalnu vrijednost – oni su sredstvo za ostvarivanje životnih funkcija i sloboda, ali sami po sebi ne predstavljaju konačan cilj.

Siromaštvo se definira kao nemogućnost ostvarivanja temeljnih funkcija života koje pojedinac ima razloga vrednovati. Ove funkcije uključuju, između ostalog, adekvatnu prehranu, zdravlje, obrazovanje, kretanje, društvenu participaciju i život bez stigme (Sen, 1985, 1999; Nussbaum, 2011).

Ključan doprinos ovog pristupa ogleda se u pomicanju fokusa s resursa na **stvarne mogućnosti** koje pojedinci imaju. Tako postaje jasno da dvije osobe s istim prihodima ne moraju imati iste životne šanse, jer njihove sposobnosti ovise i o društvenom okruženju, institucionalnoj podršci i individualnim karakteristikama.

Sen (1985) posebno naglašava kumulativni karakter deprivacija – ograničenja u jednoj dimenziji (primjerice, siromaštvo u djetinjstvu) mogu proizvesti dugoročne posljedice u drugim sferama života poput obrazovanja, zapošljavanja i socijalne integracije.

Okvir 1.6. Pitanje za razmišljanje

Prema Doyal i Gough (1991), osnovne ljudske potrebe – fizičko zdravlje i autonomija univerzalne – su dok načini njihovog zadovoljenja ovise o društvenom kontekstu. Zamislite obitelj koja ima osiguranu hranu i sklonište, ali djeca nemaju pristup obrazovanju, kao ni kulturnim i društvenim aktivnostima. Kako biste ovu situaciju interpretirali kroz prizmu apsolutnog i relativnog siromaštva? Koje bi intervencije, prema vašem mišljenju, bile najučinkovitije za jačanje autonomije članova obitelji i njihovu puniju društvenu uključenost?

1.3.3. Socijalna isključenost

Treći pristup, socijalna isključenost, razvijen je u europskom kontekstu, posebno u Francuskoj, kao odgovor na pojavu „novog siromaštva“, rast nezaposlenosti i procese društvene fragmentacije. Za razliku od prethodnih pristupa, fokus nije samo na stanju siromaštva, već na **procesima** koji dovode do marginalizacije i udaljavanja

pojedinaца i grupa od punopravnog sudjelovanja u društvu (Šućur, 2004; Taket i sur., 2009; Bašić, 2018).

Socijalna isključenost obuhvaća više međusobno povezanih dimenzija:

- **društvenu** – ograničen pristup tržištu rada, obrazovanju i uslugama;
- **kulturnu** – marginalizaciju vrijednosti i načina života određenih grupa;
- **simboličku** – stigmatizaciju, ponižavanje i društvenu nevidljivost (Fraser, 1997).

U tom smislu, siromaštvo se razumije kao kompleksan proces socijalne isključenosti koji se manifestira kroz različite oblike i dimenzije – od ograničenog pristupa resursima i pravima do isključenosti iz obrazovanja, tržišta rada i društvenog života. Ova perspektiva naglašava da siromaštvo proizlazi iz međusobno povezanih društvenih procesa i mehanizama koji proizvode i održavaju nejednakosti, čime se izravno povezuje s pitanjima društvene pravde, dostojanstva i ravnopravnog pristupa pravima.

1.3.4. Ljudskopravaški pristup siromaštvu

Integracija perspektive ljudskih prava dodatno produbljuje razumijevanje siromaštva, pružajući jasan normativni okvir zasnovan na principima dostojanstva, jednakosti i socijalne pravde.

U ovom pristupu siromaštvo se ne promatra samo kao stanje materijalne deprivacije, već i kao kršenje osnovnih ljudskih prava, pri čemu se naglašava da svaka osoba ima pravo na adekvatan životni standard, uključujući pristup hrani, stanovanju, zdravstvenoj zaštiti i socijalnoj sigurnosti (Lister, 2004). Posebno su važni trenuci „**imanja glasa**“, odnosno vidljivosti koji ističe pravo pojedinaca da budu uključeni u odluke koje ih se tiču, **osnaživanja**, koje jača sposobnost ljudi da aktivno sudjeluju u društvu, te **socijalne kohezije**, koja podupire solidarnost i inkluziju u zajednici (Lister, 2004, 2007).

Ljudskopravaški fokus pomiče pažnju s pukog zadovoljavanja potreba na odgovornost institucija i države da osiguraju ostvarivanje prava, što uključuje uklanjanje strukturnih prepreka i smanjenje nejednakosti. U tom kontekstu, socijalni rad afirmira se kao profesija ljudskih prava, koja povezuje svakodnevnu praksu s normativnim

Okvir 1.7. Pitanje za razmišljanje

Može li osoba imati prihod iznad linije siromaštva, a ipak biti siromašna? Objasnite koristeći pristup sposobnosti i pristup socijalne isključenosti.

Okvir 1.8. Socijalna isključenost

Europska komisija (2004) definira socijalnu isključenost kao proces kojim su pojedinci spriječeni da u potpunosti sudjeluju u društvu zbog siromaštva, nedostatka kompetencija, diskriminacije ili ograničenog pristupa resursima i moći, što ih udaljava od ključnih društvenih institucija i procesa donošenja odluka.

okvirima te djeluje na smanjenje višedimenzionalnog siromaštva kroz kombinaciju zaštite, osnaživanja, zagovaranja i jačanja participacije i očuvanja dostojanstva pojedinaca (IFSW, 2014). Usmjerenost socijalnog rada na ljudske potrebe zasniva se na normativnom uvjerenju da svaka osoba ima pravo na zadovoljenje svojih osnovnih potreba te da njihovo osiguravanje predstavlja imperativ socijalne pravde i pravičnosti.

Okvir 1.9. Prikaz osnovnih pojmova i pristupa

Siromaštvo je višedimenzionalan fenomen. Ne odnosi se isključivo na nedostatak materijalnih resursa, već uključuje ograničene životne mogućnosti, pristup resursima te sposobnost aktivnog sudjelovanja u društvu.

Monetarni pristup definira siromaštvo kroz prihode ili razinu potrošnje, ali ne uzima u obzir šire društvene, kulturne i životne okolnosti koje oblikuju kvalitetu života.

Pristup zasnovan na sposobnostima promatra siromaštvo kao nedostatak stvarnih mogućnosti da pojedinac ostvari život koji ima razloga vrednovati, naglašavajući ulogu izbora i životnih prilika u definiranju blagostanja.

Socijalna isključenost fokusira se na procese marginalizacije i udaljavanja pojedinaca od društvenih resursa, institucija i participacije, ističući kako društveni i institucionalni mehanizmi doprinose održavanju nejednakosti.

Ljudskopravaški pristup razumije siromaštvo kao pitanje ostvarivanja osnovnih prava i ljudskog dostojanstva, naglašavajući obavezu države i društva da garantiraju uvjete za život u skladu s univerzalnim ljudskim pravima.

Pojedinačni međunarodni dokumenti i pravni instrumenti koji razrađuju ova prava bit će detaljnije obrađeni u sljedećem poglavlju, posvećenom socijalnoj pravdi i principima ljudskih prava.

1.3.5. Socijalna pravda i principi ljudskih prava

Socijalna pravda je temeljna socijalna vrijednost i norma koja se odnosi na načine na koje se resursi u društvu i između pojedinaca trebaju distribuirati (Puljiz i sur., 2000). Ona podrazumijeva opće poštivanje te ostvarivanje pravila i načela koja, pod jednakim uvjetima i s jednakim šansama, osiguravaju mogućnost za opstanak, razvoj, napredak i zaštitu svakom čovjeku i zajednicama kojima

Okvir 1.10. Socijalna (ne)pravda

Ako želite saznati više o socijalnoj (ne) pravdi i tome kako djeca, mladi, odrasli, osobe koje žive u siromaštvu i druge različite skupine ljudi u Hrvatskoj doživljavaju socijalnu (ne)pravdu, možete kliknuti na mrežnu knjigu u kojoj ćete imati priliku dobiti uvid u različite aspekte socijalne (ne) pravde i prikaz rezultata šest istraživanja u hrvatskom kontekstu o ovoj temi. QR kod za knjigu:

Ljubotina, D. i Družić Ljubotina, O. (2022). *Doživljaj socijalne nepravde: psihosocijalna perspektiva*. FF Press.

oni pripadaju (Tintić, 1982). Veže se za socijalna prava i uvjete koje bi socijalno pravedno društvo ili država trebali osigurati svojim članovima.

Socijalno pravedno društvo je ono koje svojim pravilima i ponašanjem članova omogućuje ravnopravan tretman i jednaku vjerojatnost uspjeha svih članova, prepoznaje i uvažava njihove različite potrebe i mogućnosti te, u skladu s tim, resurse raspodjeljuje u korist dobrobiti svih članova. Također, socijalna pravednost označava pravedan tretman i pravičan status svih pojedinaca i društvenih skupina unutar države ili društva (Duignan, 2022).

Cilj ostvarenja socijalne pravde je sprječavanje krajnje nejednakosti među ljudima što podrazumijeva da bi svakom pripadniku nekog društva trebala biti dostupna temeljna materijalna i nematerijalna dobra za dostojan život.

Za analizu prisutnosti socijalne pravde važno je **poznavati pravni okvir kojim se određuju ljudska, politička, građanska i socijalna prava u suvremenom svijetu**. U Tablici 2. prikazani su neki od ključnih dokumenata na temelju kojih su regulirana osnovna ljudska prava kako u svijetu, tako i unutar Europske unije.

Tablica 2. Dokumenti kojima su regulirana osnovna ljudska prava

Naziv dokumenta	Cilj	Dostupno na:
Opća deklaracija o pravima čovjeka (UN)	Utvrditi temeljna ljudska prava i slobode koja pripadaju svim ljudima bez diskriminacije	
Međunarodni pakt o gospodarskim, socijalnim i kulturnim pravima (ICESCR)	Osigurati zaštitu ekonomskih, socijalnih i kulturnih prava (rad, obrazovanje, socijalna sigurnost)	
Europska konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda (1953.)	Zaštititi građanska i politička prava te omogućiti njihovu sudsku zaštitu	
Povelja Europske unije o temeljnim pravima (2000.)	Objediniti i zaštititi temeljna prava građana EU-a (dostojanstvo, sloboda, jednakost, solidarnost)	

Europska socijalna povelja (1961.)	Zaštititi socijalna i ekonomska prava (rad, zdravlje, socijalna sigurnost)	
Europski stup socijalnih prava (2017.)	Unaprijediti socijalna prava kroz jednake mogućnosti, radne uvjete i socijalnu uključenost	
Ustav Republike Hrvatske	Utvrđiti temeljna načela države i jamčiti ljudska prava, socijalnu pravdu i pravnu sigurnost	

Napomena. Tablicu su za potrebe ovoga priručnika izradile autorice, 2026, na temelju službenih dokumenata i mrežnih stranica Ujedinjenih naroda (UN), Ureda visokog povjerenika Ujedinjenih naroda za ljudska prava, Vijeća Europe, Europske unije, Europske komisije i Republike Hrvatske.

Socijalna prava odnose se na prava građana na solidarnost te na korištenje civilizacijskih tekovina (materijalnih i duhovnih) društva kojemu pripadaju. Vijeće Europe određuje socijalna prava kroz zakonske i druge odredbe namijenjene zadovoljavanju socijalnih potreba građana te promicanju socijalne kohezije i solidarnosti. Oko općih ljudskih i građanskih prava postoji viši stupanj konsenzusa u odnosu na socijalna prava. Osiguravanje socijalnih prava, pored političkog i društvenog konsenzusa, podrazumijeva i značajne materijalne, kadrovske i druge resurse (npr. financijska sredstva, stručnjake, institucije i dr.), što nije slučaj kod većine građanskih i političkih prava (Ljubotina i Družić Ljubotina, 2022).

Europski stup socijalnih prava predstavlja dokument kojim Europska unija potiče države članice na izgradnju socijalne Europe koja je pravedna, uključiva i puna mogućnosti. Europski parlament je 2017. godine usvojio rezoluciju o **Europskom stupu socijalnih prava** koji se sastoji od tri poglavlja s ukupno 20 načela. Prvo poglavlje odnosi se na „jednake mogućnosti i pristup tržištu rada” te uključuje obrazovanje, osposobljavanje i cjeloživotno učenje, rodnu ravnopravnost, jednake mogućnosti i aktivnu potporu zapošljavanju. Drugo poglavlje, „Pravedni radni uvjeti”, odnosi se na sigurno i prilagodljivo zaposlenje, plaće, informacije o uvjetima zaposlenja i zaštite u slučaju dobivanja otkaza, socijalni dijalog i uključenost radnika, ravnotežu između poslovnog i privatnog života, zdravo, sigurno i dobro prilagođeno radno okruženje te zaštitu podataka. Treće poglavlje odnosi se na socijalnu zaštitu i uključenost te uključuje skrb o djeci i potporu djeci, socijalnu zaštitu, davanja za nezaposlenost, minimalni dohodak, dohodak u starosti i mirovine, zdravstvenu zaštitu, uključenost

osoba s invaliditetom, dugoročnu skrb, stanovanje i pomoć beskućnicima, pristup osnovnim uslugama (voda, prijevoz, digitalna komunikacija i dr.). U preambuli ovog dokumenta navodi se da je cilj Europske unije, između ostalog, „promicanje dobrobiti njezinih naroda i rad na održivom razvoju Europe koji se temelji na uravnoteženom gospodarskom rastu i stabilnosti cijena, visoko konkurentnom socijalnom tržišnom gospodarstvu u cilju pune zaposlenosti i društvenog napretka te visokoj razini zaštite i poboljšanju kvalitete okoliša” (Ljubotina i Družić Ljubotina, 2022, str. 71).

Okvir 1.11. Razmislite o socijalnoj pravdi u vašem svakodnevnom životu

Socijalna pravda podrazumijeva pravednu raspodjelu resursa i jednake mogućnosti za sve članove društva. Međutim, u svakodnevnom životu često se susrećemo s primjerima koji mogu upućivati na socijalnu pravdu, ali i na socijalnu nepravdu.

Razmislite o sljedećem:

- pokušajte pronaći jedan primjer socijalne pravde i jedan primjer socijalne nepravde u društvu ili u svojoj lokalnoj zajednici (npr. u području obrazovanja, zapošljavanja, stanovanja, zdravstva ili socijalne skrbi)
- objasnite zašto taj primjer smatrate pravednim ili nepravednim
- povežite svoj primjer s nekim od ljudskih ili socijalnih prava spomenutih u ranijem tekstu (npr. pravo na obrazovanje, socijalnu sigurnost, dostojan životni standard, zdravstvenu zaštitu)
- predložite jednu mjeru ili promjenu koja bi mogla doprinijeti većoj socijalnoj pravednosti u tom području.

1.4. Teorijska objašnjenja siromaštva

Teorijska objašnjenja siromaštva jedno su od najspornijih područja u društvenim znanostima, obilježeno dubokim prijemcima među zagovarateljima različitih pristupa. Različiti pristupi ne razlikuju samo uzroke siromaštva, već i vrijednosne pretpostavke o odgovornosti pojedinaca i države, legitimitetu redistributivnih politika te načinu na koji društvo reagira na socijalne nejednakosti. Ti prijedori ne tiču se samo uzroka siromaštva, već odražavaju temeljno različite vrijednosne pretpostavke o odgovornosti pojedinaca i države, legitimitetu redistributivnih politika te načinu na koji društvo treba reagirati na socijalne nejednakosti.

Tako teorijsko razumijevanje siromaštva oblikuje ne samo akademski diskurs, već i konkretne politike, institucionalne strukture i profesionalne prakse, posebno u socijalnoj politici i socijalnom radu. Shvaćanje siromaštva stoga nadilazi deskriptivnu funkciju – ono izravno utječe na intervencije i strategije usmjerene na prevenciju siromaštva i unapređenje životnih šansi ranjivih grupa.

U suvremenim raspravama o siromaštvu izdvajaju se četiri međusobno povezane, ali konceptualno različite perspektive.

Individualna perspektiva – fokusira se na karakteristike i ponašanja pojedinaca, tumačeći siromaštvo kroz nedostatak vještina, obrazovanja ili motivacije.

Strukturalna perspektiva – naglašava društvene i ekonomske nejednakosti, institucionalne barijere i povijesno uvjetovane odnose moći koji generiraju i reproduciraju siromaštvo.

Agensna perspektiva – usmjerena je na kapacitete i strategije ljudi koji žive u siromaštvu, ističući njihovu sposobnost djelovanja unutar ograničenih resursa i institucionalnih okvira.

Intersekcionalna perspektiva – analizira kako se višestruke osi nejednakosti (rod, etnicitet, dob, invaliditet, seksualna orijentacija i klasna pozicija) međusobno prepliću i proizvode kumulativne oblike deprivacije koji se ne mogu razumjeti promatranjem svake dimenzije zasebno. Ova perspektiva naglašava da iskustvo siromaštva nije homogeno. Različite socijalne grupe suočavaju se s kvalitativno različitim oblicima isključenosti i nejednakosti u pristupu resursima, institucijama i prilikama.

Svaka od ovih perspektiva doprinosi razumijevanju različitih dimenzija siromaštva, ali nijedna ne može sama pružiti cjelovito objašnjenje. Zbog toga se suvremene teorije siromaštva zalažu za integrativni pristup koji povezuje individualne karakteristike, strukturalne uvjete i agenske kapacitete unutar povijesno specifičnih institucionalnih aranžmana i odnosa moći (Brady, 2009; Lister, 2004; Sen, 1999; Esping-Andersen, 1990; Palme i Korpi, 1998).

Integrativni pristup ima dvostruku funkciju.

Analitička funkcija omogućava identifikaciju uzročnih mehanizama, međusobne interakcije različitih razina analize i načina na koje se siromaštvo proizvodi i reproducira kroz institucionalne i društvene procese.

Normativna i prema politikama orijentirana funkcija ukazuje na ključnu ulogu socijalnih institucija i javnih politika u oblikovanju distribucije resursa i životnih šansi te identificira točke na kojima intervencije mogu učinkovito smanjiti siromaštvo.

Na ovaj način, teorijska objašnjenja siromaštva ne ostaju na apstraktnoj razini, već predstavljaju konceptualni most između razumijevanja uzroka siromaštva i razvoja institucionalnih i profesionalnih odgovora. Takav pristup pruža temelj za oblikovanje socijalnih politika i profesionalnih intervencija u socijalnom radu.

1.5. Individualne (bihevioralne) teorije siromaštva: odgovornost pojedinca i „okrivljavanje žrtve“

Najstarija i povijesno najutjecajnija objašnjenja siromaštva fokusiraju se na pojedinca ili obitelj, locirajući uzroke siromaštva u unutrašnjim karakteristikama i ponašanjima.

Bihevioralne teorije naglašavaju individualne i obiteljske čimbenike koji izravno utječu na rizik od siromaštva, poput obrazovanja, vještina, socijalnog kapitala ili strategija preživljavanja u obitelji (Becker, 1971; Mayer i Jencks, 1989; Calnitsky, 2018). Pretpostavlja se da osobne karakteristike, ponašanja, vrijednosti i životni izbori oblikuju socioekonomski položaj. U ovom okviru, siromaštvo se često tumači kao rezultat nedostatka truda, ambicije ili kompetencija, dok se strukturalni i institucionalni faktori tretiraju kao sekundarni.

Povijesno su klasična patološka objašnjenja bila prožeta moralizmom: siromašni su prikazivani kao lijeni, neodgovorni ili devijantni, dok je siromaštvo tumačeno kao individualni neuspjeh. Kasnije psihološke varijante naglašavaju niske aspiracije, slab „lokus kontrole“ i neadekvatne životne strategije. U oba slučaja, odgovornost se prebacuje na pojedince, a širi društveni kontekst se marginalizira.

Posebno značajnu ulogu ima teorija **(sub)kulture siromaštva** Oscara Lewisa (1966), koja vidi siromaštvo kao adaptivni kulturni obrazac nastao u uvjetima dugotrajne deprivacije. Kultura i ponašanja siromašnih zajednica predstavljaju racionalne strategije preživljavanja. Međutim, kasnije interpretacije često su zanemarivale strukturalni temelj ove teorije, svodeći je na ideju transgeneracijskog prijenosa „problematičnih“ vrijednosti, čime implicitno sugeriraju da su osobe koje žive u siromaštvu same odgovorne za svoju situaciju.

Sličnu logiku nastavlja **teorija kruga deprivacije** (Joseph i Sumption, 1979), koja povezuje siromaštvo s nedostatkom adekvatnog roditeljstva, niskim aspiracijama i socijalno depriviranim okruženjem. Ova teorija ukazuje na važnost ranog djetinjstva, ali zanemaruje makro-strukturalni kontekst i ekonomske nejednakosti.

Suvremene bihevioralne teorije nastoje izbjeći otvoreni moralizam, fokusirajući se na kognitivne okvire, životne strategije i mikro-obrasce rizika, pokazujući da ekonomski ishodi ovise o kombinaciji individualnih, obiteljskih i lokalnih čimbenika, što doprinosi razumijevanju intergeneracijskog prijenosa siromaštva (Heckman, 2000; Bowles i Gintis, 2002; Mullai-nathan i Shafir, 2013).

Okvir 1.12.
Implikacije za praksu i politiku

Bihevioralne teorije pružaju vrijedan uvid u mikro dinamiku rizika i načine na koje se siromaštvo reproducira unutar pojedinaca i zajednica. Njihova primjena u profesionalnim intervencijama postaje smislenija kada se integrira sa strukturalnim i institucionalnim perspektivama, omogućavajući razvoj politika i praksi koje istovremeno prepoznaju individualne izazove i adresiraju šire društvene i ekonomske faktore.

Okvir 1.13.
Pitanje za razmišljanje

Zašto su samohrani roditelji znatno manje izloženi siromaštvu u skandinavskim zemljama nego u liberalnim režimima blagostanja? Što ovaj primjer govori o ograničenjima individualnih (bihevioralnih) objašnjenja siromaštva i ulozi strukturalnih faktora?

Iako individualne i bihevioralne teorije pomažu razumjeti mikro-obrasce rizika, one reduciraju siromaštvo na problem pojedinca i zanemaruju šire društvene, ekonomske i političke uzroke. Stoga moderna analiza siromaštva zahtijeva integraciju mikrorazina s makrostrukturnim perspektivama kako bi se razvilo sveobuhvatno, kritički osviješteno razumijevanje ovog fenomena.

Okvir 1.14. Pitanja za razmišljanje

1. Kako ograničena kontrola djece nad obiteljskim resursima utječe na njihov razvoj i socijalnu participaciju?
2. Koje mjere zasnovane na pristupu prava djeteta bi mogle ublažiti ove posljedice?

1.6. Strukturalne teorije siromaštva: tržište rada, nejednakosti i institucije

Strukturalni pristupi siromaštvu fokusiraju se na društvene i ekonomske okvire koji oblikuju životne šanse pojedinaca. Za razliku od individualnih teorija koje krive osobne karakteristike ili ponašanja, strukturalne teorije naglašavaju da siromaštvo proizlazi iz organizacije društva, nejednakosti na tržištu rada, pristupa resursima i uloge političkih institucija.

Ključni pristupi

- **Keynesijanska perspektiva** – naglašava makroekonomske determinante: nezaposlenost, recesije i nedostatak državne intervencije povećavaju ranjivost populacije. Aktivna uloga države kroz fiskalnu politiku i socijalne programe može ublažiti siromaštvo (Keynes, 1936; Galbraith, 1967).
- **Marksistički i radikalni pristupi** – ističu da kapitalizam inherentno proizvodi siromaštvo i nejednakost kroz eksploataciju rada i koncentraciju bogatstva. Prekarni i niskoplaćeni poslovi, deregulacija tržišta i slabljenje sindikalnih prava reproduciraju siromaštvo (Marx, 1976; Harvey, 2010; Standing, 2011).
- **Monetarno-ekonomska perspektiva** – inflacija, restriktivne monetarne mjere i visoke kamatne stope smanjuju realni dohodak kućanstava, povećavajući rizik od siromaštva, što pokazuje važnost koordinirane fiskalne i monetarne politike (Friedman, 1968; Stiglitz, 2012).
- **Institucionalne teorije** – oblik, opseg i redistributivni kapacitet socijalnih politika ključni su za smanjenje siromaštva. Univerzalni i redistributivni sustavi posebno štite ranjive grupe poput djece, žena i starijih (Esping-Andersen, 1990; Palme i Korpi, 1998; Brady, 2009).

- **Teorija kulturnog i socijalnog kapitala** – proširuje strukturni okvir uvodeći koncept ekonomskog, kulturnog i socijalnog kapitala. Djeca iz siromašnih obitelji često nemaju pristup obrazovnim resursima, kulturnim praksama ili mrežama podrške, što ograničava njihovu socijalnu mobilnost i životne šanse (Bourdieu, 1986).

Unutar okvira strukturalnih teorija, posebna pažnja bit će posvećena bioekološkom modelu jer on omogućava sveobuhvatno razumijevanje kako životne šanse i rizici, uključujući siromaštvo, proizlaze iz složene interakcije pojedinca s njegovim neposrednim i širim okruženjem (Bron-

fenbrenner, 1979; Bronfenbrenner i Morris, 2006). Model identificira pet međusobno povezanih razina koje zajedno oblikuju reprodukciju ili prevenciju siromaštva.

Okvir 1.15. Implikacije za praksu i politiku

Socijalni radnici trebaju razumjeti strukturne uzroke siromaštva kako bi intervencije bile ciljane i dugoročno održive.

Univerzalni i redistributivni programi efikasnije smanjuju siromaštvo i socijalnu nejednakost nego selektivni i stigmatizirajući modeli.

Politike moraju djelovati na više razina: mikro (podrška obiteljima i djeci), egzo (lokalne usluge i obrazovni programi) i makro (režimi blagostanja i redistributivne mjere).

1. **Mikrosustav** – neposredno okruženje pojedinca (obitelj, vršnjaci, škola).
  - Izravno oblikuje svakodnevni život i pristup osnovnim resursima.
  - Siromaštvo na ovoj razini može rezultirati ograničenim obrazovnim i socijalnim mogućnostima, manjkom podrške i smanjenim kognitivnim stimulansima.
  - Primjer: djeca iz obitelji s niskim primanjima često imaju ograničen pristup dodatnoj edukaciji i kulturnim aktivnostima.
2. **Mezosustav** – interakcije između različitih mikrosustava (npr. suradnja škole i obitelji, vršnjačke mreže).
  - Nedostatak koordinacije između sustava povećava rizik od reprodukcije siromaštva.
  - Primjer: škola koja ne uključuje roditelje u obrazovni proces može dodatno marginalizirati djecu iz obitelji koje žive u siromaštvu.
3. **Egzosustav** – neizravni utjecaji na pojedinca (lokalna ekonomija, tržište rada, socijalne usluge).
  - Pojedinaac može biti pogođen ekonomskim i institucionalnim odlukama iako nema izravan kontakt s njima.
  - Primjer: smanjenje lokalnih socijalnih programa ili nedostatak poslova u zajednici smanjuje životne šanse, čak i ako obitelj i škola rade najbolje što mogu.

4. **Makrosustav** – šire kulturne, političke i ekonomske strukture koje oblikuju distribuciju resursa.
  - Obuhvaća norme, vrijednosti i politike koje definiraju kako društvo pristupa socijalnoj pravdi.
  - Primjer: sustav socijalne zaštite koji je selektivan i stigmatizirajući može produbiti socijalne nejednakosti.
5. **Kronosustav** – vremenska dimenzija koja uključuje povijesne događaje, ekonomske tranzicije i dugoročne politike.
  - Utječe na trajanje i reprodukciju siromaštva generacijama.
  - Primjer: krize, ratovi ili duge krize mogu ostaviti trajne posljedice na životne šanse djece iz pogođenih obitelji.

Okvir 1.16. Pitanje za razmišljanje

Kako različite razine bioekološkog modela – od obitelji i škole do lokalnih institucija i šireg političko-ekonomskog okvira – utječu na reprodukciju ili smanjenje siromaštva i koje intervencije na mikro i makrorazini bi mogle najviše poboljšati životne šanse najranjivijih grupa?

Ovaj pristup omogućava sveobuhvatno razumijevanje siromaštva i identifikaciju čimbenika rizika na svim razinama, što je ključno za razvoj učinkovitih politika i intervencija. Iz perspektive strukturnih teorija, siromaštvo se tumači kao rezultat složenih i međusobno povezanih ekonomskih, političkih, institucionalnih i socijalnih čimbenika koji oblikuju životne šanse i pristup resursima. Ono nije posljedica individualnih mana, već odražava društveno i povijesno uvjetovane odnose moći i nejednakosti. Razumijevanje siromaštva kroz ovu integriranu perspektivu pruža čvrst temelj za kreiranje politika koje sustavno adresiraju sve dimenzije nejednakosti, promiču socijalnu pravdu i dugoročno unapređuju životne mogućnosti najranjivijih grupa.

1.7. Teorije agensnosti: kako pojedinci pregovaraju sa strukturama

Teorije agensnosti razvijene su kao kritički odgovor na individualističke i striktno strukturne pristupe siromaštvu. Ističu da osobe koje žive u siromaštvu nisu pasivne žrtve, niti isključivo odgovorne za svoju situaciju, već aktivno djeluju unutar strukturnih ograničenja, pregovarajući sa životnim okolnostima (Lister, 2004, 2007; Wood, 2016).

Ruth Lister konceptualizira osobe koje žive u siromaštvu kao „*agents and victims*” – subjekte koji istovremeno trpe posljedice strukturnih prepreka i koriste strategije preživljavanja. Agensnost nije univerzalna niti automatska. Dostupna je u različiti-

tim stupnjevima, ovisno o resursima i socijalnim okolnostima. Ona upozorava da romantizacija otpornosti može poslužiti za opravdanje smanjenja državne odgovornosti te da je agensnost uvijek u napetosti između otpornosti i ranjivosti (Lister, 2004, 2007).

Dinamička i cjeloživotna perspektiva dodatno naglašava da ljudi ulaze i izlaze iz siromaštva kroz životne tranzicije – rođenje djeteta, gubitak posla, bolest ili razvod – gdje odluke i strategije pojedinaca utječu na životne šanse, ali uvijek u okviru šire strukturalne stvarnosti.

Empirijska istraživanja pokazuju da svakodnevne strategije preživljavanja, poput pažljivog upravljanja dugovima, neformalne mreže podrške i pregovaranja s institucijama, predstavljaju izraze agensnosti. Istovremeno,

ove strategije često stvaraju dodatni stres, pokazujući da agensnost nije automatski oslobađajuća, već je vezana za ranjivost i ograničenja struktura (Lister, 2007; Johnson, 2010).

Teorije agensnosti proširuju razumijevanje siromaštva kao procesa koji je istovremeno ograničen i produktivan. Osobe koje žive u siromaštvu djeluju, pregovaraju i prilagođavaju se, ali unutar šire strukturne stvarnosti koja oblikuje mogućnosti preživljavanja i životne šanse. Integracija mikro i makroperspektive omogućava razvoj politika i intervencija koje istovremeno osnažuju pojedince i uklanjaju strukturne prepreke.

Okvir 1.17. Implikacije za praksu i politiku

Politike i programi trebaju podržavati kapacitete ljudi, osnažujući njihove strategije preživljavanja i socijalnu participaciju.

Razumijevanje agensnosti omogućava razvoj intervencija koje uklanjaju strukturne barijere, povećavaju životne šanse i potiču socijalnu mobilnost.

Okvir 1.18. Pitanje za razmišljanje

Kako davanje glasa i mogućnost participacije osoba koje žive u siromaštvu može promijeniti njihove životne ishode i redefinirati ulogu države i institucija te kako teorije agensnosti pomažu razumjeti ovu dinamiku?

1.8. Atribucije uzroka siromaštva

Siromaštvo nije neutralan problem i vrlo često je podložno vrednovanju. To znači da su osobe koje žive u uvjetima siromaštva ponekad izložene osudama, predrasudama i stigmatizaciji zbog svog položaja. Često se raspravlja o tome jesu li „zaslužni” ili „krivi” za to što se nalaze u depriviranom materijalnom položaju ili na to nisu mogli utjecati. Na taj način se osobama mogu pripisivati (atribuirati) uzroci njihovog

siromaštva, pri čemu ih neki percipiraju kao one koji se „nedovoljno trude“ dok ih drugi percipiraju kao osobe koje zbog npr. nejednakih životnih šansi u svome odrastanju žive u uvjetima siromaštva.

O'Boyle (1999, str. 349) je iznio stajalište da su „definicije siromaštva opterećene vrijednosnim sustavom onih koji ih kreiraju“. DiNitto (1995, str. 75) pak smatra da je „definiranje siromaštva politička aktivnost“, odnosno oni koji zagovaraju program u kojemu su u središtu problemi siromaštva, bit će skloniji pri definiranju siromaštva favorizirati indeks koji ukazuje na veliki broj siromašnih.

1.8.1. Atribucijske teorije

Atribucije pomažu ljudima u predviđanju i kontroliranju okoline, pri čemu većina često ima potrebu izbjeći, odgoditi ili barem anticipirati neočekivane i neugodne događaje. Zbog toga nastaje potreba za kauzalnim objašnjenjima, dok kod očekivanih i pozitivnih događaja toga zapravo i nema. Također, kauzalne atribucije su važne jer određuju osjećaje, stavove i ponašanje. Razumijevanje uzroka ponašanja vrlo je važan medijator reakcija pojedinaca u socijalnom okruženju. Reakcije prema drugima, kao što su simpatija, agresija ili potreba za pomaganjem, ovise o tome kako ljudi interpretiraju svijet oko sebe, odnosno čemu atribuiraju pojave i događaje. Atribucijski pristup predstavlja konceptualni okvir unutar socijalne psihologije koji se bavi laičkim i zdravorazumskim objašnjenjima ponašanja, a kauzalna atribucija je proces zaključivanja kojim promatrači neki efekt pripisuju jednom ili više uzroka (Hewstone i Fincham, 2003). Dakle, atribucijska teorija je opis procesa kojim ljudi objašnjavaju uzroke vlastitog ponašanja ili ponašanja drugih ljudi (Aronson i sur., 2005), odnosno to je ispitivanje percipirane uzročnosti. Međutim, ne radi se o jednoj teoriji, već o mnogim atribucijskim teorijama, pri čemu se isti termin odnosi na nekoliko različitih vrsta problema. Osnovna ideja koja povezuje ta područja je da ljudi interpretiraju ponašanje u terminima njegovih uzroka i da te interpretacije imaju značajnu ulogu u determiniranju reakcija na to ponašanje (Kamenov, 1991). Atribucijska istraživanja bave se posljedicama atribucije, pri čemu se ispituju ili manipuliraju percipirani uzroci te mjeri njihovo djelovanje na ponašanje, osjećaje i očekivanja. Pretpostavlja se da kauzalne atribucije imaju centralnu ulogu u ljudskom ponašanju. Na njima se osniva čovjekovo razumijevanje uzročno-posljedične strukture svijeta i zbog toga su one važne determinante njegove interakcije s tim svijetom (Kamenov, 1991).

Nakon prikaza različitih teorijskih objašnjenja siromaštva, važno je razmotriti kako se ti uzroci pripisuju u svakodnevnom, stručnom i političkom diskursu jer takve atribucije oblikuju stavove prema osobama koje žive u siromaštvu, kao i načine društvenog odgovora na siromaštvo.

1.8.2. Dimenzije i prediktori atribucija uzroka siromaštva

Dugo su postojala dva suprotna stajališta o uzrocima siromaštva. S jedne strane je vladalo stajalište da uzroke siromaštva prije svega treba istražiti u individualnim razlikama, dok je s druge strane prevladavala ideja da siromaštvo treba pripisati ekonomskim, političkim i kulturnim čimbenicima koji se javljaju na društvenoj razini. Zagovornici teorije o kulturi siromaštva smatraju da je siromaštvo najčešće rezultat neprihvatljivih oblika ponašanja, devijantnih vrijednosti i morala koji ih razlikuju od dominantnog kulturnog i društvenog okruženja (Lewis, 1966; Murray, 1984; Mead, 1986). Takvo „loše“ ponašanje, devijantne vrijednosti i moral prenose se međugeneracijski kroz socijalizaciju. Prema Waxmanu (1983), ključni element siromaštva je stigma ostalih članova društva, što dovodi do toga da se osobe koje žive u siromaštvu nalaze u začaranom krugu gdje negativan stav društva uzrokuje ograničavajuće prilike.

Na tragu pitanja čemu ljudi najčešće pripisuju uzroke siromaštva Feagin (1972) prvi sustavno proučava višeznačnost siromaštva za različite socijalne grupe te razvija listu od jedanaest tipova vjerovanja o uzrocima siromaštva, grupirajući ih u tri kategorije, odnosno dimenzije. Prvu kategoriju su sačinjavali individualni ili internalni uzroci, koji objašnjavaju siromaštvo u terminima životnog stila osoba koje žive u siromaštvu, kao što su nedostatak sposobnosti, truda i ekonomičnosti, lijenost, alkoholizam. Druga skupina koju Feagin definira odnosi se na socijalne ili eksternalne uzroke, odnosno na tzv. strukturalne uzroke koji atribuiraju siromaštvo nepovoljnim socijalnim, političkim, kulturalnim i ekonomskim činiteljima kao što su nejednaka raspodjela bogatstava eksploatacija siromašnih, neobrazovanost, niski prihodi te izostanak socijalnih prilika. Treću skupinu atribucija uzroka siromaštva Feagin naziva fatalizmom, koji uključuje razloge kao što su nedostatak sreće, bolest, sudbina, božja volja itd. Prvi tip vjerovanja temelji se na pretpostavci da su siromašni sami odgovorni za svoj položaj, dok se druga dva baziraju na vjerovanju da je dovođenje u takav nepovoljni položaj bilo izvan njihove kontrole te je uzrokovano vanjskim čimbenicima.

Feagin (1972) prezentira rezultate prve široke nacionalne studije iz 1969. godine u kojoj se istražuju stavovi Amerikanaca prema siromaštvu. Rezultati su pokazali da većina ispitanika vjeruje da su siromašni sami odgovorni za svoju poziciju. Smatraju da su uzroci siromaštva individualne prirode kao što su nedovoljni trud te niski moral. Dio njih naglašava strukturalne uzroke siromaštva, kao što su niska zarada, eksploatacija u korist bogatih, a jedan dio navodi i tzv. sudbinske razloge, kao što je npr. nedostatak sreće. Pokazalo se da su atribucije siromaštva povezane s nekoliko sociodemografskih faktora: dob, rasa, vjersko opredjeljenje, obrazovna razina i dohodak. Individualnim uzrocima siromaštva bili su skloniji: stariji ispitanici, bijelci, protestanti i katolici, različitog obrazovnog statusa i dohotka. Strukturalnim uzrocima siromaštva bili su skloniji: mlađi ispitanici, Afroamerikanci, protestanti, nižeg stupnja

obrazovanja i različite visine dohotka. Nakon ovog prvog istraživanja različite studije provedene u SAD-u (Bullock, 1999; Hunt, 1996; Smith i Bond, 1993; Smith i Stone, 1989; Kluegel i Smith, 1981, 1986) pokazuju da većina američkog stanovništva atribuirala uzroke siromaštva individualnim karakteristikama osoba koje žive u uvjetima siromaštva.

Također, kada je riječ o prediktorima atribucija uzroka siromaštva rezultati različitih istraživanja ukazuju na tendenciju da u razvijenim zemljama procjenjuju individualne faktore kao suprotnost strukturalnima, dok u zemljama u razvoju postoji tendencija pripisivanja uzroka siromaštva strukturalnim ili fatalističkim faktorima (Palomar Lever, 2005). Varijabla obrazovanja pokazala se važnim prediktorom, pri čemu je viša razina obrazovanja povezana s tendencijom ka atribuiranju siromaštva individualnim uzrocima, što znači da postoji tendencija ljudi višeg obrazovnog statusa da vide siromaštvo kao grešku ili promašaj koji treba biti atribuiran pojedincima (Sun, 2001). Pokazalo se da su vrijednosti i ideologije povezane sa stavovima i atribucijama siromaštva. Ujedno, žene češće atribuiraju siromaštvo strukturalnim činiteljima (Kluegel i Smith, 1986).

Ekonomisti su također razjedinjeni u svojim političkim filozofijama, pri čemu su tzv. liberalni ekonomisti vrlo „strastveni“ u zagovaranju smanjenja siromaštva dok se konzervativni snažno zalažu za smanjenje utjecaja države u preraspodjeli dohotka (Samuelson i Nordhaus, 2006).

Mankiw (2006), problematizirajući je li bolje pomagati osobama koje žive u siromaštvu putem transfera u naravi ili izravnim gotovinskim isplatama, navodi da zagovornici transfera u naravi smatraju da je „dajući siromašnima hranu i smještaj društvo sigurnije da ne potpomaže ovisnosti“ (str. 444) jer su ovisnosti o drogama i alkoholu najprisutniji kod najsromašnijih. Navodi da su zato transferi u naravi „politički popularniji od gotovinskih isplata siromašnima“ (str. 444). Pri razmatranju mjere tzv. negativnog poreza na dohodak kao mjere pomoći osobama koje žive u siromaštvu, navodi da bi ova mjera „subvencionirala one koji su lijeni i u očima nekih ljudi ne zavređuju državnu potporu“ (str. 444). Rasprava koju Mankiw (2006) otvara prije dvadesetak godina i danas ostaje izrazito aktualna, što se jasno očituje i

Okvir 1.19 . Zašto su atribucije siromaštva važne?

ZBOG ODNOSA STRUČNJAKA KOJI RADE S OSOBAMA KOJE ŽIVE U SIROMAŠTVU

Percepcija, odnosno atribucija čemu stručnjaci (socijalni radnici, psiholozi, učitelji, pedagozi i dr.) pripisuju uzroke siromaštva, može se odraziti na suradni odnos i osobni kontakt koji predstavlja osnovu kvalitetnog rada između stručnjaka i korisnika.

O tome kako percipiramo zbog čega je neka osoba siromašna može ovisiti hoćemo li „otvoriti vrata“ suradnom odnosu s tom osobom.

ZBOG KREIRANJA POLITIKA PREMA SIROMAŠTVU

Percepcija uzroka siromaštva vladajuće političke strukture može dovesti do konkretnih poteza vlade i tako se odraziti na položaj osoba koje žive u siromaštvu.

u suvremenim socijalnim politikama u Hrvatskoj. U njezinu je središtu stari, ali i dalje neriješeni sukob dvaju pristupa pomoći osobama koje žive u uvjetima siromaštva: transfera u naravi (npr. hrana, smještaj i vaučeri) te izravnih novčanih isplata, uključujući gotovinu, porezne olakšice ili negativni porez na dohodak. Mankiw (2006) pritom uvjerljivo primjećuje da su transferi u naravi često politički popularniji jer stvaraju dojam kontrole: država i porezni obveznici žele biti sigurni da pomoć doista služi „pravim potrebama“, a ne, kako se stereotipno pretpostavlja, neodgovornoj potrošnji. Takav argument i danas snažno odjekuje u javnom prostoru. S druge strane, kritike mjera poput negativnog poreza na dohodak, koje se svode na tvrdnju da „nagrađuju lijenost“, i dalje su prisutne. One odražavaju dublju vrijednosnu podjelu između koncepta socijalne politike utemeljene na zaslugi i radu te ideje minimalne sigurnosti koja bi trebala biti zajamčena neovisno o individualnim okolnostima. Te se dileme danas ponovno aktualiziraju i u Hrvatskoj, primjerice kroz najave mjera iz sustava socijalne skrbi, a koje naglašavaju ciljanost i kontrolu socijalnih davanja. Time se potvrđuje da je politički lakše mobilizirati podršku za oblike pomoći koji su jasno namjenski nadzirani nego za izravne novčane transfere. Ipak, suvremeni pristupi sve češće dovode u pitanje takve pretpostavke, ukazujući na to da novčane isplate mogu biti učinkovitije, administrativno jednostavnije i dostojanstvenije jer korisnicima omogućuju veću autonomiju u zadovoljavanju vlastitih potreba. U konačnici, riječ je o pronalaženju ravnoteže između racionalnog upravljanja javnim resursima i očuvanja socijalne osjetljivosti, pravednosti i dostojanstva onih koji ovise o toj pomoći.

Iz ovih primjera je jasno vidljivo na koji način se percepcija kreira, odnosno kako se ono čemu kreatori ekonomskih i socijalnih politika pripisuju uzroke siromaštva odražava na kreiranje mjera i politika prema osobama koje žive u uvjetima siromaštva. Atribuiranje siromaštva, ovisno o tome je li pretežno strukturalno ili individualno, dovodi do načina kreiranja socijalne politike prema aspektu siromaštva.

1.8.3. Atribucije uzroka siromaštva u Hrvatskoj

U Hrvatskoj su provedena dva istraživanja o atribucijama uzroka siromaštva.

Prvo istraživanje (Družić Ljubotina i Ljubotina, 2007) provedeno je sa studentskom populacijom (studenti socijalnog rada, ekonomije i agronomije). Pokazalo se da svi studenti, bez obzira na fakultet koji pohađaju, siromaštvo atribuiraju najviše strukturalnim uzrocima (gospodarstvo, socijalna politika, pravda), zatim mikro-okolinskim faktorima koji se odnose na bližu okolinu, poput broja članova obitelji, transgeneracijskog prijenosa siromaštva i stambenog pitanja. Nakon toga, siromaštvo atribuiraju individualnim uzrocima (nedostatak truda, lijenost, nedovoljna sposobnost) te na kraju fatalističkim uzrocima (sudbina, sreća). Studenti su se, kad je riječ o vrsti fakulteta koji pohađaju, razlikovali jedino u atribuciji siromaštva individualnim fak-

torima, pri čemu su studenti socijalnog rada značajno manje u odnosu na ostale pripisivali uzroke siromaštva individualnim uzrocima.

Drugo istraživanje provedeno je nešto kasnije (Družić Ljubotina, 2009) u kojem su sudjelovali korisnici sustava socijalne skrbi koji žive u uvjetima siromaštva te zaposlene osobe različitog materijalnog statusa (niži, srednji i viši). Rezultati na cijelom ispitivanom uzorku su pokazali da svi atribuiraju uzroke siromaštva najviše strukturalnim uzrocima, zatim individualnim i na kraju fatalističkim. Kad je riječ

o razlikama između ove četiri skupine sudionika, pokazalo se da osobe koje žive u siromaštvu i zaposlene osobe nižeg materijalnog statusa značajno manje od osoba višeg materijalnog statusa pripisuju uzroke siromaštva individualnom faktoru, a značajno više strukturalnim uzrocima. Pokazalo se i da je atribuiranje siromaštva fatalističkim uzrocima linearno povezano s materijalnim statusom što znači da što je viši materijalni status, to je niža atribucija siromaštva na ovom faktoru.

Okvir 1.20.

Implikacije za praksu i politiku

Teorijska intersekcionalnost nudi holistički i kritički okvir za razumijevanje siromaštva: povezuje strukture i agensnost, makro i mikro razine, univerzalne politike i lokalizirane intervencije, omogućavajući razvoj socijalnih politika i profesionalne prakse koje su pravedne, učinkovite i osjetljive na raznolikost ljudskih iskustava.

1.9. Intersekcionalni pristup u analizi siromaštva

Suvremene rasprave o siromaštvu sve češće zagovaraju intersekcionalni pristup, koji premašuje strogu dihotomiju između strukturalnih faktora i agensnosti pojedinca. Ovaj okvir polazi od premisa da siromaštvo nije homogeno iskustvo i da se ne može razumjeti kroz pojedinačne osi nejednakosti. Umjesto toga, siromaštvo se proizvodi i reproducira kroz višestruke, međusobno isprepletene dimenzije – **rod, klasnu pripadnost, dob, etnicitet, invaliditet i druge socijalne kategorije**. Kombinacija ovih osi stvara jedinstvene oblike marginalizacije koji nisu u potpunosti objašnjivi kroz klasične teorijske perspektive (Crenshaw, 1989, 1991).

Intersekcionalni pristup povezuje makrostrukturalnu analizu s mikrorazinom svakodnevnih iskustava. Na makrorazini, istražuje se kako ekonomske politike, institucionalne prakse i prostorno-socijalni okviri različito utječu na ljude ovisno o njihovim višestrukim identitetima i položaju u hijerarhijama moći. Na mikrorazini, intersekcionalnost daje uvid u to kako pojedinci i zajednice pregovaraju sa strukturnim ograničenjima, razvijaju strategije preživljavanja i oblikuju vlastitu agensnost. Takva analiza omogućava preciznije prepoznavanje specifičnih rizika, prepreka i resursa unutar različitih socijalnih grupa (Lister, 2009; May, 2015; Bašić, 2018).

Ovaj okvir također omogućava dinamičko razumijevanje siromaštva u cjeloživotnoj perspektivi: iskustva nejednakosti i marginalizacije nisu statična, već se mijenjaju

kroz životne tranzicije – obrazovanje, zaposlenje, roditeljstvo, migracije ili promjene zdravstvenog stanja. Intersekcionalna analiza prepoznaje kumulativne učinke različitih osi nejednakosti na životne šanse u različitim fazama života, pružajući empirijski utemeljene smjernice za preventivne i intervencijske mjere.

1.10. Integrativni teorijski okvir siromaštva: ponašanje, strukture, agensnost i intersekcionalnost

Svaki ranije navedeni teorijski pristup osvjetljava tek jednu dimenziju složene stvarnosti siromaštva, dok u sjeni ostaju one koje drugi pristupi stavljaju u središte. Upravo ih je zato korisnije razumjeti kao komplementarne analitičke razine koje se mogu i trebaju međusobno kombinirati. Njihova objasnidbena snaga ne očituje se u izoliranoj primjeni, nego u integraciji koja omogućuje da se istodobno zahvate strukturni uvjeti, svakodnevica, kapaciteti djelovanja i intersekcionalno raspoređene nejednakosti. Upravo na toj pretpostavci – da navedena teorijska objašnjenja tek u međusobnoj vezi daju cjelovito objašnjenje – počiva ova cjelina. Integrativni teorijski okvir siromaštva ne predstavlja puku sintezu postojećih pristupa, već analitički projekt utemeljen na kritičkom realističkom epistemološkom stavu. Siromaštvo je istovremeno objektivna strukturna pozicija i subjektivno proživljeno iskustvo, a njegovo razumijevanje zahtijeva teorijske alate koji mogu zahvatiti obje dimenzije i mehanizme koji ih povezuju. Četiri analitičke razine ovog okvira – bihevioralna, strukturna, agensna i intersekcionalna – nisu konkurentne teorijske pozicije, niti puke opisne razine, već međusobno uvjetovane razine kauzalne analize koje zajedno objašnjavaju kako se siromaštvo generira, reproducira i iskušava (Lister, 2004; Brady, 2019).

Bihevioralna razina fokusira se na svakodnevne odluke, prakse i strategije preživljavanja osoba koje žive u siromaštvu, uključujući upravljanje ograničenim resursima, mobilizaciju socijalnih mreža i neformalnih oblika podrške te načine pregovaranja sa svakodnevnim izazovima oskudice. Nasuprot kulturološkim teorijama koje ponašanje siromašnih tumače kao devijantno ili kao izraz „kulture siromaštva” (Lewis, 1966), suvremene bihevioralne perspektive naglašavaju racionalnost i adaptivnost takvih strategija kao odgovora na strukturna ograničenja (Shildrick i sur., 2012). Analitički je pritom ključno da bihevioralna razina nije autonomna: svakodnevne prakse nisu slobodni izbori, već su oblikovane strukturnim uvjetima, kapacitetima agensnosti i intersekcionalno raspoređenim resursima i prilikama.

Strukturna razina proširuje analizu na makromehanizme koji određuju životne šanse: segmentacije tržišta rada, fiskalne i redistributivne okvire, institucionalnu arhitekturu države blagostanja te povijesno uvjetovane obrasce akumulacije i raspodjele resursa (Townsend, 1979; Wright, 2010; Brady, 2019). Siromaštvo se na ovoj razini razumije kao produkt strukturnih odnosa moći i institucionalnih ograničenja, a ne kao posljedica individualnih odluka ili kulturnih deficita. Teorijski je, međutim,

nužno izbjeći strukturalni determinizam: strukture postavljaju okvire mogućeg, ali ih ljudsko djelovanje, u određenim uvjetima i u određenoj mjeri, može transformirati. Tenzija između strukturne prisile i agenskog kapaciteta čini središnju analitičku os ovog okvira.

Agensna razina konceptualizira osobe koje žive u siromaštvu kao aktivne subjekte sposobne za djelovanje unutar strukturnih ograničenja, a ne kao pasivne žrtve okolnosti. Agensnost se ovdje razumije u Listerovom (2004) smislu: kao kapacitet za pregovaranje sa strukturama, razvoj strategija otpornosti i svrsishodno djelovanje unatoč preprekama. No teorijski je nužno uvesti i Senovo (1999) razlikovanje između formalnih sloboda i stvarnih kapaciteta – strukturna ograničenja mogu duboko suziti prostor realnih izbora, čak i tamo gdje formalna sloboda djelovanja postoji. Agensnost nije suprotnost strukturnoj prisili, već se ostvaruje unutar nje i kroz nju, što znači da prepoznavanje agensnosti u praksi socijalnog rada ne smije biti alibi za prenošenje odgovornosti na pojedinca, već polazište za osnaživanje kapaciteta uz istovremenu transformaciju strukturnih prepreka.

Intersekcionalna razina analizira kako se višestruke osi nejednakosti — rod, klasa, etnicitet, dob, invaliditet, seksualna orijentacija — međusobno konstituiraju i proizvode kumulativne, kvalitativno specifične oblike marginalizacije koji se ne mogu reducirati na zbroj pojedinih faktora. Intersekcionalna razina nije četvrti dodatni sloj koji se nadograđuje na ostale, već horizontalni analitički princip koji modificira sve ostale razine. Bihevioralne strategije, strukturne barijere i kapaciteti agensnosti intersekcionalno su diferencirani, što znači da intervencije koje zanemaruju tu diferenciranost neizbježno reproduciraju nejednakosti koje nastoje otkloniti. Intersekcionalna perspektiva stoga nije opcija, već epistemološki imperativ svake analitički ozbiljne i etički odgovorne prakse.

Integracijom ovih četiriju razina, okvir konceptualizira siromaštvo kao dinamičan kauzalni proces u kojemu strukture postavljaju uvjete mogućeg, agensnost djeluje unutar tih uvjeta i na njih, bihevioralne prakse odražavaju i reproduciraju ili osporavaju strukturna ograničenja, a intersekcionalne pozicije određuju kako se sve navedeno raspoređuje između socijalnih grupa i pojedinaca (Lister, 2004; Archer, 2003; Brady, 2019). Za profesionalnu praksu socijalnog rada to znači da intervencije moraju simultano adresirati strukturalne barijere i individualne kapacitete, biti osjetljive na intersekcionalne razlike te polaziti od priznavanja agensnosti korisnika, čime se stvaraju preduvjeti za praksu koja je ne samo učinkovita, nego i epistemički utemeljena i etički dosljedna.

Okvir 1.21. Studija slučaja: Ana – život u četiri sloja

Ana ima 32 godine i živi u malom gradu s dvoje djece. Svaki dan počinje razmišljanjem o tome kako da im osigura doručak, plati račune i pronađe jeftinije namirnice za večeru. Ponekad posuđuje hranu ili novac od prijatelja i susjeda, pazeći da ne uvrijedi nikoga, a da prežive do sljedeće plaće. Traži posao, ali je teško pronaći stalni rad u njezinom gradu. Mnoge firme traže iskustvo ili stalnu dostupnost, što je za nju nemoguće jer mora brinuti o djeci. Ana je Romkinja i samohrana majka, što dodatno komplicira njezinu situaciju. Zavod za socijalni rad nudi samo ograničenu pomoć, a papirologija i duga čekanja čine stvari složenijima. Ipak, Ana se ne predaje. Svaki tjedan odlazi u lokalni centar za žene, traži programe osnaživanja i uči kako bolje upravljati svojim vremenom i resursima. Ponekad uspijeva organizirati volonterske aktivnosti kako bi njezina djeca bila uključena u kreativne radionice dok ona radi.

Pitanja za analizu:

Razina	Pitanje 1	Pitanje 2
Bihevioralni	Koje svakodnevne strategije preživljavanja Ana koristi i kako ih prilagođava dostupnim resursima?	Na koji način njezine svakodnevne odluke odražavaju racionalnu adaptaciju na uvjete oskudice?
Strukturni	Koje institucionalne i ekonomske prepreke oblikuju Aninu situaciju?	Na koji način lokalni sustavi socijalne zaštite i tržište rada ograničavaju njezine životne šanse?
Agensni	Na koje načine Ana aktivno pregovara sa strukturama i mobilizira dostupne mreže podrške?	Gdje se u njezinoj priči prepoznaje granica između agensnosti i s strukturnih ograničenja koja reduciraju prostor njezinih izbora?
Intersekcionalni	Kako se Anini identiteti (rod, etnicitet, samohrano roditeljstvo) međusobno prepliću i oblikuju njezino iskustvo siromaštva?	Koji oblici diskriminacije ili kumulativne ranjivosti proizlaze iz ove intersekcionalne kombinacije i kako se manifestiraju u svakodnevnom životu?

2. MJERE SIROMAŠTVA U ZEMLJAMA EUROPSKE UNIJE

U ranijim poglavljima bilo je riječi o dva ključna načina mjerenja siromaštva: apsolutnom i relativnom. Ovdje ćemo se detaljnije osvrnuti na to kako se siromaštvo može mjeriti te koji su danas ključni oblici mjerenja siromaštva kad je riječ o Europskoj uniji, odnosno Hrvatskoj.

To su:

1. **relativno siromaštvo — stopa rizika od siromaštva i socijalne isključenosti**
2. **materijalna i socijalna deprivacija**
3. **subjektivno siromaštvo.**

2.1. Mjere relativnog siromaštva

Kod mjerenja relativnog siromaštva najvažniji je pokazatelj prag (linija) siromaštva. To je granica dohotka koja služi za određivanje tko se smatra izloženim riziku od siromaštva. Osobe ili kućanstva čiji je raspoloživi dohodak ispod tog praga smatraju se u riziku od siromaštva jer raspolažu znatno manjim financijskim sredstvima od većine stanovništva. Za razliku od apsolutnog siromaštva, relativno siromaštvo ne mjeri može li osoba zadovoljiti osnovne životne potrebe, nego uspoređuje njezin životni standard sa životnim standardom društva u kojem živi. Zbog toga prag siromaštva nije stalan, već se mijenja zajedno s promjenama na razini i raspodjeli dohotka u društvu. U Europskoj uniji relativni prag siromaštva najčešće se određuje kao 60 % medijana ekvivalentnog raspoloživog dohotka, a na temelju tog praga izračunava se stopa rizika od siromaštva.

Kad je riječ o stopi relativnog siromaštva, jedan od ključnih načina mjerenja čine **Podaci o dohotku stanovništva iz Ankete o dohotku stanovništva**. Oni se odnose na statističke informacije koje se prikupljaju kroz posebno istraživanje o prihodima i životnim uvjetima kućanstava. Anketa o dohotku stanovništva istraživanje je na kojem se temelji izračun pokazatelja siromaštva i socijalne isključenosti za Republiku Hrvatsku. Provedba Ankete usklađena je s uredbama EU-a i Eurostatovom metodologijom, propisanim za istraživanje EU-SILC.¹ Istraživanje EU-SILC obvezno je istraživanje i referentni izvor podataka za praćenje statistike dohotka, siromaštva i socijalne isključenosti. Istraživanje provode sve zemlje članice u godišnjim ciklusima.

Pokazatelji se temelje na konceptu relativnog siromaštva, koji uzima u obzir raspoloživi dohodak kućanstva, broj članova u kućanstvu (veličinu kućanstva) i distribuciju dohotka unutar populacije. Osnovni je pokazatelj stopa rizika od siromaštva (Državni zavod za statistiku, 2025).

¹ EU-SILC (eng. European Union Statistics on Income and Living Conditions) je statističko istraživanje Europske unije o dohotku i životnim uvjetima stanovništva. Provodi se svake godine u državama članicama EU-a, a služi za prikupljanje usporedivih podataka o dohotku, siromaštvu, socijalnoj isključenosti i životnim uvjetima kućanstava.

2.2. Materijalna i socijalna deprivacija

Materijalna i socijalna deprivacija definira se kao stanje u kojem si kućanstva ili pojedinci zbog nedostatka financijskih sredstava ne mogu priuštiti niz dobara, usluga i socijalnih

aktivnosti koje se smatraju normalnim ili nužnim u društvu u kojem žive. Takav način mjerenja nadilazi samo mjerenje niskih prihoda, kao kod mjere relativnog siromaštva, te se fokusira na stvarnu nemogućnost priuštivosti stvari i dobara te sudjelovanja u životu zajednice. Ova mjera, kako joj i naziv sugerira, sadrži materijalnu i socijalnu komponentu. Materijalna se odnosi na nedostatak osnovnih materijalnih uvjeta (npr. nemogućnost plaćanja režija, adekvatnog grijanja, neočekivanih troškova, kupnje nove odjeće ili mesa/ribe svaki drugi dan). Socijalna komponenta obuhvaća nemogućnost sudjelovanja u društvenim aktivnostima (npr. druženje s prijateljima uz piće/jelo barem jednom mjesečno, sudjelovanje u slobodnim aktivnostima, posjedovanje internetske veze).

Riječ je o mjeri koju je uveo Eurostat i koja obuhvaća sve države Europske unije. Materijalna i socijalna deprivacija odnosi se na pokazatelje koji upućuju na materijalne i socijalne uvjete koji utječu na kvalitetu života kućanstava i osoba (Državni zavod za statistiku, 2025). Sastoji se od **trinaest pokazatelja koji su neophodni u životu čovjeka kako bi imao zadovoljene osnovne materijalne i socijalne uvjete za život**.

Stavke materijalne i socijalne deprivacije su:

- 1) kašnjenje s plaćanjem najamnine, računa za režije, stambenoga kredita ili potrošačkoga kredita
- 2) nemogućnost kućanstva da svim članovima priušti tjedan dana godišnjeg odmora izvan kuće
- 3) nemogućnost kućanstva da si priušti obrok koji sadržava meso, piletinu, ribu ili vegetarijanski ekvivalent svaki drugi dan
- 4) nemogućnost kućanstva da podmiri neočekivani financijski trošak
- 5) nemogućnost pristupa internetskoj vezi
- 6) nemogućnost kućanstva da si priušti automobil
- 7) nemogućnost kućanstva da si priušti adekvatno grijanje u najhladnijim mjesecima
- 8) nemogućnost kućanstva da zamijeni dotrajali namještaj
- 9) nemogućnost osobe da zamijeni dotrajalu odjeću novom
- 10) nemogućnost osobe da si priušti dva para prikladno nosive obuće

Okvir 2.1. Stopa rizika od materijalne deprivacije

Stopa rizika od siromaštva je postotak osoba koje imaju raspoloživi ekvivalentni dohodak ispod praga rizika od siromaštva. Stopa rizika od siromaštva ne pokazuje koliko je osoba stvarno siromašno, nego koliko njih ima dohodak ispod praga siromaštva. Prag rizika od siromaštva postavljen je na 60 % od srednje vrijednosti (medijana) ekvivalentnoga raspoloživog dohotka svih osoba.

- 11) nemogućnost osobe da potroši manji iznos novca svaki tjedan za sebe
- 12) nemogućnost osobe da se redovito bavi nekom slobodnom aktivnošću
- 13) nemogućnost osobe da se okupi s prijateljima/obitelji barem jedanput na mjesec uz piće ili obrok.

Stopa materijalne i socijalne deprivacije prikazuje postotak osoba koje žive u kućanstvima koja si ne mogu, isključivo zbog financijskih razloga, priuštiti najmanje pet od trinaest stavki materijalne i socijalne deprivacije.

Stopa teške materijalne i socijalne deprivacije prikazuje postotak osoba koje žive u kućanstvima koja si ne mogu priuštiti najmanje sedam od trinaest stavki materijalne i socijalne deprivacije.

2.3. Subjektivno siromaštvo

Subjektivno siromaštvo odnosi se na procjenu vlastitog materijalnog položaja i financijskih poteškoća koje kućanstva doživljavaju u svakodnevnom životu. Za razliku od objektivnih pokazatelja siromaštva, koji se temelje na razini dohotka ili materijalnim uvjetima, subjektivno siromaštvo temelji se na percepciji ljudi o tome koliko im je teško podmirivati osnovne životne troškove i „spajati kraj s krajem“. Ovaj pokazatelj često se mjeri u okviru istraživanja EU-SILC, gdje ispitanici procjenjuju koliko im je teško podmirivati troškove kućanstva. Kućanstva koja navode da to čine „s velikim poteškoćama“ ili „s poteškoćama“ smatraju se subjektivno siromašnima. Na taj način subjektivno siromaštvo nadopunjuje tradicionalne pokazatelje siromaštva jer pruža uvid u osobni doživljaj financijskog pritiska i materijalne sigurnosti. Za razliku od relativne mjere siromaštva, odnosno pokazatelja stope rizika od siromaštva cilj subjektivnog siromaštva je procijeniti **percepciju ispitanika o poteškoćama koje kućanstvo ima pri spajanju kraja s krajem**. Procjena uzima u obzir materijalnu dobrobit kućanstva, uključujući dohodak, rashode, dugove i imovinu.

Varijabla EU-SILC ima šest kategorija odgovora na pitanje koje glasi: „Ako uzmete u obzir ukupan mjesečni dohodak svih članova svoga kućanstva i njihove uobičajene ukupne troškove, Vaše kućanstvo spaja kraj s krajem: vrlo teško, teško, s malim poteškoćama, uglavnom lako, lako, vrlo lako.“

2.4. Pokazatelji siromaštva i socijalne isključenosti u Europskoj uniji

U ovom poglavlju će biti prikazani posljednji pokazatelji siromaštva unutar Europske unije na temelju podataka Eurostata za 2024. godinu, i to prema navedenim metodama mjerenja siromaštva: 1) stopi rizika od siromaštva i socijalne isključenosti, 2) stopi materijalne i socijalne deprivacije te 3) stopi subjektivnog siromaštva.

Okvir 2.2 . Godišnji podaci o siromaštvu i socijalnoj isključenosti

Godišnji podaci o siromaštvu i socijalnoj isključenosti u EU-u dostupni su putem QR koda

2.4.1. Stopa rizika od siromaštva i socijalne isključenosti u Europskoj uniji

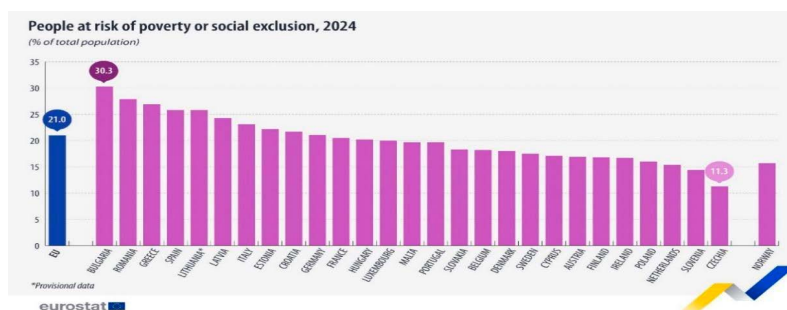
U 2024. godini u Europskoj uniji je 93,3 milijuna ljudi (21 % stanovništva) bilo u riziku od siromaštva ili socijalne isključenosti. To znači da su živjeli u kućanstvima koja su bila izložena barem jednom od tri rizika siromaštva i socijalne isključenosti:

- riziku od siromaštva
- teškoj materijalnoj i socijalnoj deprivaciji
- životu u kućanstvu s vrlo niskim intenzitetom rada.

U usporedbi s 2023. godinom, zabilježeno je blago smanjenje od 0,3 postotna boda (21,3 % stanovništva odnosno 94,6 milijuna ljudi).

Ove informacije dolaze iz podataka o osobama u riziku od siromaštva ili socijalne isključenosti koje objavljuje Eurostat.²

Slika 1. Stopa rizika od siromaštva i socijalne isključenosti u zemljama EU-a za 2024. godinu

² Eurostat je statistički ured Europske unije. Njegova glavna zadaća je prikupljanje, obrada i objavljivanje statističkih podataka o državama članicama EU.

Napomena. Preuzeto iz *Living conditions in Europe – poverty and social exclusion*, Eurostat, 2026, Eurostat Statistics Explained (https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Living_conditions_in_Europe_-_poverty_and_social_exclusion). U javnom vlasništvu.

Više od 1 od 5 osoba u EU-u bilo je u riziku od siromaštva ili socijalne isključenosti.

U 2024. godini u EU-u je bilo oko 93,3 milijuna ljudi u riziku od siromaštva ili socijalne isključenosti, što je 21 % ukupnog stanovništva. Stopa AROPE (rizik od siromaštva ili socijalne isključenosti) znatno se razlikovala među državama EU-a. Najviša stopa zabilježena je u Bugarskoj (30,3 %), Rumunjskoj (27,9 %), Grčkoj (26,9 %), Španjolskoj i Litvi (obje po 25,8 %).

S druge strane, najniža stopa je u Češkoj (11,3 %), Sloveniji (14,4 %), Nizozemskoj (15,4 %), Poljskoj (16,0 %) i Irskoj (16,7 %) (Slika 1).

2.4.2. Pokazatelji koji doprinose analizi rizika od siromaštva ili socijalne isključenosti

Među 93,3 milijuna stanovnika EU koji su se u 2024. godini suočavali s rizikom od siromaštva ili socijalne isključenosti, oko 5,6 milijuna ljudi živjelo je u kućanstvima koja su istodobno bila pogođena sa sva tri rizika siromaštva i socijalne isključenosti, pri čemu se izdvajaju sljedeća sociodemografska obilježja

SPOL – rizik od siromaštva viši za žene (21,9 %) nego za muškarce (20 %)

DOB – najveći rizik od siromaštva ili socijalne isključenosti u EU-u zabilježen je kod mladih odraslih osoba u dobi od 18 do 24 godine (26,2 %) dok je najniži rizik zabilježen kod odraslih osoba u dobi od 25 do 49 godina (19,2 %). Nadalje, rizik od siromaštva ili socijalne isključenosti iznosio je 19,4 % za osobe u dobi od 65 godina i više te 20,8 % među stanovništvom u dobi od 50 do 64 godine. Najmlađa dobna skupina, osobe mlađe od 18 godina, također je imala relativno visok rizik (24,2 %).

OBRAZOVANJE – na razini EU-a više od jedne trećine (33,9 %) svih osoba u dobi od 18 godina i više s niskom razinom obrazovanja bilo je u riziku od siromaštva ili socijalne isključenosti. Taj je udio iznosio 10,2 % kod osoba iste dobne skupine s visokom (tercijarnom) razinom obrazovanja. Odgovarajući postotak za osobe sa srednjom razinom obrazovanja iznosio je 19,3 %.

Okvir 2.3. Pokazatelji siromaštva i socijalne isključenosti u Europskoj uniji

U EU-u je 11,4 milijuna ljudi živjelo istodobno u riziku od siromaštva i u kućanstvu s vrlo niskim intenzitetom rada (ali bez teške materijalne i socijalne deprivacije).

8,4 milijuna ljudi bilo je u riziku od siromaštva i istodobno teško materijalno i socijalno deprivirano (ali nisu živjeli u kućanstvu s vrlo niskim intenzitetom rada).

Gotovo 1,5 milijuna ljudi živjelo je u kućanstvima s vrlo niskim intenzitetom rada i istodobno u teškoj materijalnoj deprivaciji (ali nisu bili u riziku od siromaštva).

RADNI STATUS – u EU-u je 66,6 % nezaposlenih osoba u dobi od 18 godina i više bilo u riziku od siromaštva ili socijalne isključenosti u 2024. godini. Neaktivne osobe (osim umirovljenika) imale su drugi najveći rizik, pri čemu je 43,0 % bilo u riziku.

Za usporedbu, udio osoba u mirovini koje su bile u riziku od siromaštva ili socijalne isključenosti iznosio je 18,1 %, dok je među zaposlenim osobama taj udio bio 10,9 %.

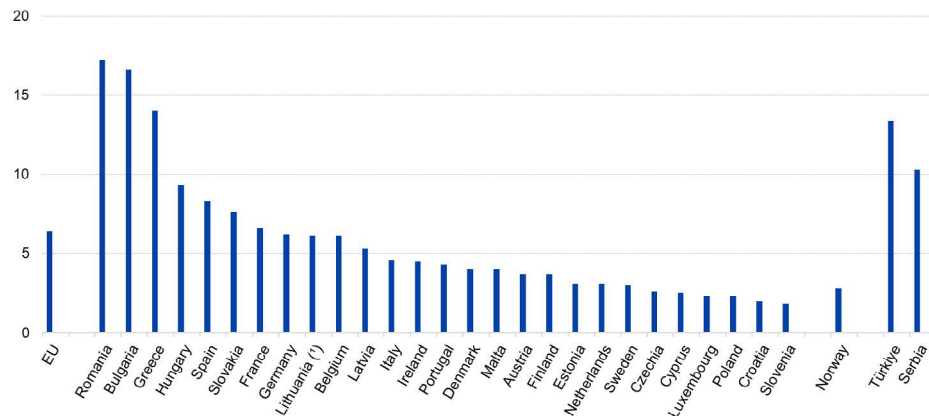
KUĆANSTVA S UZDRŽAVANOM DJECOM – više od jedne petine (21,9 %) osoba koje žive u kućanstvima s uzdržavanom djecom u zemljama EU-a bilo je u riziku od siromaštva ili socijalne isključenosti, što je nešto više nego u kućanstvima bez uzdržavane djece (20,1 %). Ipak, te su se stope znatno razlikovale među državama EU-a. Za osobe koje žive u kućanstvima s uzdržavanom djecom stopa se kretala od 30,8 % u Bugarskoj, 30,4 % u Rumunjskoj i 30,2 % u Španjolskoj, do 13,0 % u Nizozemskoj, 12,7 % na Cipru i 9,8 % u Sloveniji. Kod osoba koje žive u kućanstvima bez uzdržavane djece, stope su varirale od 32,3 % u Latviji, 29,9 % u Estoniji i 29,8 % u Bugarskoj, do 15,4 % u Slovačkoj, 13,8 % u Luksemburgu i 9,1 % u Češkoj.

2.4.3. Stopa materijalne i socijalne deprivacije u Europskoj uniji

Prema podacima Eurostata (2025) u 2024. godini, **6,4 % stanovništva EU-a**, odnosno oko 27,5 milijuna ljudi suočilo se s **teškom materijalnom i socijalnom deprivacijom** (Slika 2.), što je pad u odnosu na 6,8 % u 2023. godini. Najviše stope teške deprivacije zabilježene su u **Rumunjskoj (17,2 %)**, zatim u **Bugarskoj (16,6 %)** i **Grčkoj (14,0 %)**. Suprotno tome, najniže stope zabilježene su u **Luksemburgu, Poljskoj, Hrvatskoj i Sloveniji**, gdje su sve bile **ispod 2,5 %**. Na regionalnoj razini, najviša stopa teške materijalne i socijalne deprivacije zabilježena je na zapadnim otocima Grčke, gdje je dosegla 28,0 %, dok je većina regija u nordijskim zemljama imala stope ispod 5,0 %. Uočene su **značajne regionalne razlike unutar zemalja Europske unije**, pri čemu su varijacije u stopi teške materijalne i socijalne deprivacije **premašivale 15 postotnih bodova, posebno u Italiji, Grčkoj, Rumunjskoj i Francuskoj**.

Slika 2. Stopa teške materijalne i socijalne deprivacije u EU-u za 2024. godinu**Severe material and social deprivation rate, 2024**

(%)

Notes: ranked on severe material and social deprivation rate.

Data not available: Switzerland, Iceland, Albania, North Macedonia and Montenegro.

(*) Provisional.

Source: Eurostat (online data code: ilc_mdsd11)

eurostat

Napomena. Slika prikazuje stopu teške materijalne i socijalne deprivacije u zemljama EU-a 2024. godine. Preuzeto iz *Severe material and social deprivation rate, by age and sex*, Eurostat, 2024 % of population in respective group, Eurostat, 2025, Eurostat Statistics Explained (https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=File:Fig1_Severe_material_and_social_deprivation_rate,_by_age_and_sex,_EU,_2024_%25_of_population_in_respective_group.png). U javnom vlasništvu.

Žene su češće izložene teškoj materijalnoj i socijalnoj deprivaciji. U 2024. godini je u EU-u zabilježena nešto viša stopa teške materijalne i socijalne deprivacije među ženama (6,6 %) u usporedbi s muškarcima (6,2 %). Ovaj obrazac viših stopa za žene prisutan je u svim promatranim dobnim skupinama, osim kod osoba mlađih od 18 godina, gdje je stopa za muškarce (8,1 %) bila viša nego za žene (7,7 %). Među osobama u dobi od 18 do 64 godine, ukupna stopa iznosila je 6,4 %, pri čemu su žene (6,7 %) imale višu stopu od muškaraca (6,1 %). Za dobnu skupinu od 65 godina i više, stopa teške materijalne i socijalne deprivacije bila je najniža i iznosila je 5,1 %. Značajno je da su muškarci u toj dobnj skupini imali nižu stopu (4,5 %) u usporedbi sa ženama (5,6 %).

2.4.4. Stopa subjektivnog siromaštva u Europskoj uniji

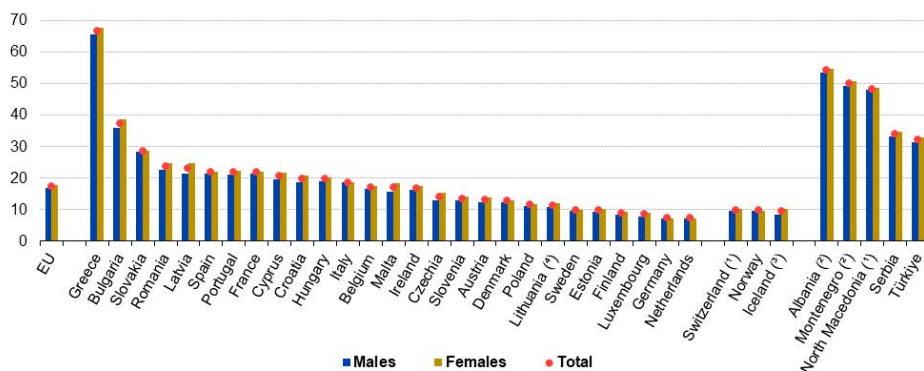
U 2024. godini **stopa subjektivnog siromaštva u EU-u (17,4 %)** bila je za 1,7 postotnih bodova niža nego u 2023. godini (19,1 %). Kad je riječ o socioekonomskim obilježjima, u 2024. godini u EU-u su **osobe mlađe od 18 godina imale najvišu**

stopu subjektivnog siromaštva (20,6 %), zatim osobe u dobi od 18 do 64 godine (17,3 %) te osobe u dobi od 65 godina i više (14,9 %). U 2024. godini u EU-u su **osobe s niskom razinom obrazovanja najčešće bile subjektivno siromašne (27,0 %)**, a slijedile su osobe sa srednjom razinom obrazovanja (16,5 %). Nasuprot tome, ta je stopa iznosila samo 8,5 % za osobe s visokom razinom obrazovanja. U 2024. godini **nezaposlene osobe u EU-u najčešće su bile subjektivno siromašne (42 %)**, a zatim ostale neaktivne osobe (24,7 %). Nasuprot tome, stopa subjektivnog siromaštva bila je niža među umirovljenicima (14,2 %) i zaposlenim osobama (13,5 %).

Na nacionalnoj razini, **najniže stope subjektivnog siromaštva zabilježene su u Nizozemskoj i Njemačkoj** (po 7,3 %), Luksemburgu (8,5 %) i Finskoj (9,0 %), dok su najviše stope prisutne u Grčkoj (66,8 %), Bugarskoj (37,4 %) i Slovačkoj (28,7 %). U 9 država članica EU-a više od jedne petine stanovništva smatralo se subjektivno siromašnima. Ujedno, kad je riječ o **spolu**, subjektivno siromaštvo je također izraženije kod žena (17,8 %) u odnosu na muškarce (17 %). Stopa subjektivnog siromaštva bila je viša među ženama nego među muškarcima u svim državama EU-a, osim u Njemačkoj i Nizozemskoj, gdje je bila jednaka za oba spola (Slika 3.).

Slika 3. Stopa subjektivnog siromaštva općenito i prema spolu unutar zemalja EU-a za 2024. godinu

People considered to be subjectively poor, by sex, 2024 (%)

(*) 2023 data.

(*) 2022 data.

(*) 2020 data.

(*) Provisional.

Note: ranked by total.

Source: Eurostat (online data code: ilc_sbip01)

eurostat

Napomena. Podaci o subjektivnom siromaštvu u Europi. Preuzeto iz *Living conditions in Europe – subjective poverty statistics*, Eurostat, 2026, Eurostat Statistics Explained (https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Living_conditions_in_Europe_-_subjective_poverty_statistics#Data_sources). U javnom vlasništvu.

Subjektivno siromaštvo bilo je izraženije među osobama mlađima od 18 godina nego među osobama starima 65 i više godina. S obzirom na **dob** stopa subjektivnog siromaštva u EU-u u 2024. godini općenito je bila najviša među osobama mlađima od 18 godina (20,6 %), a najniža među osobama u dobi od 65 godina i više (14,9 %). Međutim, u Bugarskoj, Grčkoj, Slovačkoj, Latviji, Rumunjskoj, Hrvatskoj, Sloveniji, Poljskoj, Litvi i Estoniji stopa subjektivnog siromaštva bila je najviša među starijim stanovništvom (osobama u dobi od 65 godina i više).

Kad je riječ o **razini obrazovanja**, podaci pokazuju da su osobe s niskom razinom obrazovanja imale tri puta veću vjerojatnost da će se smatrati subjektivno siromašnima nego osobe s visokom razinom obrazovanja. U 2024. godini više od četvrtine (27,0 %) stanovništva EU-a s niskom razinom obrazovanja smatralo se subjektivno siromašnima. Ta je stopa bila tri puta niža (8,5 %) među osobama s visokom razinom obrazovanja. S druge strane, udio među osobama sa srednjom razinom obrazovanja (ISCED razine 3 i 4) iznosio je 16,5 %, što je gotovo dvostruko više u usporedbi s osobama s visokom razinom obrazovanja.

2.5. Pokazatelji siromaštva i socijalne isključenosti u Republici Hrvatskoj

U nastavku će biti prikazani posljednji pokazatelji siromaštva u Republici Hrvatskoj na temelju podataka Državnog zavoda za statistiku (DZS) za 2024. godinu. Pokazatelji će biti prikazani prema: 1) stopi rizika od siromaštva i socijalne isključenosti, 2) stopi materijalne i socijalne deprivacije te 3) stopi subjektivnog siromaštva.

Okvir 2.4. Godišnji podaci o siromaštvu i socijalnoj isključenosti u Hrvatskoj

Godišnji podaci o siromaštvu i socijalnoj isključenosti u Hrvatskoj su dostupni putem QR koda:

2.5.1. Stopa rizika od siromaštva i socijalne isključenosti u Republici Hrvatskoj

Pokazatelj **osobe u riziku od siromaštva ili socijalne isključenosti** odnosi se na one osobe koje su u riziku od siromaštva ili su u teškoj materijalnoj i socijalnoj deprivaciji ili žive u kućanstvima s niskim intenzitetom rada (DZS, 2026a). Prema tom pokazatelju za 2025. godinu, u Republici Hrvatskoj u takvu je položaju **bilo 20,5 % osoba odnosno oko 792 577 građana**. Podsjetimo se, stopa rizika od siromaštva je postotak osoba koje imaju raspoloživi ekvivalentni dohodak ispod praga rizika od siromaštva. Stopa rizika od siromaštva ne pokazuje koliko je osoba stvarno siromaš-

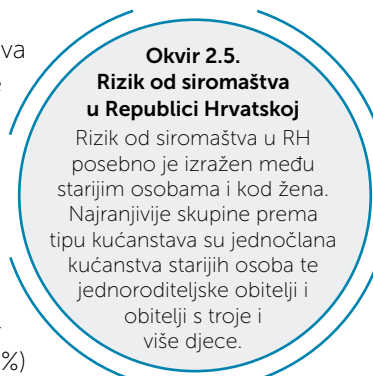
no, nego koliko njih ima dohodak ispod praga rizika od siromaštva. Prag rizika od siromaštva postavljen je na 60 % od srednje vrijednosti (medijana) ekvivalentnoga raspoloživog dohotka svih osoba. **Relativna stopa rizika od siromaštva u RH iznosila je 19,5 % što znači da je oko 753 915 osoba u 2025. godini bilo u riziku od siromaštva.** Prag rizika od siromaštva u 2025. je za jednočlano kućanstvo iznosio 9 034 eura na godinu (752 eura mjesečno), a za kućanstvo s dvije odrasle osobe i dvoje djece mlađe od 14 godina iznosio je 18 972 eura na godinu (1 581 eura mjesečno). Istodobno, prosječna mjesečna neto plaća po zaposlenome u pravnim osobama Republike Hrvatske iznosila je 1 449 eura (DZS, 2026b), dok je medijalna mjesečna neto plaća krajem 2025. godine iznosila oko 1 280 eura. Razlika između prosječne i medijalne plaće pokazuje da prosječnu plaću povećavaju visoka primanja manjeg broja zaposlenih, zbog čega ona ne odražava materijalni položaj „prosječnog” radnika. Medijalna plaća, koju ostvaruje radnik koji se nalazi u sredini raspodjele plaća, pruža realističniju sliku primanja većine zaposlenih. Usporedba medijalne plaće s pragom rizika od siromaštva pokazuje da je materijalni položaj znatnog dijela zaposlenih osjetno bliži pragu rizika od siromaštva nego što bi se moglo zaključiti na temelju prosječne plaće, osobito u kućanstvima s više članova.

Razlika između statističkih pokazatelja siromaštva i obuhvata korisnika zajamčene minimalne naknade (ZMN) vidljiva je i iz administrativnih podataka. Prema podacima Ministarstva rada, mirovinskoga sustava, obitelji i socijalne politike, tijekom 2025. godine broj korisnika ZMN-a kretao se oko 43 000 osoba, što predstavlja tek mali udio ukupnog stanovništva Republike Hrvatske. Ta razlika ne znači da su statistički pokazatelji i sustav socijalne skrbi međusobno proturječni, nego da mjere različite pojave i primjenjuju različite kriterije obuhvata.

Na navedenu razliku utječe i činjenica da je prag za ostvarivanje prava na ZMN znatno niži od statističkog praga rizika od siromaštva. Prag rizika od siromaštva za jednočlano kućanstvo u 2025. godini iznosio je 9 034 eura godišnje, odnosno približno 752 eura mjesečno. Nasuprot tome, osnovica za izračun zajamčene minimalne naknade u 2025. godini iznosila je 160 eura mjesečno, a upravo je taj iznos pripadao radno sposobnom samcu bez drugih prihoda. Drugim riječima, osnovni iznos ZMN-a bio je približno 4,7 puta niži od statističkog praga rizika od siromaštva za jednočlano kućanstvo.

Zbog tog se nerazmjera u stručnoj literaturi i javnim raspravama često ističe pitanje usklađenosti statističkih pokazatelja siromaštva i kriterija za ostvarivanje prava iz sustava socijalne skrbi. Dok pokazatelji EU-SILC-a upućuju na udio stanovništva čiji je raspoloživi dohodak ispod relativnog praga siromaštva, ZMN je namijenjena najužoj skupini osoba u izrazito nepovoljnom materijalnom položaju koje, uz nizak dohodak, ispunjavaju i druge zakonske uvjete. Stoga se pokazatelji siromaštva i broj korisnika ZMN-a ne mogu promatrati kao zamjenjive mjere, nego kao međusobno komplementarni pokazatelji različitih aspekata materijalne ugroženosti.

Promatramo li razlike prema stopi rizika od siromaštva u odnosu na **dob i spol**, vidljivo je da su osobe starije životne dobi (65 i više godina) u značajno većem riziku od siromaštva u odnosu na ostale dobne skupine (Tablica 3). Stopa rizika od siromaštva za njih iznosi 39,4 %, zatim slijede osobe u dobi od 55 do 64 godina kod kojih stopa iznosi 19 %, zatim djeca u dobi od 0 do 17 godina kod kojih je stopa rizika od siromaštva 15 % dok najnižu stopu rizika od siromaštva imaju osobe u dobi od 18 do 24 godine (10,8 %) te osobe dobi od 25 do 54 godine (11,7 %). Promatramo li ove podatke s obzirom na spol, vidljiva je veća stopa rizika od siromaštva kod žena u odnosu na muškarce u gotovo svim dobnim kategorijama, osim u dobi od 25 do 54 godine, u kojoj je stopa malo viša kod muškaraca.

Tablica 3. Stopa rizika od siromaštva u RH prema dobi i spolu u 2025. godini

Ukupno	19,5	17,7	21,2
0 – 17 godina	15,0	14,5	15,6
18 – 24 godine	10,8	10,0	11,7
25 – 54 godine	11,7	12,1	11,3
55 – 64 godine	19,0	18,1	19,9
65 ili više godina	39,4	35,3	42,4

Napomena. Prilagođeno prema Pokazatelji siromaštva i socijalne isključenosti, Državni zavod za statistiku, 2026 (<https://podaci.dzs.hr/2026/hr/121419>). Podaci su u javnom vlasništvu.

Stopa rizika od siromaštva **prema tipu kućanstva** izračunana je za kategorije kućanstava bez uzdržavane djece i s uzdržavanom djecom. U **kućanstvima bez uzdržavane djece najviše stope rizika od siromaštva u 2025. godini bile su u jednočlanim kućanstvima (51,9 %)**, osobito onima koje čine osobe **u dobi od 65 ili više godina (64,4 %)** te u onima koje čine **žene (58,8 %)**. U kategoriji kućanstava **s uzdržavanom djecom najviše su stope rizika od siromaštva u kućanstvima koja čine jedan roditelj s uzdržavanom djecom**, za koje je stopa rizika od siromaštva iznosila **29,7 %**, i u kućanstvima s dvije odrasle osobe s troje ili više djece, za koje je stopa rizika od siromaštva iznosila 23 % (Tablica 4).

Tablica 4. Stopa rizika od siromaštva prema tipu kućanstva u RH za 2025. godinu

Kućanstva bez uzdržavane djece	26,3
Jednočlano kućanstvo	51,9
Muškarci	41,4
Žene	58,8
Jednočlano kućanstvo, osoba mlađa od 65 godina	31,7
Jednočlano kućanstvo, osoba u dobi od 65 ili više godina	64,4
Dvije odrasle osobe	30,2
Dvije odrasle osobe, obje mlađe od 65 godina	14,1
Dvije odrasle osobe, barem jedna u dobi od 65 ili više godina	39,0
Dvije ili više odraslih osoba	19,5
Tri ili više odraslih osoba	9,6
Kućanstva s uzdržavanom djecom	12,8
Jedan roditelj s jednim ili više uzdržavane djece	29,7
Dvije odrasle osobe s jednim djetetom	12,9
Dvije odrasle osobe s dvoje djece	10,2
Dvije odrasle osobe s troje ili više djece	23,0
Dvije ili više odraslih osoba s uzdržavanom djecom	12,2
Tri ili više odraslih osoba s uzdržavanom djecom	8,2

Napomena. Preuzeto iz Pokazatelji siromaštva i socijalne isključenosti, Državni zavod za statistiku, 2026 (<https://podaci.dzs.hr/2026/hr/121419>). Podaci su u javnom vlasništvu.

Stopa rizika od siromaštva se, osim na razini cijele RH, mjeri i u **četiri prostorne statističke jedinice: Panonskoj Hrvatskoj, Jadranskoj Hrvatskoj, Gradu Zagrebu i Sjevernoj Hrvatskoj**. U 2025. godini **najnižu stopu imao je Grad Zagreb (11,4 %)**, zatim Sjeverna Hrvatska (16,9 %), Jadranska Hrvatska (19 %) dok je, već godinama **najviša stopa u Panonskoj Hrvatskoj, iznosila (28,6 %)**.

2.5.2. Pokazatelji materijalne i socijalne deprivacije u Republici Hrvatskoj

Kao što je navedeno, materijalna i socijalna deprivacija odnosi se na pokazatelje koji upućuju na materijalne uvjete koji utječu na kvalitetu života kućanstava i osoba. **Stopa materijalne i socijalne deprivacije u Republici Hrvatskoj** u 2025. godini iznosila je **4,4 %**, što znači da oko 170 360 građana nije moglo, isključivo zbog financijskih razloga, priuštiti si najmanje pet od trinaest stavki materijalne i socijalne deprivacije (Državni zavod za statistiku, 2026). **Stopa teške materijalne i socijalne deprivacije** u 2025. iznosila je **2 %** odnosno oko 77 437 osoba u RH živjelo je u kućanstvima koja si nisu mogla priuštiti najmanje sedam od trinaest stavki materijalne i socijalne deprivacije.

Prema podacima Državnog zavoda za statistiku (2026), u 2025. godini je bilo:

- 4,2 % odnosno oko 162 617 osoba koje žive u kućanstvima koja si ne mogu priuštiti adekvatno grijanje u najhladnijim mjesecima
- 32,6 % odnosno oko 1 262 219 osoba koje žive u kućanstvima koja si ne mogu priuštiti tjedan dana godišnjeg odmora izvan kuće za sve članove svojega kućanstva
- 4,7 % odnosno oko 181 976 osoba koje žive u kućanstvima koja si ne mogu priuštiti obrok koji sadržava meso, piletinu, ribu ili vegetarijanski ekvivalent svaki drugi dan
- 31,2 % odnosno oko 1 207 984 osoba koje žive u kućanstvima koja ne mogu podmiriti neočekivani financijski izdatak iz vlastitih sredstava (494 eura).

2.5.3. Pokazatelji subjektivnog siromaštva u Republici Hrvatskoj

Stopa subjektivnog siromaštva u RH u 2025. godini je iznosila 19,1 %, što znači da oko 739 520 osoba živi u kućanstvima koja teško (15,3 %) ili vrlo teško spajaju kraj s krajem (3,8 %). Nadalje, 43,1 % osoba spaja kraj s krajem s malim teškoćama, 29,4 % navodi da uglavnom lako spaja kraj s krajem dok njih 6,9 % lako spaja kraj s krajem. Najmanji postotak osoba (1,5 %) živi u kućanstvima koja vrlo lako spajaju kraj s krajem.

Okvir 2.6. Pitanja za analizu i raspravu

U ovom poglavlju prikazani su podaci o siromaštvu u EU-u i Hrvatskoj.

- Koje skupine stanovništva imaju najveći rizik od siromaštva?
- Koje skupine imaju najmanji rizik?

Usporedite stopu rizika od siromaštva ili socijalne isključenosti u EU-u u i Hrvatskoj.

- Je li Hrvatska iznad ili ispod prosjeka EU-a
- Koji bi mogli biti razlozi za takav položaj?

Pogledajte podatke o regionalnim razlikama u Hrvatskoj.

- Koja regija ima najveći rizik od siromaštva?
- Koji bi socioekonomski čimbenici mogli utjecati na te razlike?

3. DJEČJE SIROMAŠTVO

3.1. Politike za podršku djeci u riziku od siromaštva

U Hrvatskoj su politike za podršku djeci u riziku od siromaštva dio šire socijalne politike i temelje se na nacionalnim strategijama, zakonodavstvu o socijalnoj skrbi te europskim inicijativama poput Europskog jamstva za djecu. Njihov cilj je smanjiti dječje siromaštvo, spriječiti socijalnu isključenost i osigurati djeci jednake životne šanse.

Važan dio politika odnosi se na **financijsku podršku obiteljima s djecom**. Država pruža različite oblike novčanih socijalnih transfera koji pomažu obiteljima s nižim prihodima, poput dječjeg doplatka, zajamčene minimalne naknade, jednokratnih novčanih pomoći i potpora za opremu novorođenog djeteta. Ove mjere imaju za cilj smanjiti materijalnu deprivaciju i ublažiti posljedice siromaštva za djecu.

Drugi važan segment odnosi se na **dostupnost obrazovanja i ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja**. Posebna se pažnja posvećuje osiguravanju jednakog pristupa obrazovanju za djecu iz socijalno osjetljivih skupina. Mjere uključuju, primjerice, subvencioniranje ili besplatne vrtiće za djecu iz obitelji slabijeg socioekonomskog statusa, osiguravanje besplatnih udžbenika i školskog prijevoza te programe školske prehrane. Rana ulaganja u obrazovanje smatraju se ključnima za prekid međugeneracijskog prijenosa siromaštva.

Posebne mjere usmjerene su i na djecu koja imaju povećan rizik od siromaštva, kao što su djeca koja žive u jednoroditeljskim obiteljima, djeca nezaposlenih roditelja, djeca romske nacionalne manjine (RNM), djeca s teškoćama u razvoju te djeca bez odgovarajuće roditeljske skrbi.

Suvremene politike sve više naglašavaju potrebu za integriranim pristupom koji povezuje sustave socijalne skrbi, obrazovanja, zdravstva i lokalnih zajednica. Takav pristup omogućuje pravodobno prepoznavanje djece u riziku i pružanje odgovarajuće podrške.

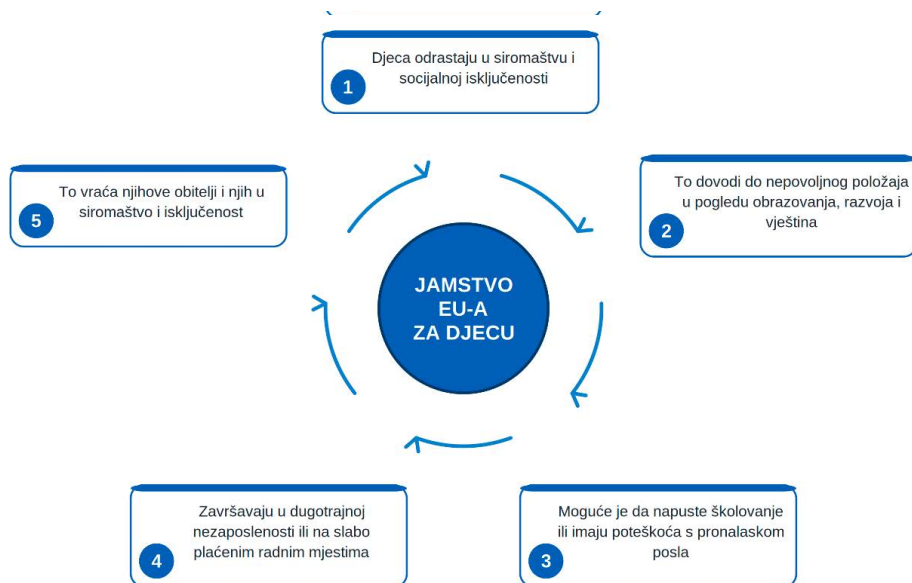
Politike za podršku djeci u riziku od siromaštva u Hrvatskoj stoga se temelje na kombinaciji financijskih transfera, obrazovnih mjera, socijalnih usluga i ciljane podrške ranjivim skupinama djece. Njihov dugoročni cilj je smanjiti dječje siromaštvo, osigurati jednak pristup osnovnim uslugama i spriječiti generacijski prijenos siromaštva.

EU Jamstvo za svako dijete (European Child Guarantee) je inicijativa Europske komisije pokrenuta s ciljem da najranjivija djeca u Europskoj uniji imaju pristup osnovnim pravima i uslugama. Naglasak je na djelotvornom i besplatnom pristupu kvalitetnim uslugama na područjima ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja, obrazovanja (uključujući izvannastavne aktivnosti), pristupu zdravstvu, zdravoj (školskoj) prehrani, primjerenom stanovanju. Konačni cilj je **osigurati progresivnu realizaciju dječjih prava u Europi** (UNICEF, 2021).

Vijeće Europske unije je 14. lipnja 2021. jednoglasno donijelo **Preporuku o uspostavi Europskog jamstva za djecu**. Preporuka je usmjerena na djecu u dobi do 18 godina, primarno ističući djecu u riziku od siromaštva i socijalne isključenosti. Nakon donesenih Preporuka, **Europska komisija ističe nacionalne akcijske planove zemalja članica kao ključne provedbene dokumente** kojima se omogućava kolektivno praćenje. Dakle, jedan od ključnih dokumenata je **Nacionalni akcijski plan za provedbu Europskog jamstva za djecu**, koji proizlazi iz preporuke Vijeća Europske unije iz 2021. godine. Cilj ove politike je osigurati da svako dijete, osobito ono u riziku od siromaštva ili socijalne isključenosti, ima pristup osnovnim uslugama i pravima. U širem smislu, politike se oslanjaju i na Konvenciju o pravima djeteta te europske strategije borbe protiv siromaštva i socijalne isključenosti.

Ministarstvo rada, mirovinskoga sustava, obitelji i socijalne politike donijelo je krajem 2023. godine **Nacionalni akcijski plan za provedbu preporuke Vijeća Europske unije o uspostavi Europskog jamstva za djecu** (2023). Europska unija nastoji prekinuti krug siromaštva i nepovoljnog položaja kako bi svako dijete uspjelo ostvariti svoje potencijale. **Europsko jamstvo za djecu pruža smjernice i alate** zemljama Europske unije kako bi se zajamčilo **da svako dijete u Europi koje je izloženo riziku od siromaštva ima pristup uslugama i pravima**.

Slika 4. *Europsko jamstvo za djecu*

Napomena. Slika prikazuje Europsko jamstvo za djecu. Slika je generirana s pomoću AI alata na temelju izvora European Child Guarantee, Vijeće Europske unije, n.d. (<https://www.consilium.europa.eu/hr/infographics/european-child-guarantee/>).

U Europskoj uniji jedno od petero djece (mlađe od 18 godina) živi u kućanstvima izloženima riziku od siromaštva ili socijalne isključenosti. To obuhvaća gotovo 18 milijuna djece kojoj je potrebna sustavna pomoć.

Kako bi se zaštitila djeca, zemlje EU-a trebaju djeci kojoj je potrebna pomoć zajamčiti pristup uslugama:

- besplatnog ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja
- besplatnog obrazovanja
- besplatne zdravstvene skrbi
- barem jednog besplatnog zdravog obroka svakog školskog dana
- zdrave prehrane
- odgovarajućeg smještaja.

Ključni cilj Europskog jamstva za djecu je prekid kruga siromaštva kod djece koja odrastaju u siromaštvu i socijalnoj isključenosti.

U nastavku su nabrojane mjere donesene u svrhu postizanja ciljeva definiranih Nacionalnim akcijskim planom za provedbu preporuka Vijeća EU-a o uspostavi Europskog jamstva za djecu.

- **Poboljšan pristup ranom i predškolskom odgoju i obrazovanju.** Osigurano pravo pristupa kvalitetnom RPOO-u (rani i predškolski odgoj i obrazovanje) do 2030. godine za svako dijete u RH od navršene 3. godine života do polaska u osnovnu školu (OŠ). Unaprijeđen proračunski i zakonodavni okvir koji će osigurati regionalno ujednačen pristup priuštivom i kvalitetnom RPOO-u. Razvijeni dodatni mehanizmi potpore unutar odgojno-obrazovnog sustava te mehanizmi financiranja usmjereni osiguravanju pristupa RPOO-u djeci u riziku od siromaštva i socijalne isključenosti i njihovim obiteljima, a posebice djeci nižeg socioekonomskog statusa kako bi se adresirali „skriveni“ troškovi redovitog pohađanja dječjeg vrtića (DV).
- **Osiguran pristup obrazovanju** i podrška djeci u riziku od siromaštva i socijalne isključenosti. Omogućeno priuštivo i besplatno osnovnoškolsko i srednjoškolsko obrazovanje za djecu u riziku od siromaštva i socijalne isključenosti. Promoviranje inkluzivne obrazovne prakse i građenje kulture raznolikosti.
- **Osiguran pristup kvalitetnoj prehrani** djeci u riziku od siromaštva i socijalne isključenosti. Razvijen cjeloviti sustav promicanja i poticanja dojenja na nacionalnoj razini. Osigurana nutritivno uravnotežena školska prehrana za skupinu osnovnoškolske djece u riziku od siromaštva i socijalne isključenosti. Osiguran pristup redovitoj i nutritivno uravnoteženoj prehrani za djecu u riziku od siromaštva i socijalne isključenosti.
- **Osiguran pristup zdravstvenim uslugama** djeci u riziku od siromaštva i socijalne isključenosti. Osigurana dostupnost zdravstvenih usluga djeci u riziku

od siromaštva i socijalne isključenosti. Osigurana podrška zaštiti mentalnog zdravlja djece u riziku od siromaštva i socijalne isključenosti.

- **Osiguran pristup primjerenom stanovanju** djeci u riziku od siromaštva i socijalne isključenosti. Osigurano primjereno stanovanje obiteljima s djecom u riziku od siromaštva i socijalne isključenosti. Osiguran pristup primjerenom stanovanju mladima koji izlaze iz skrbi.
- **Poboljšana dostupnost socijalnih usluga u zajednici** usmjerenih prema djeci u riziku od siromaštva i socijalne isključenosti. Razvijen sveobuhvatni i integrirani sustav socijalnih usluga (univerzalne, selektivne i indicirane) u zajednici sukladno potrebama djece u riziku od siromaštva i socijalne isključenosti i njihovih obitelji.

3.2. Siromaštvo djece: razvojni rizik i socijalni problem

Život u siromaštvu i materijalnoj deprivaciji posebno šteti djeci s obzirom na to da je djetinjstvo formativna i osjetljiva faza života u kojoj se odvija ključni tjelesni, kognitivni, psihički i emocionalni razvoj te razvoj kapaciteta za učenje. Siromaštvo ima negativan učinak na tjelesno i mentalno zdravlje djece, smanjuje mogućnost stjecanja vještina, kompetencija i povjerenja koje su djeci potrebna da bi ostvarila svoje pune razvojne potencijale. Siromaštvo u ranoj fazi života može imati značajne negativne posljedice za postignuća djece u budućnosti. Djeca koja žive u siromaštvu nisu izložena deprivaciji samo u sadašnjosti, već o njihovom potencijalu i mogućnostima za razvoj ovisi hoće li biti siromašna i u odrasloj dobi, odnosno hoće li doći do međugeneracijskog prijenosa siromaštva (vidi Sliku 5. *Mehanizmi utjecaja siromaštva na razvoj i razvojne ishode djece*).

Djeca ovise o roditeljima/skrbnicima i **ne mogu na sebe preuzeti odgovornost za izbore koji utječu na njihov životni standard ili razinu deprivacije**. Isto tako, za prevenciju međugeneracijskog prijenosa i za izlazak iz siromaštva, **djeca su ovisna o javnoj i državnoj politici koja im treba omogućiti pristup društvenim resursima, naročito obrazovanju i zdravstvenoj skrbi** (UNICEF, 2005a; Šućur i sur., 2015).

Stoga se siromaštvo djece vrlo često definira i razumijeva u **kontekstu dječjih prava** te se snažno naglašava obveza država u ostvarivanju temeljnih prava djece (Minujin i sur., 2005; EC, 2021). Kad je riječ o pravima djece najvažniji dokument kojim se reguliraju i štite njihova prava jest **Konvencija o pravima djeteta** (UN, 1989). Svrha je Konvencije naglasiti poseban status djeteta s obzirom na specifičnu psihičku i tjelesnu ranjivost koja proizlazi iz dobi te zastupati interese i prava djece.

U Konvenciji su navedene obveze odraslih u odnosu prema djetetu, kao i obveze brojnih društvenih čimbenika vezanih za zaštitu djeteta. Radi se o prvom dokumentu u kojemu se djetetu pristupa kao subjektu s pravima, a ne samo kao osobi koja treba posebnu zaštitu. Konvencija je predvidjela više od 60 prava djece i obuhvaća gotovo sve životne situacije u kojima se dijete može zateći, s ukupno 54 članka koji obuhvaćaju građanska, politička, ekonomska, socijalna i kulturna prava djeteta. Područja zaštite dječjih prava u Konvenciji obuhvaćaju prava preživljavanja, razvojna prava, zaštitna prava i prava sudjelovanja.

Prava sadržana Konvencijom koja se odnose na preživljavanje uključuju one članke kojima se **osigurava zadovoljavanje osnovnih potreba za djetetovu opstojnost** – pravo na život, **pravo na odgovarajući životni standard, pravo na prehranu, pravo na smještaj** i pravo na zdravstvenu pomoć. Razvojna prava uključuju one članke Konvencije koji osiguravaju djetetu najbolji mogući razvoj – pravo na obrazovanje, pravo na igru, pravo na slobodno vrijeme, pravo na kulturne aktivnosti. Zaštitna prava odnose se na članke Konvencije koji osiguravaju zaštitu djeteta – prava na zaštitu od zlorabe, zapostavljanja i izrabljivanja, na zabranu dječjeg rada, zaštitu od droga, alkohola, duhana, na zaštitu djece izbjeglica, djece u oružanim sukobima, djece u zatvorima. U konačnici, prava sudjelovanja (participacije) uključuju one članke koji omogućuju djetetu aktivno sudjelovanje u svojem okruženju te koji ga pripremaju za ulogu aktivnoga građanina u budućnosti – pravo na slobodno izražavanje svojih misli i vjere, pravo na informiranje, pravo na mišljenje, druženje, privatnost i dr.

RH je potpisnica Konvencije o pravima djeteta od listopada 1991. godine. Provedbu nadzire Odbor za prava djeteta UN-a, a za povrede prava može se obratiti **Uredu pravobraniteljice za djecu**. Konvencija o pravima djeteta najviše je ratificiran ugovor o ljudskim pravima u povijesti. To znači da je čak 196 zemalja ratificiralo ovaj dokument.

Konvencija osigurava djeci „...i u bogatim i u siromašnim državama, pravo na djetinjstvo u kojem djeca mogu učiti, igrati se, biti zdrava i razvijati se“ (Minujin, 2005, str. 3). Konvencijom se pitanje siromaštva djece stavlja u širi okvir zaštite dječjih prava, jer siromaštvo za dijete ne znači samo nedostatak materijalnih resursa za život, već i ograničen pristup zdravlju, obrazovanju, sigurnosti, sudjelovanju i cjelovitom razvoju djeteta.

Okvir 3.2. Jeste li znali?

Sjedinjene Američke Države su jedina država koja nije ratificirala Konvenciju o pravima djeteta.

3.2.1. Zašto je siromaštvo djece razvojno specifično?

Odrastanje u siromaštvu može imati dugoročne i kumulativne negativne posljedice na razvoj djece. Posljedice su ozbiljnije ako dijete živi u dugotrajnom (kroničnom) i dubokom (ekstremnom) siromaštvu ili ako se radi o siromaštvu u ranom djetinjstvu. Područja u kojima djeca iskazuju lošije razvojne ishode u odnosu na djecu koja nisu odrasla u uvjetima neimaštine su (Brooks-Gunn i Duncan, 1997; Seccombe, 2000; Hair i sur., 2015; Šućur i sur., 2015):

1. zdravlje – tjelesno i mentalno zdravlje
2. kognitivne sposobnosti i obrazovanje
3. socijalne i emocionalne kompetencije i ponašanja
4. ekonomske posljedice.

Okvir 3.3. Djeca koja žive u siromaštvu općenito

- u trenutku polaska u vrtić imaju slabije razvijene jezične vještine (1,5 godinu kašnjenja; 6 puta manje šanse da će maturirati)
- u 4. razredu osnovne škole ne znaju tečno čitati te značajno kasne u usvajanju osnovnih matematičkih vještina
- teže se odlučuju za nastavak školovanja
- siromaštvo utječe na odabir zaposlenja i kvalitetu života (2.5 puta je vjerojatnije da će osobe bez srednje škole biti nezaposlene)

Education ReDesign Lab, Harvard Graduate School of Education

3.2.1.1. Posljedice na tjelesno i mentalno zdravlje

Siromaštvo, posebice ekstremno siromaštvo, povećava rizik od **niske porođajne težine i veću stopu smrtnosti**. Neimaština je povezana s **neadekvatnom prehranom** zbog čega su djeca sklonija pobolijevanju i kroničnim bolestima. Neadekvatna prehrana povezana je s pothranjenošću, ali sve češće i prekomjernom tjelesnom masom – jednolična prehrana, prezastupljenost ugljikohidrata i šećera u prehrani, ali i prekomjerno jedenje kod dijela djece kao opći odgovor na neugodna emocionalna stanja (UNICEF, 2019; WHO, 2024).

Okvir 3.4. Privrženost kao zaštitni čimbenik

Snažna privrženost djeteta roditeljima, skrbnicima ili drugim značajnim osobama predstavlja važan zaštitni čimbenik u regulaciji razine kortizola (hormona stresa).

Više o teoriji privrženosti možete pročitati u članku „Teorija privrženosti i suvremeni socijalni rad“, dostupnom putem QR koda:

Siromaštvo tijekom ranog razvoja može potaknuti kratkoročne i dugoročne biološke promjene koje povećavaju **rizik od pojave mentalnih i kroničnih bolesti** kasnije u životu. Osim toga, veći je rizik da ishod tih bolesti bude nepovoljniji. Djeca koja žive u uvjetima siromaštva **češće poboljšavaju od: astme i upale pluća, anemije, bolesti bubrega, dijabetesa tipa 2, metaboličkog sindroma** (Case i sur., 2002; Council on Community Pediatrics, 2016). U većem su riziku od ozljeda, invaliditeta i bolničkog liječenja. Prenatalno razdoblje i faza ranog djetinjstva posebno su osjetljivi na utjecaj okoline zbog brzog razvoja i plastičnosti biološkog sustava (Shonkoff i sur., 2012; Black i sur., 2017).

Veća je pojavnost poteškoća mentalnog zdravlja, stresa, anksioznosti i depresivnosti te mentalnih oboljenja. **Djeca koja žive u siromaštvu su dvostruko češće izložena stresu** u odnosu na vršnjake koji žive u kućanstvima koja se ne suočavaju s materijalnom deprivacijom (Brooks-Gunn i Duncan, 1997; Duncan i sur., 2010).

Siromaštvo je snažno povezano s lošim pristupom zdravstvenim uslugama i lošijom zdravstvenom zaštitom, posebice uslugama za zaštitu mentalnog zdravlja djece (Dobrotić i sur., 2021). Djeca u Hrvatskoj imaju besplatno zdravstveno osiguranje do 18. godine (i nakon ako su u redovnom školovanju) što predstavlja važan mehanizam ublažavanja posljedica siromaštva na zdravlje djece (primjerice, djeca koja odrastaju u uvjetima siromaštva dobro su procijepljena). Međutim, istraživanja pokazuju da siromaštvo ograničava dostupnost adekvatne zdravstvene zaštite i da su djeca izložena posljedicama skrivenih troškova povezanih sa zaštitom zdravlja. Primjerice, u sredinama u kojima je koncentrirano siromaštvo, a to su uglavnom ruralne te sredine udaljene od gradskih i županijskih središta, velik je nedostatak pedijatrijskih ordinacija i ordinacija obiteljske medicine (Atlas hrvatskog liječništva, 2026). Javni prijevoz, o kojem ovise mnoge obitelji koje žive u siromaštvu, nedovoljno je razvijen i slabo dostupan, a u nekim područjima uopće i ne postoji zbog čega su zdravstvene usluge, iako normativno zajamčene svakom djetetu, nedostupne i nepriuštive. U takvim slučajevima djeca češće ovise o uslugama hitne medicinske pomoći, a ne o kontinuiranoj i sveobuhvatnoj zdravstvenoj zaštiti. Isto tako, obilježje udaljenih i manje razvijenih zajednica je manjak ili vrlo često izostanak preventivnih usluga zdravstvene zaštite, dentalne medicine, kao i zdravstvenih usluga zaštite mentalnoga zdravlja za djecu (Šućur i sur., 2015; Dobrotić i sur., 2021; Kletečki Radović, 2025), pri čemu roditelji mentalno zdravlje, uz izloženost djece internetu i ekranima, izdvajaju kao jednu od njihovih najvećih briga u odgoju djece u modernim vremenima (Rode, 2024).

Okvir 3.5. Pretilost djece u obiteljima s niskim primanjima

Svako treće dijete u dobi između 8 i 8,9 godina (36,1 % djece) u Hrvatskoj ima prekomjernu tjelesnu masu ili debljinu prema istraživanju Europske inicijative praćenja debljine u djece Hrvatska 2021./2022. CroCOSI). 38,5 % dječaka imalo je prekomjernu tjelesnu masu uključujući debljinu, a njih 18,7 % debljinu, dok je 33,7 % djevojčica imalo prekomjernu tjelesnu masu uključujući debljinu, a njih 12,0 % debljinu.

U obiteljima u kojima je zabilježena niska obiteljska percepcija bogatstva, **odnosno u obiteljima čija primanja jedva pokriju mjesečne troškove** ili koje imaju problema s pokrivanjem mjesečnih troškova, zabilježen je **najviši udio djece s prekomjernom tjelesnom masom ili debljinom**, njih 41,7 % (HZJZ, 2024).

Više možete pronaći putem QR koda:

HBSC istraživanje (2021/2022) pokazuje da adolescenti iz siromašnijih obitelji češće imaju prekomjernu tjelesnu težinu ili su pretili. Osim toga, RH je jedna od zemalja gdje djeca unose najmanje povrća dnevno, dok djeca iz obitelji nižeg socioekonomskog statusa imaju lošije prehrambene navike.

Više možete pronaći putem QR koda:

3.2.1.2. Posljedice povezane s kognitivnim sposobnostima i obrazovanjem

Istraživanja ukazuju na povezanost siromaštva i kognitivnih sposobnosti djece. Djeca iz siromašnih kućanstava u prosjeku imaju **slabije razvijene matematičke vještine i vještine čitanja**, postižu niže rezultate na testovima znanja i testovima verbalnih sposobnosti. Pokazalo se da imaju **lošiji školski uspjeh** u odnosu na djecu iz kućanstava koja nisu materijalno deprivirana, **češće iskazuju poteškoće u učenju**, rjeđe završavaju srednju školu, a osobito im je nedostupno visokoškolsko obrazovanje. Kod djece koja dolaze iz uvjeta života u siromaštvu uočava se nepripremljenost za školu, manje poticajna okolina za učenje te odrastanje u kućanstvima s nedostatnim edukativnim materijalima za djecu, slikovnicama i knjigama (manje od 5 knjiga u obitelji) (Brooks-Gunn i Duncan, 1997; Luster i sur., 2004; Šućur i sur., 2015; Kletečki

Radović i sur., 2017). Isto tako, pokazalo se da djeca i mladi koji žive u siromaštvu i dolaze iz obitelji s nižim materijalnim statusom, imaju niže obrazovne aspiracije (Kletečki Radović, 2011; Kletečki Radović i sur., 2017).

Istraživanja u području neuroznanosti pokazala su da je siromaštvo, i to dugotrajno i duboko siromaštvo, povezano sa strukturnim razlikama u razvoju mozga, osobito u frontalnom i temporalnom režnju te hipokampusu. Promjene u strukturi mozga imaju implikacije na kogniciju i ponašanje (manji volumen sive tvari, funkcioniranje hipokampusa, amigdale, prefrontalnog i temporalnog korteksa). Štetne strukturalne promjene na prefrontalnom korteksu dovode do slabijih izvršnih funkcija. Razlike u razvoju mozga kod djece koja odrastaju u siromaštvu samo djelomično objašnjavaju razlike u akademskom postignuću (Hair i sur., 2015).

Posebno je važno razumjeti da **siromaštvo ne djeluje izravno na razvoj djeteta, nego kroz kompleksne mehanizme** koji uključuju materijalnu deprivaciju, **obiteljske procese i obiteljski stres, socijalnu isključenost te ograničen pristup resursima** (vidi Sliku 5.).

Okvir 3.6. Jeste li znali?

Hrvatska ima najnižu stopu ranog napuštanja školovanja u EU-u, samo 2 %. Prosjek napuštanja školovanja u EU-u (27) je 9 % (Eurostat, 2024)

Slika 5. *Mehanizmi utjecaja siromaštva na razvoj i razvojne ishode djece*

Napomena. Slika prikazuje mehanizme putem kojih siromaštvo može utjecati na razvoj i razvojne ishode djece. Slika je generirana s pomoću AI alata prema uputama autorica priručnika, 2026.

Okvir 3.7. Što su pokazala istraživanja o siromaštvu djece u Hrvatskoj?

- Obrazovni i kognitivni razvoj djece koja žive u siromaštvu ugrožen je okolnostima odrastanja u manje obrazovno poticajnoj okolini, oskudijevanja u edukativnim materijalima i igračkama.
- Nemaju pristup uslugama ranog odgoja i obrazovanja, niti pristup kulturno-rekreativnim sadržajima.
- Više od 2/3 siromašne djece predškolske dobi u Hrvatskoj u svom okruženju nema pristup knjižnici, bibliobusu s dječjim knjigama i igračkama, kinu, kazalištu, muzeju ili nekom drugom prostoru u kojem su izložbeni postav i namijenjeni djeci.
- Unutar svog doma posjeduju manje od 10 knjiga.
- Mnoga siromašna djeca nemaju priliku odlaziti na slobodne aktivnosti, u školu stranih jezika ili na izlete.

(Šučur i sur., 2015; Kletečki Radović i sur., 2017; Kletečki Radović i Družić Ljubotina, 2023)

3.2.1.3. Posljedice na socijalne i emocionalne kompetencije i ponašanja

Emocionalne posljedice očituju se u osjećajima i samopercepciji djece koja žive u siromaštvu. Siromašna djeca sebe smatraju drugačijima i inferiornijima u odnosu na drugu djecu zbog toga što **osjećaju tugu i sram, imaju strah od isključivanja, stigme i nasilja** (Ridge, 2002, 2009; Kletečki Radović i sur., 2017; Kletečki Radović i Družić Ljubotina, 2023; Družić Ljubotina i sur., 2023).

Djeca koja žive u uvjetima siromaštva imaju veći **rizik od iskazivanja emocionalnih poteškoća i poteškoća u ponašanju** (eksternalizirana ponašanja – ispadi, agresivno ponašanje, tučnjave; internalizirana ponašanja – anksioznost, socijalno povlačenje, depresivnost). Iskazuju više razine frustracije na stres (vidi: *Posljedice na zdravlje*), nesnalaženje s vršnjacima, stigmatiziranost i socijalnu isključenost. Češće se **suočavaju s osjećajem poniženja, ljutnje, nedostatka samoučinkovitosti i nade**. Zbog siromaštva izostaje predvidljivost i kontrola nad životom zbog čega imaju teškoće u planiranju budućnosti (Duncan i Brooks-Gunn, 1997; Eamon Keegan, 2001; Ridge, 2009).

Siromaštvo je rizik za **isključivanje i nesudjelovanje djece u aktivnostima**. Siromaštvo ograničava sudjelovanje

Okvir 3.8. Slika o sebi

Istraživanje provedeno u Hrvatskoj pokazalo je da osobe niskog materijalnog statusa pokazuju nisku razinu samopoštovanja, samosviđanja i vlastitog prihvaćanja, što uzrokuje negativne osjećaje o sebi, osjećaj niže vrijednosti, poteškoće u socijalnom funkcioniranju te osjećaj besperspektivnosti (Družić Ljubotina i Ljubotina, 2014).

Ako želite više saznati o ovoj temi, cjelovit rad dostupan je putem QR koda:

djece u socijalnim odnosima, a rizik je za konfliktne vršnjačke odnose i vršnjačko odbacivanje. Materijalna deprivacija, manjak novca i stigmatizacija siromašne djece otežavaju sudjelovanje u društvenim aktivnostima te dovode do socijalne izolacije odnosno smanjenja socijalnih veza (Kletečki Radović i Družić Ljubotina, 2023; Družić Ljubotina i sur., 2023; Šućur i sur., 2015).

3.2.1.4. Ekonomske posljedice

Izloženost djece dugotrajnom i dubokom siromaštvu **povećava vjerojatnost nastavljanja „začaranog kruga deprivacije”**, odnosno međugeneracijskog prijenosa siromaštva što dovodi do ekonomskih posljedica i kasnije u odrasloj dobi. Siromaštvo i materijalna deprivacija povećavaju rizik za ispadanje djece i mladih iz sustava obrazovanja te povećavaju vjerojatnost stjecanja niže razine obrazovanja i kvalifikacija što posljedice čini dalekosežnijima. DDjeca su zbog toga u budućnosti izložena riziku od **otežanog pristupa tržištu rada, nesigurne zaposlenosti, nezaposlenosti, manje radno produktivnog života i slabije plaćenog zanimanja** (Bejaković, 2005). Zbog nedostatka financijskih sredstava veći je **rizik ovisnosti o sustavu socijalne skrbi**, čemu su posebno izložene djevojčice odnosno **žene** u budućnosti (Duncan i sur., 2010). Siromašna djeca su u velikom riziku da će im egzistencija ovisiti o socijalnoj pomoći, naknadama za nezaposlene, doplatku za djecu te o ostvarenom dohotku unutar sive ekonomije (Šućur, 2025). Uz to, izloženost socijalnoj izolaciji i isključenosti smanjuje mogućnosti zapošljavanja jer dovodi do odvajanja od izvora informacija i potrebne podrške u traženju zaposlenja i u budućnosti.

Okvir 3.9. Pitanja za analizu i raspravu

Kritički analizirajte odnos između nalaza neuroznanosti o razvoju mozga i javnih politika usmjerenih na suzbijanje siromaštva. U kojoj mjeri takvi istraživački rezultati mogu informirati politike, a gdje postoji opasnost od biološkog redukcionizma u interpretaciji?

3.3. Vrijeme provedeno u siromaštvu i kumulativni učinci siromaštva

Dugotrajno i ekstremno siromaštvo ima izraženije negativne posljedice na razvojne ishode djeteta od kratkotrajnog i akutnog siromaštva. Isto tako, **izloženost teškoj materijalnoj deprivaciji u ranoj i predškolskoj dobi posebno je rizična**.

Djeca koja žive u ekstremnom siromaštvu u posebnom su riziku za loše razvojne ishode (UNICEF, 2017; Dobrotić i sur., 2021; UNICEF, 2022).

Dugotrajna izloženost nepovoljnim materijalnim i socijalnim okolnostima može postupno pojačavati negativne posljedice na tjelesni, kognitivni, emocionalni i socijalni razvoj djeteta. Djeca koja žive u siromaštvu nerijetko su istodobno izložena višestrukim oblicima uskraćenosti – od neadekvatne prehrane, loših stambenih uvjeta, izlo-

ženosti okolišnim rizicima (loša kvaliteta zraka i vode, život na mjestima koja su u većem riziku za elementarne nepogode), otežanog pristupa zdravstvenoj skrbi do ograničenih obrazovnih resursa (niska razina ljudskog kapitala u obiteljima), smanjenih mogućnosti sudjelovanja u izvanškolskim aktivnostima, povećanoj razini obiteljskog i ekonomskog stresa te drugih rizika povezanih sa siromaštvom. Nakupljanje takvih nepovoljnih iskustava povećava vjerojatnost nepovoljnih razvojnih ishoda za dijete

– **razumijevanje siromaštva kroz model kumulativnog rizika.**

Prema tom pristupu, rizik za razvojne teškoće raste s brojem istodobno prisutnih rizičnih čimbenika. U tom smislu, za razvoj djeteta nije presudan samo jedan nepovoljan čimbenik ili rizik, nego međusobno djelovanje i kumuliranje učinaka više rizičnih čimbenika (Fraser, 2004; Jenson i Fraser, 2006). Dugotrajna ili postojana izloženost siromaštvu osobito je povezana s izraženijim negativnim razvojnim posljedicama. U nekim slučajevima siromaštvo se prenosi i između generacija, što dodatno pojačava njegovu kumulativnu dimenziju. Dugotrajno i duboko siromaštvo predstavlja velik rizik za međugeneracijski prijenos siromaštva na djecu i mlade (Crane i Heaton, 2008).

**Okvir 3.10.
Kumulativan
učinak siromaštva**

Kumulativan učinak siromaštva – učinci života u siromaštvu najčešće nisu jednokratni ni izolirani, već se nakupljaju tijekom vremena.

**Okvir 3.11. Smjernice za
profesionalnu praksu**

Razumijevanje kumulativnog učinka siromaštva ključno je za planiranje preventivnih i intervencijskih mjera u praksi, jer upućuje na važnost ranih intervencija te holistički i sistemski pristup smanjenju višestrukih rizika kojima su djeca koja žive u siromaštvu izložena.

4. DOBROBIT DJETETA

4.1. Koncept i mjerenje dobrobiti djece

Ne postoji općeprihvaćena *definicija* pojma dobrobiti (eng. *well-being*), ali se u znanstvenoj literaturi obično koristi kao krovni pojam koji se odnosi na kvalitetu života ljudi. Također se smatra da je dobrobit dinamičan proces koji nastaje kroz način na koji ljudi stupaju u interakciju sa svijetom oko sebe (Michaelson i sur., 2009, prema Rees i sur., 2010). Prema Rees i sur. (2010) dobrobit se može mjeriti **društvenim**

Okvir 4.1. Dobrobit

Dobrobit je složen i višedimenzionalan koncept koji obuhvaća subjektivne procjene života, emocionalna iskustva i psihološko funkcioniranje pojedinca. Suvremena istraživanja naglašavaju važnost kombiniranja objektivnih pokazatelja, samoprocjena te perspektive djece i mladih kako bi se dobila cjelovita slika njihove kvalitete života.

pokazateljima i/ili mjerama samoprocjene. Ujedno, u području dobrobiti često se radi razlika (npr. Samman, 2007) između **subjektivne dobrobiti**, koja uključuje sreću, zadovoljstvo životom i emocije, te **psihološke dobrobiti**, koja uključuje osjećaj svrhe ili smisla, osobni rast i slične aspekte. U posljednja dva desetljeća značajno je porastao međunarodni interes za koncept i mjerenje dobrobiti djece. Razvoj istraživanja u ovom području može se podijeliti u tri glavna pristupa (Rees i sur., 2010).

Prvi pristup temelji se na indeksima dobrobiti djece, koji se oslanjaju na postojeće **društvene pokazatelje poput zdravlja, obrazovanja, sigurnosti i ekonomskog statusa.** Rani radovi ukazali su na problem da su djeca često nedovoljno vidljiva u nacionalnim statistikama, jer su podaci najčešće organizirani na razini obitelji ili kućanstava. Kao odgovor na to razvijeni su različiti međunarodni i nacionalni sustavi pokazatelja dobrobiti djece, primjerice *Child and Youth Well-Being Index* u Sjedinjenim Američkim Državama te slični pokazatelji u Europi. **Drugi pristup** usmjeren je na mjerenje dobrobiti djece putem samoprocjene, odnosno istraživanja u kojima **djeca i mladi sami procjenjuju zadovoljstvo različitim područjima svojega života.** U tu svrhu razvijeni su različiti instrumenti, poput *Multi-Dimensional Student Life Satisfaction Scale*, koji procjenjuje zadovoljstvo u područjima kao što su obitelj, prijatelji, škola i životno okruženje. Treći pristup naglašava važnost **perspektive djece i mladih** u definiranju dobrobiti. Budući da su mnogi koncepti dobrobiti razvijeni na temelju istraživanja odraslih, novija istraživanja nastoje uključiti **stavove i iskustva djece** kako bi se bolje razumjelo što za njih predstavlja kvalitetan život.

Zbog toga suvremena istraživanja dobrobiti djece sve više kombiniraju objektivne društvene pokazatelje, samoprocjene djece i njihove vlastite perspektive kako bi se dobila cjelovita slika njihove kvalitete života.

Pokazatelji ili **indikatori dobrobiti** djece mogu se smatrati strateškim ishodima provođenja Konvencije o pravima djeteta, a ključni su sljedeći (UNICEF, 2017):

1. zdravlje
2. obrazovanje
3. obiteljski odnosi
4. subjektivna i psihološka dobrobit
5. materijalna dobrobit i siromaštvo
  - 5.1. stanovanje
  - 5.2. materijalna dobrobit
6. odnosi s vršnjacima i rizična ponašanja
  - 6.1. odnosi s vršnjacima
  - 6.2. problemi u ponašanju i rizična ponašanja
7. sudjelovanje
  - 7.1. sloboda izražavanja mišljenja i sudjelovanje u značajnim odlukama
  - 7.2. djeca u lokalnoj zajednici
  - 7.3. slobodno vrijeme
8. sigurnost djece
9. ranjive skupine djece/djeca u ranjivim situacijama.

Dobrobit djece, također, podrazumijeva ostvarivanje prava i mogućnosti cjelovitog i usklađenog razvoja njihovih potencijala. Razina u kojoj je to ostvareno može se mjeriti u terminima pozitivnih, ali i negativnih ishoda po djetetu. Iako se dobrobit djece ne razlikuje suštinski od dobrobiti ljudi općenito, djeca su ovisnija o vanjskim utjecajima (npr. o kvaliteti prehrane i poticajnom okruženju). Zbog toga, primjerice, materijalna deprivacija i drugi oblici deprivacije mogu utječu na njihov daljnji životni put.

Na temelju navedenih istraživanja te analizom različitih dokumenata izrađena je Dubinska analiza politika, programa, usluga, izvora financiranja te mehanizama usmjerenih suzbijanju siromaštva i socijalne isključenosti djece u Hrvatskoj (Dobrotić i sur., 2022) koja je bila podloga za izradu Nacionalnog akcijskog plana za provedbu preporuke Vijeća Europske unije o uspostavi Europskog jamstva za djecu (2023). U nastavku se prikazuju neki od ključnih nalaza navedene dubinske analize prema područjima koja su bila u fokusu Nacionalnog plana s naglaskom na prepreke za dobrobit djece u riziku od siromaštva i socijalne isključenosti.

Okvir 4.2. Istraživanja o dobrobiti djece

U Hrvatskoj je provedeno nekoliko istraživanja iz korisničke perspektive o pojedinim aspektima dobrobiti djece koja žive u uvjetima siromaštva:

Šučur, Z. i sur. (2015). *Siromaštvo i dobrobit djece predškolske dobi u Republici Hrvatskoj*. Zagreb: Ured UNICEF-a za Hrvatsku.

Kletečki Radović, M., Vejmelka, L. i Družić Ljubotina, O. (2017). Učinak siromaštva na dobrobit i kvalitetu života obitelji iz perspektive djece. *Ljetopis socijalnog rada*, 24 (2), 199–242

Družić Ljubotina, O., Sabolić, T. i Kletečki Radović, M. (2017). Život obitelji s djecom u uvjetima siromaštva iz perspektive roditelja. *Ljetopis socijalnog rada*, 24 (2), 243–276.

Stubbs, P. i sur. (2017). *Dječje siromaštvo i strategije nošenja sa siromaštvom kućanstava u Hrvatskoj*. Zagreb: EIZG i Zaklada Adris.

Kutnjak Vrtarić, M. i Družić Ljubotina, O. (2021). Dječji brakovi u romskoj zajednici u Republici Hrvatskoj. *Revija za socijalnu politiku*, 28 (1), 71–94. 10.3935/rsp.v28i1.1733

Kletečki Radović, M. i Družić Ljubotina, O. (2023). Studija slučaja o participaciji djece koja žive u uvjetima siromaštva. Zagreb: Ured UNICEF-a za Hrvatsku.

Družić Ljubotina, O., Kletečki Radović, M. i Opačić, A. (2023). *Studija slučaja o participaciji djece romske nacionalne manjine*. Zagreb: Ured UNICEF-a za Hrvatsku.

4.1.1. Rani i predškolski odgoj i obrazovanje

Na području ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja prisutne su značajne nejednakosti u pristupu programima, osobito za djecu iz socioekonomski nepovoljnijih obitelji. Obuhvat djece čiji su roditelji nezaposleni ili koriste ZMN izrazito je nizak, a uključivanje djece RNM također je vrlo ograničeno. Djeca iz ruralnih područja imaju znatno manju dostupnost jasličkih i vrtičkih programa u odnosu na djecu iz gradova. Prepreke proizlaze iz kombinacije institucionalnih, financijskih i infrastrukturnih čimbenika. Upisni kriteriji često favoriziraju djecu zaposlenih roditelja, čime djeca iz siromašnijih obitelji nisu prepoznata kao prioritetna skupina. Programi su za mnoge obitelji nepriuštvivi zbog visokog roditeljskog sudjelovanja u cijeni, a nedostatak mjesta u vrtićima i nedovoljan broj odgojitelja dodatno ograničavaju pristup. Poseban problem predstavlja nedovoljna dostupnost vrtića u blizini romskih naselja, nedostatak javnog prijevoza te nedovoljna osposobljenost stručnjaka za rad u kulturno i socijalno raznolikim okruženjima.

4.1.2. Obrazovanje

Iako je uključenost djece u osnovno obrazovanje visoka, djeca iz obitelji u riziku od siromaštva suočavaju se s brojnim financijskim i strukturnim preprekama koje utječu na kvalitetu i kontinuitet obrazovanja. Značajan problem predstavljaju tzv. skrivene troškovi školovanja, poput troškova opreme, školskih izleta, prijevoza, računalne opreme ili dodatne pomoći u učenju, koje mnoge obitelji ne mogu podmiriti. Djeca iz ruralnih sredina često nemaju mogućnost odabira željenog srednjoškolskog programa zbog troškova prijevoza ili udaljenosti škola. Također je ograničena dostupnost podrške poput produženog boravka, psihološke pomoći, školskih obroka i organizirane pomoći u učenju. Kod djece RNM-a posebno je izražen problem niske uključenosti u srednjoškolsko obrazovanje. Razlozi uključuju financijske teškoće, raniji slabiji školski uspjeh, jezične barijere, nedostatak romskih pomagača, ali i društvene čimbenike poput ranih brakova i roditeljstva. U nekim sredinama prisutni su i elementi segregacije u obrazovanju, odnosno odvajanja djece RNM-a od njihovih vršnjaka u zasebne škole ili razredne odjele. Takva praksa ograničava mogućnosti međusobne interakcije i socijalne integracije, produbljuje obrazovne nejednakosti te otežava ostvarivanje inkluzivnog obrazovanja.

4.1.3. Prehrana

Materijalne teškoće obitelji često se odražavaju na kvalitetu i dostupnost prehrane za djecu. Dio kućanstava u riziku od siromaštva ne može si priuštiti nutritivno adekvatan obrok svaki drugi dan, što je posebno izraženo kod djece romske nacionalne manjine. Roditelji često nemaju financijske mogućnosti osigurati redovite i kvalitetne obroke. Dodatan problem predstavlja neujednačena dostupnost školskih

kuhinja i programa prehrane, osobito u ruralnim područjima. U nekim sredinama školski obroci su financijski nepriuštivi, a kriteriji za ostvarivanje prava na besplatne obroke ne obuhvaćaju svu djecu u potrebi.³ Poseban nedostatak predstavlja činjenica da u srednjim školama često ne postoje organizirani programi prehrane, što dovodi do toga da djeca iz siromašnijih obitelji nerijetko ostaju bez obroka tijekom školskog dana.

4.1.4. Zdravlje

Pristup zdravstvenim uslugama nije jednak za svu djecu. Djeca koja žive u slabije razvijenim područjima, na otocima ili u ruralnim sredinama često imaju ograničen pristup zdravstvenim ustanovama. Dodatne prepreke predstavljaju financijski troškovi povezani sa zdravstvenom skrbi, poput prijevoza do zdravstvene ustanove, troškova lijekova koji se ne izdaju na recept ili troškova boravka roditelja uz dijete u bolnici. Nedostatak adekvatnog i dostupnog javnog prijevoza dodatno otežava pristup zdravstvenim uslugama koje su uglavnom koncentrirane u većim gradskim središtima. Ove prepreke posebno pogađaju djecu iz najsiromašnijih obitelji, uključujući obitelji korisnike zajamčene minimalne naknade.

4.1.5. Stanovanje i materijalna dobrobit

U kontekstu stanovanja, djeca u riziku od siromaštva često žive u nesigurnim i neadekvatnim stambenim uvjetima. Podstanarstvo predstavlja nestabilan oblik stanovanja, osobito za jednoroditeljske obitelji i obitelji s više djece. Prisutna je visoka razina stambene deprivacije koja uključuje lošu kvalitetu stanova, vlagu, dotrajale objekte, nemogućnost adekvatnog grijanja te nedostatak osnovne infrastrukture poput kanalizacije, kupaonice ili toaleta. Djeca često žive i u prenapučenim stano-
vima, što negativno utječe na njihovu privatnost, zdravlje i uvjete za učenje. U romskim naseljima problem dodatno pogoršavaju udaljenost od naselja,

Okvir 4.3. Film „Kako preživjeti“

Pogledajte dokumentarni film "Kako preživjeti" koji sadrži dvije priče o obiteljima s djecom koje žive u uvjetima siromaštva i analizirajte aspekte dječje dobrobiti u svakoj od njih.

Razmislite i raspravite s kojim preprekama se ove obitelji suočavaju te kako sustav i okolina odgovaraju na njihove potrebe. QR kod za pristup filmu:

³ U međuvremenu je, nakon izrade ove Dubinske analize, Vlada RH u siječnju 2023. godine uvela jedan subvencionirani (besplatan) obrok za svako dijete u osnovnim školama, o čemu će biti više riječi u poglavlju o zagovaranju prava djece koja žive u riziku od siromaštva.

nedostatak infrastrukture te nesigurno i zagađeno životno okruženje. Istodobno ne postoji sustavan nacionalni program stambene politike usmjeren na ranjive skupine, a nedovoljno su razvijeni i stambeni kapaciteti za mlade koji izlaze iz sustava skrbi.

4.1.6. Sudjelovanje i socijalne usluge u zajednici

Socijalne usluge koje bi trebale podržavati razvoj djece u zajednici nedovoljno su razvijene i regionalno neujednačeno dostupne. Sustav socijalne skrbi i obrazovni sustav često su usmjereni prvenstveno na novčane potpore dok su razvojne i preventivne socijalne usluge za djecu slabije zastupljene. Kao što je više puta naglašeno, djeca iz siromašnijih obitelji češće su ograničena u pristupu socijalnim uslugama – podršci u učenju, produženom boravku, izvanastavnim i izvanškolskim aktivnostima te organiziranim aktivnostima slobodnog vremena, koje su im često financijski nepriuštive. Time se produbljuju obrazovne i razvojne nejednakosti među djecom.

Okvir 4.4. Zadatak: procjena dobrobiti djeteta kroz životnu situaciju

Pročitajte sljedeću kratku priču i odgovorite na pitanja.

Vedran ima 12 godina i živi s majkom i dvije mlađe sestre u podstanarskom stanu u manjem gradu. Njegova majka radi u trgovini većinom u smjenama pa Vedran poslije škole često sam brine o sestrama. U školi ima prosječne ocjene, ali mu je matematika posebno teška. U zadnje vrijeme razrednica je primijetila da je često umoran i rjeđe sudjeluje u nastavi. Vedran voli igrati nogomet, ali već nekoliko mjeseci ne ide na treninge jer si obitelj teško može priuštiti članarinu. Većinu slobodnog vremena provodi kod kuće ili igrajući igrice na mobitelu. Ima nekoliko prijatelja u razredu, ali ponekad kaže da ga druga djeca zadirkuju zbog toga što nosi nebrendiranu odjeću i obuću. Vedran kaže da najviše voli kada vikendom ide kod bake jer tada ima više vremena za igru u prirodi i razgovor. Kada ga učiteljica pita kako se osjeća u školi, kaže da mu je ponekad stresno jer se boji loših ocjena.

- Na temelju priče identificirajte najmanje četiri indikatora dobrobiti djece koja su prisutna u Vedranovoj situaciji
- Za svaki odabrani indikator navedite:
  - o **jedan zaštitni činitelj** u Vedranovom životu
  - o **jedan potencijalni rizik** ili **poteškoću**.
- Predložite **dvije mjere ili aktivnosti** koje bi škola, lokalna zajednica ili socijalne službe mogle poduzeti kako bi se poboljšala Vedranova dobrobit.
- Navedite **jedno pitanje samoprocjene** koje biste postavili Vedranu kako biste bolje razumjeli njegovu subjektivnu dobrobit.

5. RANJIVOST, RIZICI I OTPORNOST DJECE KOJA ODRASTAJU U UVJETIMA SIROMAŠTVA

Djeca se smatraju jednom od najranjivijih skupina zbog činjenice da su ovisna o pomoći i zaštiti odraslih osoba. Djeca koja odrastaju u uvjetima siromaštva, uz to što ovise o neposrednim odraslim skrbnicima, ovisna su i o javnim i državnim politikama, koje na temelju javnopolitičkog okvira, imaju odgovornost štiti njihova prava i dobrobit. U tom smislu Preporuka Vijeća EU-a o uspostavi Europskog jamstva za djecu (EC, 2021) posebno naglašava potrebu zaštite djece u riziku od siromaštva ili socijalne isključenosti osiguravanjem pristupa ključnim uslugama važnima za njihov razvoj, zdravlje i dobrobit.

Ranjivost djece koja odrastaju u uvjetima siromaštva proizlazi prvenstveno iz materijalne prikraćenosti, neimaštine, oskudijevanja na području osnovnih egzistencijalnih potreba. Isto tako, djeca u siromaštvu često su uskraćena u pristupu uslugama – obrazovnim, zdravstvenim, socijalnim, kulturnim i drugim, koje su nužne za optimalan rast i razvoj djeteta te njegovu dobrobit.

Okvir 5.1. Nešto više o konceptu ranjivosti

Ranjivost je višedimenzionalan i složen koncept. Ranjive osobe i skupine su one koje ne mogu donositi vlastite odluke niti birati, biti neovisne i imati mogućnost samoodređenja. Uslijed toga, ranjivi pojedinci mogu doživjeti stvarnu ili potencijalnu štetu te im je potrebna pomoć u zaštiti njihovih prava.

- Pojam ranjivosti povezan je s pojmovima marginaliziranosti, obespravljenosti, socijalne isključenosti.
- U literaturi se koriste sinonimi za ranjive skupine, poput: „osjetljive skupine“, „podzastupljene skupine“, „teško dostupne skupine“, „skrivena populacije“, „skupine koje nemaju glas“.
- Rekonceptualizacija pojma ranjivosti: ranjivost u sebi sadrži opasnost, rizik, prijetnju, potencijalne probleme, bespomoćnost, potrebu za zaštitom i podrškom te doprinosi stigmatizaciji. S druge strane, ranjivost nije nužno negativna. Ona predstavlja mogućnost za napredak, uspostavu socijalnih kontakata i mreža, poticanje razvoja i solidarnosti u životnim okolnostima (Borić i Mataga Tintor, 2022)

Više o ranjivosti i djeci iz ranjivih skupina možete pronaći u: Borić, I. i Mataga Tintor, A. (2022) Studija o participaciji djece iz ranjivih skupina u Hrvatskoj. Ured UNICEF-a za Hrvatsku. Dostupno putem QR koda:

Ranjivost djece koja žive u uvjetima siromaštva najčešće je višestruka (kumulativan učinak siromaštva). Višestrukost ranjivosti ne proizlazi samo iz materijalnog statusa, već i iz drugih obilježja, a to su:

- sociodemografska obilježja – dob, rod, vjera
- zdravstvena obilježja – teškoće u razvoju, kronična bolest
- obiteljski uvjeti – jednoroditeljska obitelj, obitelj s većim brojem djece, višesložna generacijska kućanstva, odnosi u obitelji
- uvjeti života u zajednici – ruralna ili urbana sredina, nedovoljno razvijena ili visoko razvijena zajednica
- javne politike – razina socijalnih izdvajanja za djecu i obitelji, univerzalna prava ili ciljani programi, dostupnost usluga u zajednici.

Rizik i ranjivost trebaju se promatrati na individualnoj razini svakog djeteta jer iskustvo djeteta koje živi u siromaštvu može biti posve različito za djevojčice i dječake ili za dijete koje odrasta u ruralnoj sredini ili urbanoj sredini ili ima teškoće u razvoju, odnosno s obzirom na različitost kumulativnih rizika koji doprinose višestrukoj ranjivosti pojedinog djeteta. Djeca nemaju jednak pristup uslugama ili jednake mogućnosti sudjelovanja u aktivnostima za djecu, tako da za njih mnoga područja društvenog, obrazovnog i kulturnog života ostaju teško dostižna (Kletečki Radović i Družić Ljubotina, 2023; Družić Ljubotina i sur., 2023).

Pripadnost ranjivoj skupini ne znači nužno da je dijete ranjivo ili da će kao posljedicu imati lošije razvojne ishode. Nije svako dijete koje živi u siromaštvu socijalno isključeno. Mnoga djeca unatoč riziku od siromaštva, oslanjajući se na zaštitne čimbenike, razvijaju otpornost i odolijevaju nepovoljnim životnim uvjetima (Masten i sur., 2015).

5.1. Rizici povezani sa siromaštvom

Siromaštvo je rezultat interakcija različitih strukturalnih, obiteljskih i individualnih čimbenika te šireg institucionalnog konteksta socijalne politike (siromaštvo utječe na i pod utjecajem je složenih obilježja; Vidi Sliku 8.). Stoga se rizični čimbenici u analizi siromaštva djece najčešće analiziraju s obzirom na ishodišta bioekološkog modela (Bronfenbrenner i Morris, 2006) kako je prikazano u Tablici 5.

Tablica 5. *Rizični čimbenici povezani s niskim socioekonomskim statusom djeteta*

MIKROSUSTAV obitelj, škola, susjedstvo djeteta	• niska porođajna težina • obiteljske nestabilnosti • prehrana nedovoljno bogata nutritivnim vrijednostima • roditeljska ovisnost o pušenju i alkoholu • život u pretrpanom stambenom prostoru • niska razina obrazovanja i obrazovnih ishoda • siromašno susjedstvo
MEZOSUSTAV odnos između komponenti mikrosustava – vršnjačke skupine	• vršnjačko nasilje, bande • pušenje i opijanje u vršnjačkim skupinama • prisutnost droga u vršnjačkim skupinama • seksualni odnosi bez zaštite
EGZOSUSTAV roditeljski sustav podrške, radno mjesto roditelja – okruženje u kojem dijete ne sudjeluje izravno; posredan utjecaj na razvoj djeteta	• niska razina osobne kontrole roditelja/skrbnika • manjak socijalne podrške • nezaposlenost ili nestabilna zaposlenost • visoka razina stresa s kojom se nosi roditelj/skrbnik • nisko samopoštovanje roditelja/skrbnika • lošije tjelesno i mentalno zdravlje roditelja/skrbnika
MAKROSUSTAV politička filozofija, socijalna politika	• siromaštvo • nesigurno okruženje • zagađenost okoliša • nezaposlenost ili nestabilna zaposlenost • opasnost na radu • lošiji pristup zdravstvenom sustavu • nedostupnost socijalnih usluga

Napomena. Prilagođeno prema „Challenging social inequalities in health“, M. Murray i D. F. Marks, 2008, u D. R. Crane i T. B. Heaton (ur.), *Handbook of families and poverty*, str. 337.

Lista rizičnih čimbenika povezanih s niskim socioekonomskim statusom pokazuje niz različitih poteškoća koje se nalaze u svakom od četiri sustava, prožimajući socijalno, fizičko i ekonomsko okruženje djeteta. Siromaštvo djece u velikoj mjeri posredovano je **socioekonomskom pozicijom obitelji**, no važno je istaknuti da se učinci siromaštva ne mogu svesti isključivo na razinu materijalnog statusa obitelji. Obitelji s ograničenim materijalnim resursima često su suočene s višestrukim i međusobno povezanim pritiscima, primjerice nesigurnim ili loše plaćenim radom, nezaposlenošću, dugovima, neadekvatnim stanovanjem, kroničnim stresom i slabom institucionalnom podrškom. Na razini egzosustava, siromaštvo se povezuje s okolnostima koje ne djeluju uvijek izravno na dijete, ali oblikuju uvjete njegova svakodnevnog života preko roditelja i obiteljskog okruženja, radnog mjesta roditelja/skrbnika, primjerice kroz manjak socijalne podrške, nezaposlenost ili nestabilnu zaposlenost, visoku razinu stresa, nisku razinu osobne kontrole, nisko samopoštovanje te lošije tjelesno i mentalno zdravlje roditelja ili skrbnika (Murray i Marks, 2008). Ovi čimbenici utječu ne samo na materijalne uvjete života djece, već i na roditeljske kapacitete, kvalitetu

obiteljskih odnosa i emocionalnu klimu u kojoj djeca odrastaju. Stoga je važno uzeti u obzir da dohodak nije ključan za psihosocijalne ishode kod djece, već da je ključno pitanje procesa putem kojeg obiteljski dohodak utječe na djecu. Rezultati istraživanja ukazali su na to da postoji mala vjerojatnost izravnog djelovanja obiteljskog dohotka na razvoj djeteta (Duncan i Brooks-Gunn, 1997; Seccombe, 2000; Gershoff i sur., 2007), ali da su obiteljski procesi i roditeljska obilježja čimbenici koji posreduju između lošeg materijalnog statusa i djetetovih razvojnih ishoda.

Pored rizičnih čimbenika povezanih s niskim socioekonomskim statusom (vidi Tablicu 5) potrebno je uzeti u obzir i **rizik stvarne i percipirane nepravde te predrasuda** koje mnogi siromašni, uključujući djecu i mlade, doživljavaju u svakodnevnom životu (Murray i Marks, 2008).

Život u siromaštvu i moguće životne ishode djeteta (socijalne, zdravstvene, obrazovne i druge) neophodno je razmatrati uzimajući u obzir sve strukturalne nejednakosti, individualne i psihosocijalne okolnosti koje se nalaze na svim razinama sustava koji okružuju dijete, odnosno promatrajući „**dijete – u – okruženju**“ (Bronfenbrenner i Morris, 2006). Djeca koja odrastaju u uvjetima siromaštva mogu se suočavati s višestrukim rizicima, koji se akumuliraju i prenose na njihov svakodnevni život i/ili život obitelji. Sagledavanje kumulativnog djelovanja i grupiranja tjelesnih, materijalnih, socijalnih i psiholoških rizika pomaže socijalnim radnicima u procjeni i razumijevanju pro-

Okvir 5.2. Posrednici putem kojih nizak dohodak može djelovati na razvojne ishode djece koja odrastaju u uvjetima siromaštva

- Kvaliteta okruženja u domu djeteta privrženi odnos između majke i djeteta fizički uvjeti stanovanja poticajno okruženje za učenje unutar doma (npr. učenju orijentirane igračke i iskustva, čitanje djetetu, članstvo u gradskoj knjižnici).
- Kvaliteta javne skrbi i usluga dostupni i kvalitetni predškolski programi, posebni programi namijenjeni siromašnoj djeci, kao npr. edukativni programi za osnaživanje verbalnih i misaonih vještina tijekom nižih razreda osnovne škole.
- Ekonomski pritisak u obitelji može utjecati na povećan rizik od sukoba unutar obitelji, emocionalnu stabilnost, lošije školske ocjene djeteta te može umanjivati mogućnosti širih socijalnih odnosa.
- Psihofizičko zdravlje roditelja i odnos roditelja i djeteta roditelji koji žive u uvjetima siromaštva češće su lošijeg psihofizičkog zdravlja od nesiromašnih roditelja. Roditeljska iritabilnost ili simptomi depresije češće su povezani s konfliktnim odnosom između roditelja i adolescenata te s nezadovoljavajućim emocionalnim, socijalnim i kognitivnim razvojem djeteta.
- Uvjeti života u zajednici koncentracija siromaštva u zajednici dezorganizirana zajednica (visoka stopa kriminaliteta, velik broj nezaposlenih, mjesto gdje se ne prati i usmjerava ponašanje djece i mladih) zajednica s malo ili nimalo resursa za razvoj djece, primjerice nedostatak dječjih sadržaja, igrališta, parkova, poticajnih i dostupnih izvanškolskih programa, kvalitetnih usluga za roditelje i djecu (Duncan i Brooks-Gunn, 1997; Evans, 2004; Bradley i Corwyn, 2002; Masarik i Conger, 2017).

blema siromaštva u individualiziranom pristupu s djetetom i izradi individualnog plana promjene te razvoju djelotvornijih programa pomoći i podrške djeci u zajednici.

Individualne rizike djeteta nužno je sagledavati u širem društvenom kontekstu i kontekstu vremena jer se ono neprestano mijenja. Društveni kontekst modernog doba oblikovan je utjecajem ubrzanе globalizacije i digitalizacije. Struktura socijalnih rizika u suvremenom društvu promijenila se zbog transformacije tržišta rada, demografskih promjena i tehnološkog razvoja. Uz tradicionalne rizike, poput nezaposlenosti, bolesti i starosti (**staro siromaštvo**), pojavljuju se i novi socijalni rizici povezani s nesigurnim zaposlenjem, poteškoćama usklađivanja rada i obitelji te rastućom stambenom i digitalnom nesigurnošću (**novo siromaštvo**) koji su povezani i imaju učinak na živote djece (Šućur, 2014; Bonoli i Natali, 2020; Taylor-Gooby, 2020).

Novi socijalni rizici (Bonoli i Natali, 2020; Taylor-Gooby, 2020; Dobrotić i Zrinščak, 2025) koji posredno imaju učinak na živote djece i doprinose riziku siromaštva su:

- **Promjene na tržištu rada** – obilježene rastom nesigurnih oblika zapošljavanja; prekarni rad, privremeni ugovori o radu, rad na određeno vrijeme. Takvi oblici rada često donose niže i nestabilne prihode, slabiju socijalnu zaštitu i veću ekonomsku nesigurnost zaposlenih. Posljedica toga je povećan rizik od siromaštva, osobito među mladima, osobama s nižim kvalifikacijama i obiteljima s djecom.
- **Promjene u obiteljskim strukturama** – obilježene su promjenama u obrascima obiteljskog života, uključujući porast jednoroditeljskih obitelji, kasnije stupanje u brak i veću nestabilnost partnerskih odnosa. Ove promjene utječu na ekonomski položaj kućanstava. Jednoroditeljske obitelji posebno su izložene većem riziku siromaštva jer se briga o djeci i financijske obveze često oslanjaju na samo jednog roditelja.
- **Poteškoće usklađivanja rada i obitelji** – roditelji, a osobito žene, često se suočavaju s izazovima istodobnog obavljanja profesionalnih obveza i brige o djeci. Nedostatak dostupnih i kvalitetnih usluga skrbi za djecu, kao i rigidni radni uvjeti, mogu dovesti do smanjenja radne aktivnosti roditelja, prekida karijere ili rada na nepuno radno vrijeme, što dugoročno utječe na prihode i socijalnu sigurnost obitelji.
- **Stambena nesigurnost** – rast cijena stanovanja i nedostatak dostupnih stambenih rješenja postaju sve važniji čimbenik socijalne ranjivosti. Mlade obitelji i kućanstva s nižim prihodima često se suočavaju s visokim troškovima najma ili kreditnog zaduženja, što može dovesti do stambene nestabilnosti i povećanog rizika od siromaštva.
- **Digitalna i obrazovna nejednakost** – digitalna transformacija društva i sve veća važnost obrazovanja stvaraju nove oblike nejednakosti. Osobe koje ne-

maju adekvatan pristup digitalnoj tehnologiji, internetu ili kvalitetnom obrazovanju mogu biti u nepovoljnijem položaju na tržištu rada i u društvu općenito, što povećava rizik socijalne isključenosti i dugoročnog siromaštva.

- **Problemi mentalnog zdravlja** – mentalno zdravlje sve se češće prepoznaje kao dimenzija novih socijalnih rizika. Promjene na tržištu rada, nesigurni oblici zaposlenja, društvena izolacija i digitalizacija svakodnevnog života povećavaju rizik od poteškoća mentalnog zdravlja, osobito među djecom i mladima te radno aktivnim stanovništvom. Novija istraživanja povezuju psihološku ranjivost, stres, anksioznost i depresiju s novim socijalnim rizicima, posebice povezanim s pretjeranom izloženošću digitalnim komunikacijama. Ovim rizicima posebno su izložena djeca koja žive u lošijim socioekonomskim uvjetima života, pri čemu su djevojke ranjivije (WHO, 2022; Kletečki Radović, 2026).

5.2. Otpornost u uvjetima siromaštva

Suvremeni pristupi i metode pomaganja u profesionalnoj praksi temelje se na **konceptu otpornosti** (Luthar, 2003; Masten, 2021). U istraživanjima siromaštva djece sve se više pažnje posvećuje čimbenicima koji doprinose uspješnoj prilagodbi i razvoju djece u nepovoljnim životnim okolnostima. Doprinos takvom konceptualnom pomaku u suvremenom socijalnom radu je promjena paradigme koja zagovara **perspektivu moći** pojedinca koji je u stanju potrebe. Djetetu se u pomagačkom procesu pristupa iz perspektive sagledavanja njegovih sposobnosti, znanja, talenata te korištenja moći i resursa kako bi svladalo prepreke i uvjete siromaštva u kojima odrasta.

Iako je poznato da kronično siromaštvo povećava vjerojatnost zdravstvenih i socio-emocionalnih problema te problema u ponašanju, kao i nižih obrazovnih postignuća i lošije kvalitete odnosa s roditeljima, **neće sva djeca koja odrastaju u uvjetima siromaštva iskusiti negativne psihosocijalne posljedice** (Evans i Pinnock, 2007; Masten i sur., 2015; Herbers i sur., 2014).

Okvir 5.3. Perspektiva moći i otpornost

PERSPEKTIVA MOĆI (Saleebey, 1997) sastoji se od nekoliko temeljnih koncepata i načela: otpornosti, osnaživanja, uključenosti, oporavka, cjelovitosti, dijaloga, sudjelovanja, prestanka nepovjerenja.

OTPORNOST (Masten, 2018, 2021) se temelji na razumijevanju da pojedinci i zajednice imaju sposobnost odolijevati i nadvladati teške životne okolnosti s kojima se suočavaju. Koncept otpornosti ne negira proživljeno zahtjevno iskustvo djeteta ili mlade osobe u siromaštvu, već govori o snazi pojedinca da odolijeva, odnosno da ljudi i zajednice sebi pomažu (individualnim i okolinskim čimbenicima) tako da nepovoljne okolnosti ne vode samo u nemoć i negativne ishode.

U tom kontekstu za profesionalnu praksu važno ishodište je **multisistemski model otpornosti** (Masten, 2018, 2021) i bioekološki model koji se temelji na sagledavanju „djeteta (osobe) – u – okruženju“ (Fraser, 2004; Ajduković, 2008a), a koji socijalnim radnicima u procjeni potreba i planiranju intervencija omogućuje razumijevanje da određena obilježja djeteta i obitelji mogu se pripisati utjecajima iz okoline, kako onim rizičnim, tako i zaštitnim, odnosno pozitivnim i osnažujućim. Na dijete snažno utječu obitelj, škola, vršnjaci, okolina i zajednica u kojoj živi te posredno i cjelokupna socijalna politika usmjerena na djecu i obitelji. U tom smislu, zaštitni čimbenici (Wright i Masten, 2006) mogu utjecati kroz cijeli ekološki sustav djeteta ili obitelji koja je suočena s rizicima siromaštva, povećavajući i olakšavajući mogućnost povoljnih učinaka prilagodbe na život i razvojnih ishoda.

Razvoj djeteta donosi nove sposobnosti i prilike za učenje, ali i nove ranjivosti. **Otpornost je dinamična** (Masten, 2021) jer se i sustavi koji je oblikuju kontinuirano mijenjaju. Otpornost nije stabilna osobina pojedinca, niti trajna crta ličnosti, već razvojno promjenjiv i kontekstualno uvjetovan proces. **Kapacitet prilagodbe djeteta može se povećavati kroz iskustvo, socijalnu podršku i učenje**, ali može biti i privremeno narušen rizicima kao što je kumulativni stres, bolest ili destabilizacija važnih odnosa.

Na temelju ovih spoznaja stručnjaci zagovaraju politike i razvijaju intervencije u praksi (aktivnosti i programe) koje su usmjerene na poticanje psihosocijalnog razvoja djece i jačanje roditeljskih kompetencija, odnosno aktivnosti koje osnažuju razvoj otpornosti (vidi Tablicu 6).

Okvir 5.4. Primjeri iz prakse

Program „Rastimo zajedno i mi Plus“ koji provodi Centar za podršku roditeljstvu „Rastimo zajedno“ je primjer programa osnaživanja djece i roditelja koji podižu djecu u najzahtjevnijim okolnostima uslijed niskog socioekonomskog statusa, pripadnosti manjinskoj etničkoj zajednici i rizika od socijalne isključenosti.

Program se sastoji od radionica s roditeljima i djecom te vođene zajedničke igre roditelj djeteta usmjeren ima na jačanje sigurne privrženosti. Program je usmjeren na usvajanje znanja o dječjem razvoju i roditeljstvu koje ga podupire, promicanje osobnog rasta i razvoja roditelja, podršku za razvoj konstruktivnog suočavanja s teškoćama i otpornosti te povećanje neformalne mreže podrške.

Više o programu „Rastimo zajedno i mi Plus“ možete pronaći putem QR koda:

Rezultati istraživanja o razvoju otpornosti obitelji s djecom koja žive u uvjetima siromaštva (Orthner i sur., 2003, 2004) pokazali su da, unatoč teškim i problematičnim okolnostima, obitelji koje dolaze iz uvjeta siromaštva imaju snagu i razvijene strategije za prevladavanje poteškoća te da su se sposobne prilagoditi i najtežim uvjetima koje donosi njihovo okruženje.

Pokazalo se da je u otpornim obiteljima iz siromaštva posebno razvijen osjećaj osobnog samopouzdanja i vjerovanja u vlastite mogućnosti i vještine rješavanja problema. Bez obzira na njihov roditeljski ili radni status, otporne obitelji imaju sposobnost držati se zajedno i oslanjati se jedni na druge u problemskim situacijama. Izvor otpornosti je obiteljska kohezivnost koja ostaje jaka unatoč nedaćama s kojima se suočavaju (Orthner i sur., 2003, 2004).

Kao značajni čimbenici pokazali su se jasna obiteljska pravila, dobre komunikacijske vještine, kao i vrijeme koje članovi obitelji provode u zajedništvu te socijalna podrška prijatelja ili šire obitelji.

Najznačajniji čimbenik obiteljske otpornosti onih koji su siromašni ili s niskim dohotkom za postizanje svojih praktičnih i razvojnih ishoda su ekonomski resursi. Ekonomski resursi ne uključuju samo obiteljski dohodak, već i druge izvore materijalne sigurnosti ekonomski ugroženih obitelji, a to su: socijalna pomoć, doplatak za djecu, novčane potpore tijekom školovanja djece (stipendije, oslobođenje od školarina), pomoć za osiguravanje odgovarajućih uvjeta stanovanja (socijalno stanovanje) i drugo.

Okvir 5.5. Pitanja za analizu i raspravu

1. Na koje načine socijalni radnici u PU HZSR-a mogu prepoznati i osnaživati zaštitne čimbenike u obiteljima koje žive u siromaštvu? Na koje sve načine stručnjaci mogu biti podržavajući u odnosu na djecu koja žive u tim obiteljima?
2. Na koje načine stručnjaci u obrazovnim ustanovama (vrtićima, školama, fakultetima) mogu promicati zaštitne čimbenike povezane s razvojem otpornosti djece i mladih koji žive u uvjetima siromaštva?

Tablica 6. Čimbenici povezani s razvojem otpornosti

Individualna obilježja djeteta	• temperament i osobnost djeteta – društvenost i prilagodljivost • dobre kognitivne sposobnosti i vještina rješavanja problema • djelotvorne samoregulatorajuće strategije – kontrola impulsa, regulacija emocija i ponašanja, aktivno suočavanje sa stresorima • pozitivna slika o sebi – samopouzdanje, visoko samopoštovanje, samoeфикаsnost • pozitivan pogled na život – optimizam i nada • vjerovanje i osjećaj smislenosti života • društveno i osobno vrednovane karakteristike – talent, smisao za humor, atraktivnost
Obiteljska obilježja	• sigurno i podržavajuće obiteljsko okruženje – rijetke svađe roditelja; blizak odnos s kompetentnim roditeljem/skrbnikom; autoritativan roditeljski stil (visoka razina podrške, poštovanja i topline, postavljanje jasnih granica i nadgledanje djeteta, jasna očekivanja); dobar odnos s braćom; podržavajuće veze s članovima šire obitelji. • roditeljska uključenost u obrazovanje djeteta • roditelji koji imaju (gore) navedene osobine, a usmjerene su na zaštitu djeteta • socioekonomska sigurnost • viši i visoki stupanj obrazovanja roditelja • duhovnost i pripadnost vjerskoj zajednici
Obilježja zajednice	• kvalitetno susjedstvo (mjesto stanovanja) • sigurno susjedstvo • niska razina nasilja u zajednici • pristojni uvjeti stanovanja • pristup rekreacijskim centrima • čist zrak i voda • dobre škole • dobri i kompetentni učitelji • (slobodne) izvanastavne aktivnosti • školski rekreacijski resursi (sport, glazba, umjetnost) • mogućnosti zapošljavanja za roditelje i mlade • kvalitetna socijalna skrb i zdravstvena zaštita • pristupačnost hitnih službi (policije, vatrogasaca, hitne medicinske pomoći) • povezanost s brižnim, odraslim osobama (učitelj, trener, mentor...) i prosocijalno usmjerenim vršnjacima
Obilježja društva i kulture	• politike promicanja dječjih prava (zakoni o djeci, socijalna i zdravstvena politika) • vrijednosti i resursi usmjereni poticanju obrazovanja • prevencija i zaštita od bilo koje vrste opresije i političkog nasilja (protudiskriminacijska praksa) • netolerancija prema bilo kojem obliku nasilja i opresije

Napomena. Prilagođeno prema Resilience processes in development: Fostering positive adaptation in the context of adversity, od M. O. Wright i A. S. Masten, 2006, u *Handbook of resilience in children* (str. 24)

5.3. Problem i rizici siromaštva iz perspektive djece koja odrastaju u uvjetima siromaštva

Pogled na iskustvo života u siromaštvu iz perspektive djece višestruko je važan stručnjacima koji su neposredno uključeni u profesionalnu praksu te odgovornima dionicima uključenim u kreiranje javnih politika usmjerenih ublažavanju i suzbijanju problema siromaštva djece. **Uključivanje perspektive korisnika** u planiranje intervencija i javnih politika znači **uvažavanje** iskustvenog znanja, **prihvatanje** interpretacije, značenja i analiza ljudi (Beresford, 2000), odnosno uključivanje percepcije i uvažavanje **iskustva djece koja žive u uvjetima siromaštva**. Tako se kvantitativni pokazatelji siromaštva i socijalne isključenosti (stopa rizika od siromaštva i socijalne isključenosti: vidi poglavlje o pokazateljima siromaštva djece), a koji ne govore puno o tome kako stvarno žive pojedinci u siromaštvu, **upotpunjuju iskustvom i spoznajom onih koji žive u siromaštvu i imaju neposredno iskustvo svih nevolja i poteškoća, individualnih i strukturalnih, s kojima se svakodnevno susreću u životu**.

Stručnjacima pomagačima korisnička perspektiva može pomoći uvidjeti kako neka specifična ponašanja korisnika nisu samo prilagodba na uvjete života u siromaštvu i osnovno preživljavanje, već **iskustvo odupiranja** siromaštvu (Krumer-Nevo i sur., 2009). Korisnička perspektiva **omogućava stručnjacima kritički promišljati i preispitivati**, ali i **kritizirati socijalne strukture**, institucije, politike i prepoznati marginaliziranu poziciju siromašnih pojedinaca u društvu. Primjerice, kada se pitalo djecu s iskustvom odrastanja u uvjetima siromaštva o njihovom mišljenju o obrazovanju i odnosima unutar škole, uvidjelo se da siromašni nisu uvijek isključeni iz škole, nego u školi (Ridge, 2002; Kletečki Radović i Družić Ljubotina, 2023; Družić Ljubotina i sur., 2023), primjerice kroz neuključivanje u vijeće učenika, neuvažavanje „glasa“ djeteta iz siromaštva i društvenu nevidljivost. Ovakav uvid socijalnim radnicima i drugim stručnjacima omogućava jasnije planiranje programa podrške i osnaživanja korisnika, kako na osobnoj razini, tako i na razini socijalnih struktura.

Isto tako, prihvatanje i uvažavanje perspektive djece i mladih koji žive u uvjetima siromaštva omogućava jasnije razumijevanje međusobnog odnosa, odnosno pitanje moći i izvora znanja između osoba uključenih u pomagački profesionalni odnos. Time se dobi-

Okvir 5.6. Koncept moći

- MOĆ NAD (eng. *power over*) označava odnos dominacije i kontrole nad drugima.
- MOĆ ZA (eng. *power to*) odnosi se na sposobnost, potencijal pojedinca za poduzimanje akcije i ostvarivanje ciljeva.
- MOĆ IZ/SNAGA SUBJEKTA (eng. *power of*) označava unutarnju i/ili kolektivnu osnaženost; potencijal za djelovanje.

Dominelli (2002)

va jasniji uvid u pitanje „Ima li dijeljenja moći u odnosu?“, odnosno tko u odnosu ima „**moć nad**“ te ima li u odnosu sa stručnjakom dijete „**moć za**“ i „**moć subjekta**“ (Dominelli, 2002). Ujedno se procjenjuje može li dijete u odnosu sa stručnjakom doprinijeti uspostavljanju suradnog odnosa i osobnog kontakta (Čačinović Vogrinčić i Mešl, 2007). Na tome se temelji praksa osnaživanja pojedinca i grupa (vidi poglavlje: *Profesionalna praksa: specifičnosti i uloga stručnjaka u radu s djecom koja odrastaju u uvjetima siromaštva*).

Iskustvo i uključivanje mišljenja i stavova djece koja odrastaju u siromaštvu mogu podučiti stručnjake kako siromaštvo sužava izbore i mogućnosti. U tom smislu, spoznaje o učincima siromaštva iz perspektive djece i mladih koja imaju neposredno iskustvo su jedna od mogućnosti kreiranja prostora u kojem djeca imaju priliku „dati svoj glas“ i omogućiti stručnjacima razumijevanje problema siromaštva djece iz korisničke perspektive.

U nastavku će biti prikazani uvidi o siromaštvu iz perspektive srednjoškolaca koji imaju osobno iskustvo odrastanja u uvjetima siromaštva (Kletečki Radović i sur., 2017). Iz njihove perspektive siromaštvo je:

- **NEDOSTATAK OSNOVNIH ŽIVOTNIH POTREBA**

„...hrana, neko vrijeme nismo imali uopće, ono ništa, baš ništa, za kupiti... meni je to bilo najgore... jedan od najgorih perioda...”

- **NEPOSJEDOVANJE MATERIJALNIH STVARI**

„Vidim da su drugi bogatiji po odjeći, oni imaju sve novo, nose mobitele u školu”

„Voljela bih imati lijepu odjeću i obuću kao druga djeca, već dvije godine nosim jedne čizmice jer mi roditelji ne mogu kupiti nove, jer nemaju novaca”

Okvir 5.7. Jeste li znali?

Prvo istraživanje o učincima siromaštva na dobrobit djece iz perspektive srednjoškolaca koji imaju neposredno iskustvo života u siromaštvu provedeno je u okviru projekta ADRIS „Indikatori dobrobiti i siromaštva djece u Hrvatskoj u doba krize: Kako prekinuti začarani krug siromaštva djece?”. Proveo ga je istraživački tim Studijskog centra socijalnog rada, Pravnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. Unutar projekta provedeno je sveobuhvatno istraživanje koje je pored perspektive djece i mladih uključilo i perspektivu roditelja, stručnjaka i donositelja politika.

Više o rezultatima i uvidima u tematskom broju Ljetopisa socijalnog rada, 24 (2), 2017.

Za razumijevanje problema siromaštva važno ga je sagledati iz tri perspektive (Družić Ljubotina i Kletečki Radović, 2011):

- perspektive ljudi koji žive u siromaštvu – korisničke perspektive;
- perspektive stručnjaka koji su u kontaktu s osobama koje žive u siromaštvu;
- perspektive politika (zakonodavne).

- **SOCIJALNA ISKLJUČENOST I NEVIDLJIVOST**

„Nitko iz razreda mi nije prijatelj, voljela bih se preseliti u drugi razred, ali ne mogu.“

„Siromašnu djecu ništa se ne pita, ali mogu reći. Ne pita ih se jer su Romi, jer nisu završili školu. Ni neromsku siromašnu djecu ne pitaju za mišljenje.“

- **ISKLJUČENOST U SUSTAVU OBRAZOVANJA; ISKLJUČENOST IZ AKTIVNOSTI ZA DJECU**

„Nismo mi uključeni u vijeća za djecu, to samo predsjednici razreda“; „Učiteljica izabere tko će biti predsjednik razreda, to je obično najbolji učenik, ne osjećam se sretno jer sam oduvijek željela biti predsjednica“; „...ovi boljestojeći mogu ići van svaki vikend, po dva tri puta, ja ne mogu, jer nemam novaca.“

- **STIGMA I SRAM**

„Ne volim pričati o siromaštvu, druga djeca sprdaju nas...“, „Neće se družiti s nama... Izbjegavaju nas... Misle, ja sam bolji od tebe, ne mo'š ti biti takav kakav ja jesam...“

- **NEDOSTATAK POŠTOVANJA**

„Stalno imam osjećaj da me netko sa strane gleda, da sam drukčija, uvijek se pitam jesu li iskreni prema meni, jesu li me prihvatili ili ne.“

- **NEDOSTATAK NADE**

„...da su ljudi bolji prema nama, da se ne gleda samo na siromaštvo, nego na nas same.“

5.4. Doživljaj stigme siromaštva i načini nošenja sa sramom djece s iskustvom života u siromaštvu

Siromaštvo i status korisnika socijalne pomoći povezani su sa stigmom. **Stigma siromaštva** odnosi se na proces društvenog obilježavanja i negativnog vrednovanja osoba i obitelji koje žive u nepovoljnim socioekonomskim uvjetima i onih koji se nalaze u položaju korisnika novčanih pomoći unutar sustava socijalne sigurnosti (Walker, 2014; Roelen, 2017). **Socijalna stigma siromaštva** proizlazi iz stereotipa koji siromaštvo povezuju sa stavovima o pojedincima u potrebi i osobnoj odgovornosti pojedinaca kojima se, između ostalog, pripisuju osobine i individualna obilježja koja se u društvu smatraju negativnima (lijenost, nedostatak odgovornosti, niža inteligencija...), a čime se zanemaruju strukturni uzroci nejednakosti (vidi poglavlje o atribuciji uzroka siromaštva; Tablica 7.).

Tablica 7. *Pogled na siromaštvo iz dviju različitih perspektiva*

PERSPEKTIVA NESIROMAŠNIH	PERSPEKTIVA SIROMAŠNIH
• Siromašne osobe su one koje ne žele raditi ili ljudi koji pripadaju tzv. marginalnim skupinama kao što su osobe sklone alkoholu, beskućnici, prostitutke i sl. • Uzroci siromaštva su pasivnost i neodlučnost siromašnih osoba.	• Osobe koje jedva uspijevaju osigurati osnovne egzistencijalne potrebe. • Biti siromašan znači oskudnu i jednoličnu prehranu, najnižu potrošnju, nikakvu ušteđevinu, loše stambene prilike, čestu zaduženost te slabo obrazovanje. • Uzroci siromaštva izvan su kontrole siromašne osobe. • Najčešći uzroci su nezaposlenost i niska razina obrazovanja i stručnih kvalifikacija; opći uzroci poput rata, društvene nejednakosti i raslojavanja koja su se dogodila uslijed političke i ekonomske tranzicije, gospodarske krize.

Napomena. Prilagođeno prema UNDP Hrvatska (2006). Neumreženi – lica socijalne isključenosti u Hrvatskoj.

Uz socijalnu stigmatu, osobe koje žive u siromaštvu i korisnici su pomoći unutar sustava socijalne sigurnosti nose se i s **osobnom stigmom** siromaštva koja je snažno povezana s **osjećajem srama**, osobnog neuspjeha i krivnje. Radi se o doživljaju i uvjerenju pojedinca da je život u siromaštvu i traženje podrške, olakšica i novčanih pomoći sramotno, rezultat osobnog neuspjeha i društveno nepoželjno (Walker, 2014).

Osjećaj srama kod osoba s iskustvom siromaštva može biti još naglašeniji zbog izloženosti ili uskraćivanja privatnosti u postupcima procjenjivanja životnih uvjeta i okolnosti u kontaktu s ustanovama za ostvarivanje socijalnih pomoći. Isto tako, kod dobrovoljnog davanja podrške i pomoći (volontiranja ili pružanja usluga podrške i pomoći u organizacijama civilnog društva (OCD), humanitarnim, vjerskim organizacijama i slično), a koje karakterizira izostanak očekivanja uzvrata „usluge“, često se podrazumijeva osjećaj zahvalnosti primatelja pomoći (društveno i osobno očekivanje). Pojedinci koji su u poziciji korisnika pomoći iz pozicije moralne zahvalnosti i obveznosti imaju iskustvo podložnosti i vezanosti u odnosu na davatelja pomoći ili podrške.

Pokazalo se da socijalna stigma i sram siromaštva (Roelen, 2017) uvelike smanjuju mogućnosti u životu pojedinaca koji s njima žive. Posljedice proizašle iz stigme i srama prisutne su na individualnoj, obiteljskoj, vršnjačkoj, profesionalnoj, društvenoj i sustavnoj (institucionalnoj) razini. Posljedice stigmatizacije i posramljivanja povezanog sa siromaštvom očituju se kroz gubitak nade, obeshrabrenje da se može poboljšati svakodnevnica i pronaći izlazak iz nepovoljne situacije, samoisključivanje iz socijalnih odnosa te se poriče pravo na samoostvarenje, integritet i dostojanstvo pojedinca.

Stigma korisničkog statusa u sustavu socijalne pomoći prenosi se i na djecu, ostavljajući dubok trag u njihovim životima. Pokazalo se to u istraživanjima siromaštva djece u hrvatskom kontekstu (Kletečki Radović i sur., 2017; Kletečki Radović i Družić Ljubotina, 2023; Družić Ljubotina i sur., 2023) kroz koja su djeca i mladi **iskazivali svoju perspektivu života u siromaštvu**, opisali učinak siromaštva na dobrobit i

kvalitetu njihova života, **ukazali na stigmatu i osjećaj srama** te ukazali na **pristupe** koje **koriste u nošenju sa sramom** siromaštva i statusa korisnika prava na socijalnu pomoć u sustavu socijalne skrbi.

U istraživačkom procesu socijalni radnik/ca izdvojio/la je iz dokumentacije PU HZSR-a djecu i mlade koji su odgovarali kriterijima uzorka, odnosno djecu i mlade iz obitelji korisnika zajamčene minimalne naknade kao stalne socijalne pomoći u sustavu socijalne skrbi. Prilikom regrutacije sudionika, polovica pozvane djece i mladih **odbila je sudjelovati u istraživanju**. Iako su pristanak na sudjelovanje dobili od svojih roditelja te im je ponuđena zahvala za sudjelovanje u obliku prigodnog dara. Prema iskazima njihovih roditelja, **razlog odbijanja bio je „osjećaj srama” i izbjegavanje** svakog povezivanja s **činjenicom da dolaze iz obitelji korisnika socijalne pomoći** i da spadaju u skupinu siromašnih mladih.

Izbjegavanje je jedan od načina suočavanja sa sramom (Walker, 2014), a odnosi se na to da pojedinac fizički izbjegava susrete i suočavanje s osobama ili situacijama za koje vjeruje da će kod njega izazvati sram ili poniženje ili ga dovesti u situaciju posramljivanja i samoposramljivanja. Takav pristup služi održavanju psihološke i emocionalne dobrobiti. Također se primjećuje da žene iz obitelji korisnika novčane pomoći uglavnom dolaze u ustanove/institucije u kojima se ostvaruje socijalna pomoć i sudjeluju u procesima ostvarivanja prava iako su nositelji tog prava muškarci, „glave” obitelji. U kontekstu uloge muškarca u dominantno patrijarhalnim kulturama, osjećaj srama povezan s pripisanim osjećajem društvenog neuspjeha može biti uzrok izbjegavanja sudjelovanja muškaraca u administriranju ostvarivanja prava na novčane pomoći i druge usluge povezane s ublažavanjem siromaštva.

Mladi su istaknuli „osjećaj srama” i „neugodu” zbog siromaštva te nastoje **prikriti činjenicu života u uvjetima siromaštva** („*Naravno, svi smo mi ono, ko razred, normalno svi se slažemo, svi smo si dobri, ali nismo svi ono baš sad da možemo svako svakom reći. Ja, recimo, mogu dvojici ili trojici u razredu reći, a da nitko neće ništa reći, i oni će se meni povjerit, ali ne mogu bilo kome.*”).

Da bi izbjegli stigmatu siromaštva, **često izbjegavaju druženja s vršnjacima iz škole** („*...ja s ovima iz škole ne idem van, kao onak imam drugog nekog posla, pa ne mogu nikada s njima... doma sam uglavnom...*”).

Suočavanje sa sramom koje se oslanja na **povlačenje** podrazumijeva **izostajanje iz različitih oblika socijalnih interakcija** zbog nemogućnosti stvarnog sudjelovanja u troškovima za piće, hranu, izlazak i sl. Djeca i mladi koji pribjegavaju ovom pristupu često iskazuju osjećaje samosažaljenja i u velikom su riziku za razvijanje depresivnosti.

Mladi, posebno mladići, kao način suočavanja sa stigmom i preveniranja pozicije žrtve (slabosti, izostanka društvene moći zbog siromaštva) navode **uključenost u**

određene oblike neprihvatljivog ponašanja. Opisuju potrebu da se, u određenim situacijama, fizički sukobe s onima koji ih podcjenjuju zbog materijalnog statusa te da kroz neprihvatljive oblike ponašanja čuvaju svoje dostojanstvo. Određeni oblici agresije i neprihvatljivo ponašanje usmjereni na vršnjake, članove obitelji ili neke druge osobe u okolini su jedan od načina nošenja sa stigmom i sramom siromaštva. Ovakvi oblici ponašanja narušavaju odnose i predstavljaju rizik za ozbiljnije probleme i posljedice. *„Ono što ljudi misle kad je netko u školi nasilan... mislim ja nisam nasilan, ali kad treba, jesam. Svako kad treba je nasilan... dosta nasilnika se, postaju nasilnici baš zbog tog, zato jer hoće poniziti tu osobu koja je njih ponizila, zato da ta osoba osjeti kako je njima. Rješavam to, ako se nikako ne može, fizičkim putem.”; „Učenici su nasilni... sve je to posljedica ovoga... mislim na manjak materijalne moći, na to mislim. Odnosno, ne mogu si priuštiti nešto...”.*

Mogući način nošenja sa sramom koji prati život u siromaštvu je i pozicija **uklapanja u okruženje**. Djeca i mladi usmjereni su na to da ulože velike napore u zadovoljenje minimalnih potreba obitelji s ciljem da sve izgleda kako treba i da se izbjegne vanjski povod sramu te da ne budu percipirani kao najsiromašniji među siromašnima. Mnogi mladi, koji su kroz srednjoškolsko obrazovanje uključeni u praktičan rad, naknadu koju ostvaruju kroz praksu dijele s roditeljima kako bi podmirili obiteljske troškove (plaćanje režija ili hrane).

Isto tako, neki mladi tvrde **da ih nije briga što drugi misle o njima**. Oni se uglavnom druže sa sebi sličnima po socioekonomskom statusu. Iako iskazuju da ih nije briga što drugi misle, **osjećaju bol povezanu sa stigmatizacijom i isključivanjem** koje je usmjereno prema njima. Rizik predstavlja usklađivanje mišljenja i znanja o vlastitom siromaštvu i društvenom odnosu spram siromaštva, pri čemu mogu usmjeravati krivnju na one koji svojim ponašanjem ili stavovima etiketiraju njihovo stanje ili o njemu odlučuju, a o tome znaju malo ili ništa. Također, sebe doživljavaju kao one koji razumiju siromaštvo i mogu doprinijeti boljem razumijevanju društva o problemu siromaštva. Mladi i odrasle osobe koje koriste ovaj pristup nošenja sa stigmom i sramom pokazuju tendenciju uključivanja u aktivnosti pomaganja u društvu.

Pristup **učini sve što možeš** podrazumijeva aktivno postavljanje ciljeva i što je moguće više iskorištavanja prilika koje im okruženje nudi. Mladi percipiraju **obrazovanje kao priliku za izlazak iz siromaštva** i svoje snage ulažu u taj proces. U tom procesu aktivno su uključeni i u realiziranje prilika kroz korištenje stipendija, programa podrške, uključivanja u besplatne aktivnosti koje se nude kroz programe udruga civilnog društva ili različitih organizacija koje su usmjerene na programe podrške i osnaživanja djece i mladih te drugih prilika.

Doživljaj socijalne isključenosti za djecu može značiti puno više od isključenosti iz društva te ga je važno sagledavati, uvažavajući djetetovu osobnu percepciju života

koji živi (Ridge, 2002). U tom smislu ovdje ističemo teme koje su mladi koji žive u uvjetima siromaštva izdvojili kao njima relevantne (Kletečki Radović i sur., 2017).

- **Dodatni aspekti ranjivosti** mladih **povezani s doživljajem stigme, osjećajem srama i načinima nošenja s problemom siromaštva** – dio mladih izbjegava povezivanje s korisničkim statusom primatelja socijalne pomoći.
- **Stručnjaci i pristup u radu kakav trebaju djeca koja odrastaju u uvjetima siromaštva** – mladi su uputili na to da se pomaganje i formalna podrška temelji na partnerstvu i reciprocitetu, uvažavajući dignitet i dostojanstvo svakog djeteta koje ima iskustvo odrastanja u uvjetima siromaštva.

Polazeći od ovih spoznaja u pristupanju i profesionalno pomažućem radu s djecom s iskustvom siromaštva potrebno je sagledati i uzeti u obzir na koje sve načine siromaštvo ograničava izbore i mogućnosti konkretnog djeteta i u kojim sve aspektima njegova života. Primjerice, djeca koja odrastaju u uvjetima siromaštva često biraju srednjoškolski program koji je u mjestu njihovog stanovanja, a ne prema osobnim interesima i preferencijama, jer si ne mogu priuštiti obrazovanje u drugom gradu/županiji zbog skrivenih troškova obrazovanja (troškova prehrane, ograničene prometne povezanosti ili izostanka javnog prijevoza, stanovanja). U takvim okolnostima važno je postaviti pitanje – kakav odnos prema školi i budućem zanimanju razvijaju mladi koji nisu imali osoban izbor puta obrazovanja? Kakvu vrstu formalne podrške bi djeca trebala? Je li manjak motivacije u školi povezan s individualnim obilježjima djeteta ili je motivacija uvjetovana socioekonomskom situacijom koja mu je ograničila izbore i mogućnosti na ekstreman način?

Isto tako, mladi koji odrastaju u uvjetima siromaštva istaknuli su da im je u radu važan **individualiziran pristup temeljen na suradnji i poštovanju**. Iz perspektive mladih važno je da stručnjaci imaju ulogu saveznika, da im ne pristupaju iz pozicije „onih koji znaju bolje i više“, već da dijele svoju profesionalnu ulogu, znanje i moć (iz perspektive stručnjaka HZSR-a, javne uprave, OCD-a, pružatelja usluga u zajednici, stručnjaka u školama...). Radi se o **pristupanju iz pozicije ravnopravnog dostojanstva** (Juul, 1996) i **uvažavanja iskustva djece**, pozicije u kojoj prihvaćamo da su djeca iskustveni eksperti i da najbolje znaju o sebi i okolnostima svog života (Krpeljević i sur., 2025).

Djeca koja dolaze iz siromaštva mogu biti izložena primanju pomoći na izlažući način. Neki od primjera postupaka kojima se može izložiti dijete i narušiti njegovo dostojanstvo su: poklanjanje haljine/odijela za maturanu večeru i objava na društvenim mrežama o istom, pri čemu se osobnim imenom ističe i mlada osoba s iskustvom siromaštva i darivatelj; isticanje osobnim imenom djeteta u školi kao onog koji ostvaruje besplatnu pomoć za maturavno putovanje; objava javne liste stipendista po osnovi socioekonomskog statusa.

Ovakvi primjeri mogu imati funkciju „pozicioniranja djeteta na odgovarajuće mjesto“, pojačavajući stigmatu i osjećaj srama, a „dobročiniteljstvo“ u tom slučaju postaje omalovažavajući čin. Dobrotvorna priroda, uz neosjetljive postupke, obespravljenost i isticanje „dobročinitelja i dobročinstva“, etiketiraju dijete kao siromašnu osobu i narušavaju integritet i dostojanstvo.

5.5. Odsustvo glasa i participacija djece koja odrastaju u uvjetima siromaštva

Siromaštvo nosi rizik za isključivanje iz donošenja odluka, nevidljivost, stigmatizaciju, predrasude pojedinaca i društva, stvarne i percipirane socijalne nepravde, socijalnu isključenost (Družić Ljubotina i Kletečki Radović, 2011; vidi poglavlje o atribucijama siromaštva). Mnoge definicije siromaštva djece (UNICEF, CHIP, Save the Children, CIDA) adresiraju odsustvo glasa – obesnaženost i nedostatak „javnog glasa“ – kao jedno od obilježja dječjeg siromaštva te ističu nužnost osiguravanja participacije djece i uvažavanja glasa djece koja žive u siromaštvu (Minujin i sur., 2005).

Okvir 5.8. Kakve stručnjake trebaju djeca i mladi

Iz perspektive djece i mladih koji imaju iskustvo života u siromaštvu oni trebaju stručnjake koji su:

- senzibilizirani i educirani o problemu dječjeg siromaštva,
- mogu pristupiti razumijevanju problema siromaštva iz perspektive djece i mladih s iskustvom (uvažavanje korisničke perspektive),
- uključuju djecu u proces donošenja odluka i osiguravaju participaciju djece s iskustvom siromaštva.

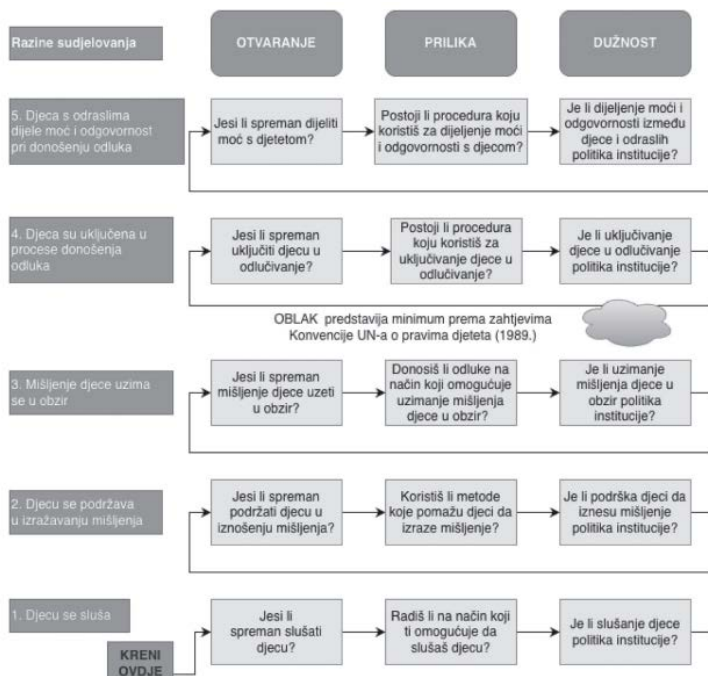
Okvir 5.9. Izjava djeteta

„Siromašnu djecu ništa se ne pita, ali mogu reći. Ne pita ih se jer su Romi, jer nisu završili školu. Ni neromsku siromašnu djecu ne pitaju za mišljenje.“

Uključivanje korisničke perspektive omogućuje razvoj partnerstva i dijaloga između djeteta i socijalnih radnika, kao i ostalih stručnjaka uključenih u proces pomaganja. Ključna dimenzija participacije djece je pitanje razine i načina uključivanja u pomažaćki i istraživački proces (vidi Sliku 6. S). U tom smislu korisnička perspektiva ima ograničenja jedino ako se temelji na osobnom angažmanu djeteta, ako izostane djelovanje i socijalni aktivizam socijalnog rada i socijalne politike na razvoju resursa zajednice prilagođenih potrebama korisnika (Ajduković, 2008b) ili ako uključivanje ostane na razini simbolične participacije, odnosno jednostavnog saslušavanja (Hart, 1992; Shier, 2001; Lundy, 2007) na što su upozorila i djeca koja žive u siromaštvu (Kletečki Radović i Družić Ljubotina, 2023; Družić Ljubotina i sur., 2023).

Na Slici 6. prikazan je model participacije autora Harryja Shiera (2001) koji nudi praktičan i strukturiran okvir za razumijevanje i unaprijeđenje sudjelovanja djece i mladih u procesima donošenja odluka. Shierov model sastoji se od pet razina na kojima djeca i mladi mogu sudjelovati u procesima donošenja odluka: saslušavanje, izražavanje mišljenja, uvažavanje mišljenja, sudjelovanje u donošenju odluka te dije- ljenje moći i odgovornosti. Svaka od tih razina dodatno se razrađuje kroz tri razine angažmana odraslih: otvorenost za participaciju, stvaranje mogućnosti za uključivanje te preuzimanje institucionalnih obveza koje garantiraju sudjelovanje. Opisana podjela omogućuje precizniju analizu spremnosti sustava i stručnjaka za stvarnu participaciju djece. Za razliku od hijerarhijskih modela koji pretpostavljaju linearno napredovanje prema „višim“ razinama sudjelovanja, Shierov pristup naglašava fleksibilnost i prilagodbu kontekstu. Shierov model služi i kao alat za (samo)procjenu praktičara i organizacija koje rade s djecom (Krpeljević i sur., 2025).

Slika 6. Prilagođeni prikaz Shierova modela participacije

Napomena. Fotografija prikazuje uključivanje djece u postupke zaštite njihove dobrobiti u sustavu socijalne skrbi. Preuzeto iz „Uključivanje djece u postupcima zaštite njihove dobrobiti u sustavu socijalne skrbi“, L. Krpeljević, A. Barišić i L. Rašić, 2025, *Socijalna ekologija: časopis za ekološku misao i sociološka istraživanja okoline*, 34(3), str. 199–227 (<https://doi.org/10.17234/SocEkol.34.3.2>)

Odgovornost je javnih sustava, kao i profesionalne zajednice, da se ostvare preduvjeti za uključivanje mišljenja i preporuka djece u kreiranje prakse i politika koje se odnose na njih. Ključna pitanja za ostvarivanje participacije koja mogu pomoći stručnjacima u razumijevanju procesa uključivanja prikazana su u Tablici 8.

Tablica 8. *Analitički okvir za procjenu participacije korisnika u sustavu socijalne skrbi*

Tko sudjeluje? Kome je dopušteno sudjelovati?	Je li zaista svakom korisniku omogućeno sudjelovanje?
Tko sluša, odnosno tko treba čuti? Tko odlučuje?	Čuju li zaista oni koji mogu donijeti odluke i podržati sudjelovanje? Kako se doživljava korisnička perspektiva i sudjelovanje podzastupljenih skupina? Je li razina uključivanja i sudjelovanja korisnika „ukrasna“, informativna ili suradnička?
Koje su vještine potrebne za sudjelovanje?	Za participaciju su potrebne (ali se i kroz nju razvijaju) socijalne vještine i kompetencije. Potrebna je i određena razina znanja i informiranosti o pravima sudjelovanja i načinima sudjelovanja. Stručnjaci su odgovorni za podučavanje korisnika o potrebnim vještinama i znanjima za sudjelovanje.
Koji su organizacijski uvjeti potrebni za smislenu participaciju? Koji fizički i metaforički prostor je potreban?	Za participaciju je potrebno vrijeme i prostor kako bi ona bila smisljena. Participacija je proces učenja i sustvaranja koji svim uključenim dopušta da se razvijaju i uče svojim tempom. S obzirom na sve dominantniji birokratski model prakse u sustavu socijalne skrbi, ima li mjesta za participaciju, u ustanovama socijalne skrbi, područnim uredima?

Napomena. Prilagođeno na temelju rada „Poštujmo, uključimo, uvažimo: Analiza stanja dječje participacije u Hrvatskoj“, I. Jeđud Borić, A. Miroslavljević, N. Koller-Trbović, A. Širanović, S. Car i B. Kušević (2017). Ured UNICEF-a za Hrvatsku.

Preduvjet svakog participativnog djelovanja je **poštovanje i suradnja svih uključenih**. **Odgovornost za suradnju ima onaj koji ima odgovornost „čuti“ i ima moć kreiranja okruženja koje je uključivo** i u kojem se korisnici mogu izraziti i razvijati. Za participaciju je potreban prostor u kojem će dijete moći sigurno i uključujuće **izražavati svoje mišljenje**. Djecu, ali i stručnjake koji rade u području siromaštva, treba osnažiti za izražavanje mišljenja; osnažiti ih kroz svladavanje različitih vještina i alata, podučiti ih kako artikulirati i tražiti podršku i pomoć, izraziti mišljenja i prijedloge rješenja, kako u odnosu dijete – stručnjak, tako i u odnosu prema zajednici i donositeljima politika. Mišljenja djece s iskustvom siromaštva i stručnjaka koji rade u području siromaštva trebaju se **prihvatiti kao relevantna**; treba ih čuti, ne samo slušati. Čuti trebaju oni koji imaju odgovornost i moć za promjene. Na Slici 7. prikazan je model dječje participacije (Lundy, 2007) koji upućuje na četiri ključna elementa, a to su: **prostor, glas, publika i utjecaj** koji su potrebni djeci i stručnjacima koji rade u području siromaštva kako bi ostvarili puno pravo na sudjelovanje.

Slika 7. Model dječje participacije (Lundy, 2007)

Napomena. Slika prikazuje model dječje participacije prema Lundy (2007). Slika je generirana s pomoću AI alata na temelju rada „Voice’ is not enough: Conceptualising Article 12 of the United Nations Convention on the Rights of the Child”, L. Lundy, 2007, *British Educational Research Journal*, 33(6), str. 927–942 (<https://doi.org/10.1080/01411920701657033>).

Participacija je integrativna i holistička, podrazumijeva zajedničko djelovanje svih uključenih te suradnju i poštovanje. Na razini individualnog rada s pojedincem – djetetom s iskustvom siromaštva, **odgovornost za korisničku perspektivu, etiku sudjelovanja, u značajno većoj mjeri pripada stručnjaku**. U suradnom odnosu dijete s iskustvom siromaštva i stručnjak imaju osobnu odgovornost i moć za zastupanje (Pregrad, 2006; Juul i Jensen, 2010; Arambašić, 2022). Međutim, u takvoj vrsti odnosa **odgovornost za stvaranje prostora za izgradnju odnosa i za osiguravanje participacije pripada stručnjaku** – onome koji ima moć i utjecaj inicirati promjene unutar organizacije i zajednice u kojoj djeluje. Stručnjak stvara prostor za sudjelovanje i potiče dijete s iskustvom siromaštva na suradnju, na iznošenje vlastitih iskustava i mišljenja, na konstruktivno kritičko promišljanje te na uključivanje u donošenje odluka i izbora koji mu najbolje odgovaraju. Djeca koja su uključena imaju mogućnost sudjelovanja u donošenju odluka važnih za njihov život, motivirani su za promjenu i aktivno sudjelovanje u procesu pomaganja. Dobar primjer ovakvog pristupa je usluga socijalnog mentorstva (vidi poglavlje: Mjere za prevenciju i ublažavanje posljedica siromaštva u Republici Hrvatskoj).

Okvir 5.10. Za one koji žele znati više o participaciji djece

Participacija djece u školi

Studija o participaciji djece iz ranjivih skupina u Hrvatskoj

Smjernice za sudjelovanje djece i mladih u savjetodavnim tijelima, radnim skupinama i na sastancima

Studija slučaja o participaciji djece u zdravstvenom sustavu

Studija slučaja o participaciji djece koja žive u uvjetima siromaštva

Studija slučaja o participaciji djece romske nacionalne manjine

Okvir 5.11. Zadatak: izradite plan participacije djece

Provodi se projekt koji za cilj ima jačanje dječje participacije na lokalnoj razini.

1. Kako biste osigurali participaciju djece koja žive u siromaštvu?
2. Na koji način biste osigurali sudjelovanje djece bez narušavanja dostojanstva, odnosno bez isticanja da su djeca uključena na temelju svog lošeg materijalnog statusa?
3. Što mislite o akcijama u kojima djeca pomažu djeci? Na koji način biste pripremili i organizirali takve aktivnosti u vašoj lokalnoj zajednici, a da su usmjerena na uključivanje i osnaživanje djece koja imaju iskustvo života u siromaštvu?

6. PROFESIONALNA PRAKSA: SPECIFIČNOSTI I ULOGA STRUČNJAKA U RADU S DJECOM KOJA ODRASTAJU U UVJETIMA SIROMAŠTVA

6.1. Integrativni pristup problemu siromaštva u neposrednoj praksi

Okvir 6.1. Video: „Pismo studentice Janje Latin“

Pogledajte video „Pismo studentice Janje Latin“ i odgovorite na pitanja.

- Koje osjećaje je izazvalo gledanje videa „Pismo studentice Janje Latin“?
- Iz vašeg iskustva, što ljudi misle o siromašnima? Tko su siromašna djeca? Kako se ponašaju prema njima?
- Što biste poručili momku iz kupea? Što biste poručili dječaku, a što njegovom ocu?
- Kada biste neposredno radili s ovim dječakom, što biste uzeli u obzir u procesu procjene potreba u ovom slučaju i koje intervencije biste planirali? Kako biste uvažili korisničku perspektivu i „dali glas“ dječaku i njegovom ocu?

Video dostupan putem QR koda:

Siromaštvo je kompleksan socijalni problem, no u neposrednoj praksi rad stručnjaka najčešće je usmjeren na rad s pojedincima koji žive u siromaštvu, ponajprije kroz osiguravanje osnovnih egzistencijalnih potreba (materijalne pomoći) te pružanje savjetodavne podrške u drugim poteškoćama povezanim s njihovim životnim okolnostima. Razumijevanje i pružanje djelotvorne podrške pojedincu koji se nosi s problemima siromaštva zahtijeva sagledavanje siromaštva u svim njegovim strukturalnim, društvenim i individualnim dimenzijama. Stoga praktičan rad s pojedincima koji žive u uvjetima siromaštva podrazumijeva **znanja i vještine stručnjaka za integriranje pristupa i metoda rada mikrorazine prakse** (neposredan rad s djetetom i obiteljima, vođenje slučaja, socijalno mentorstvo i dr.) s **makrorazinom prakse** (zastupanje, socijalne akcije, organizacija zajednice, utjecaj na javne politike i dr.).⁴

U tom smislu **ključna ishodišta za profesionalnu praksu rada s pojedincima koji žive u uvjetima siromaštva** temelje se na:

⁴ Praksa u socijalnom radu dijeli se na mikro, mezzo i makro razinu, ovisno o veličini sustava s kojim socijalni radnik radi i cilju intervencije. Dok je mikrorazina usmjerena na neposredan rad s pojedincima i obiteljima, makrorazina se fokusira na promjene u širem društvenom sustavu, politikama i zajednicama.

- **bioekološkom modelu** – sagledavanje „djeteta – u – okruženju“
- **modelu interakcije siromaštva** – siromaštvo **utječe NA**, ali je i **POD utjecajem složenih strukturalnih, obiteljskih i individualnih obilježja**.

Složenu interakciju i povezanost različitih odnosa između siromaštva i drugih individualnih, obiteljskih i strukturalnih obilježja Crane i Heaton (2008) opisuju putem konceptualnog modela prikazanog na Slici 8.

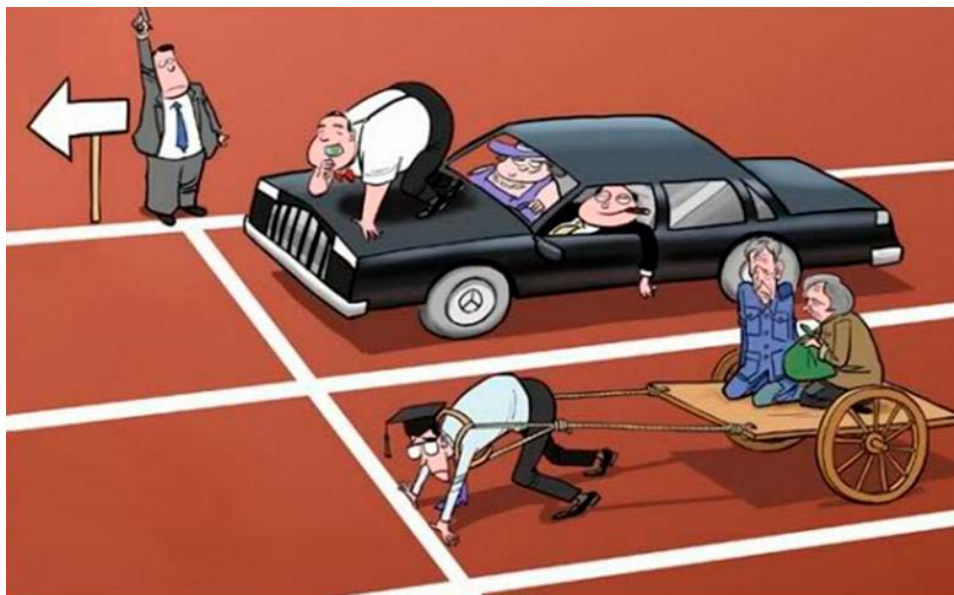
Slika 8. Model interakcija i povezanosti između siromaštva i individualnih, obiteljskih i strukturalnih obilježja

Napomena. Slika prikazuje model interakcija i povezanosti između siromaštva i individualnih, obiteljskih i strukturalnih obilježja. Slika je generirana s pomoću AI alata na temelju knjige Handbook of families and poverty, D. R. Crane i T. B. Heaton (ur.), 2008.

Za razumijevanje siromaštva kao socijalnog problema u svoj njegovoj kompleksnosti, kao i u procjeni potreba i planiranju promjena u neposrednom radu s korisnikom, važno je uzeti u obzir utjecaj svih obilježja i sastavnica kapitala pojedinca. Model interakcija i povezanosti siromaštva naglašava da pojedinci koji žive u uvjetima siromaštva mogu biti, i često jesu (vidi poglavlje: *Ranjivost, rizici i otpornost djece koja odrastaju u uvjetima siromaštva*), suočeni s nedostatkom ljudskog kapitala (obrazovanja, znanja, vještina, sposobnosti). Mogu imati poteškoća s uključivanjem u obrazovni sustav i završavanjem obrazovanja te stjecanjem višeg stupnja obrazovanja ili kvalifikacija za bolje plaćen posao.

Slika 9. Siromaštvo utječe NA i POD utjecajem je složenih individualnih, obiteljskih i strukturalnih obilježja

Napomena. Preuzeto s interneta, nepoznati autor.

Socijalne mreže osoba u siromaštvu mogu biti krhke ili se uopće ne mogu osloniti na neformalne izvore socijalne podrške (širu obitelj, prijatelje) u prevladavanju životnih problema i poteškoća. Formalni izvori socijalne podrške često su im teško dostupni jer su pružatelji socijalnih usluga, institucije i organizacije najčešće smješteni u gradskim i županijskim središtima. Geografska udaljenost može predstavljati značajnu prepreku dostupnosti usluga. Odrasli pojedinci, djeca i mladi koji odrastaju u uvjetima siromaštva često nemaju političku snagu ni „javni glas“, stoga se naglašava potreba za poštivanjem njihova dostojanstva i samoodređenja, uključivanjem u ostvarivanje prava i participaciju u društvu (Kletečki Radović i Družić Ljubotina, 2023; Družić Ljubotina i sur., 2023).

Neposredan rad s pojedincima koji žive u siromaštvu pretpostavlja **integrativan pristup koji povezuje metode i intervencije na razini pojedinca s metoda-**

Okvir 6.2. Strukturne perspektive

Pristupi i modeli prakse koji zagovaraju i vide strukturalne nejednakosti kao ishodište za objašnjenje socijalnih problema mogu se pronaći u radikalnom socijalnom radu, kritičkoj teoriji socijalnog rada, feminističkoj perspektivi, protudiskriminacijskoj perspektivi, teorijama osnaživanja i zastupanja (Payne, 2005a; Kletečki Radović, 2008; Knežević i sur., 2013).

ma koje imaju utjecaj na šire društvene i strukturalne uvjete siromaštva (vidi poglavlje: Zagovaranje kao alat socijalne promjene). Stručnjaci koji neposredno rade s djetetom u siromaštvu povezuju se i surađuju s drugim dionicima i resursima u zajednici kako bi inicirali promjene i intervencije na razini zajednice i društva u kojem dijete živi.

6.2. Pristup u radu s djecom koja odrastaju u uvjetima siromaštva iz perspektive teorije osnaživanja

Neposredan rad s djecom i obiteljima koje žive u siromaštvu zahtijeva pristup koji uvažava složenost životnih okolnosti u kojima se oni nalaze te prepoznaje iskustva socijalne isključenosti, ograničenog pristupa resursima i često narušenog osjećaja dostojanstva. U takvim okolnostima posebno je važno razvijati pristupe koji djeci i njihovim obiteljima ne pristupaju prvenstveno kroz

perspektivu problema i nedostataka, već kroz prepoznavanje potencijala, resursa i mogućnosti za razvoj (vidi poglavlje: Otpornost u uvjetima siromaštva).

Okvir 6.3. Obesnaženost pojedinca

Obesnaženost pojedinca razvija se kao posljedica internaliziranih negativnih društvenih poruka, niskog samopoštovanja, samostigmatizacije i dugotrajne isključenosti iz procesa odlučivanja, što rezultira osjećajem bespomoćnosti i smanjenjem osobne kontrole.

Pristup osnaživanja u radu s djecom koja odrastaju u uvjetima siromaštva utemeljen na teoriji osnaživanja (Kletečki Radović, 2008; Miley i sur., 2013) naglašava važnost jačanja kapaciteta pojedinaca i zajednica kako bi mogli preuzeti aktivnu ulogu u donošenju odluka koje utječu na njihov život te razviti veću kontrolu nad vlastitim životnim okolnostima. U kontekstu neposrednog profesionalnog rada s djecom koja imaju iskustvo odrastanja u siromaštvu, osnaživanje podrazumijeva stvaranje uvjeta u kojima se djeci i njihovim obiteljima omogućuje prepoznavanje i razvijanje vlastitih snaga, povećanje osjećaja samopouzdanja i kompetentnosti te aktivno sudjelovanje u procesima koji se odnose na osobni razvoj i dobrobit. Pristup je to kojim se usmjerava osjećaj obespravljenosti, stigmatiziranosti i isključenosti, koji često prati iskustvo siromaštva te potiče razvoj aktivne uloge djece i obitelji u procesima promjene.

Okvir 6.4. Pitanja za analizu i raspravu

1. Mogu li stručnjaci-pomagači doprinijeti obesnaženosti (nemoćnosti) djeteta koje živi u uvjetima siromaštva?
2. Kojim postupcima stručnjaci mogu obesnaživati dijete koje živi u siromaštvu?

6.2.1. Pojam i dimenzije osnaživanja

Osnaživanje je pojam koji se koristi kako bi se opisao širok spektar različitih procesa i profesionalne prakse. Osnaživanje je višedimenzionalan koncept koji obuhvaća nekoliko aspekata: (1) osnaživanje kao **filozofski pristup** koji se temelji na prepoznavanju i promicanju pozitivnih snaga, sposobnosti i potencijala pojedinaca, obitelji i zajednica. Takav pristup polazi od pretpostavke da svaka osoba, bez obzira na životne okolnosti u kojima se nalazi, posjeduje određene resurse i kapacitete koji mogu biti temelj za promjenu i razvoj. Osnaživanje se promatra i kao (2) **proces**, odnosno skup aktivnosti i interakcija kojima se potiče donošenje odluka i poduzimanje akcija usmjerenih na poboljšanje životnih uvjeta pojedinaca i zajednica. U tom procesu važnu ulogu imaju stručnjaci koji kroz profesionalni odnos podržavaju pojedince u definiranju osobno važnih ciljeva, donošenju odluka i pronalaženju načina za njihovo ostvarenje. Konačno, (3) osnaživanje se razumijeva i kao **ishod**, odnosno kao rezultat procesa kroz koji pojedinci i skupine razvijaju veći osjećaj kontrole nad vlastitim životom, povećavaju pristup društvenim resursima te postaju aktivni sudionici društvenog života (Kletečki Radović, 2008).

Dva temeljna pravca pristupa osnaživanju su: individualno i kolektivno osnaživanje. **Individualno osnaživanje** odnosi se na osobnu razinu života pojedinca te uključuje jačanje samopoštovanja, samoučinkovitosti, samoodređenja, otpornosti i osobne odgovornosti. Cilj je osnažiti pojedinca – dijete koje živi u siromaštvu, u prepoznavanju osobnih resursa i kreiranju okruženja u kojem dijete ili mlada osoba može aktivno sudjelovati u rješavanju životnih izazova.

Okvir 6.5. Primjeri osnaživanja

INDIVIDUALNO OSNAŽIVANJE: PRIMJER

Uključivanje djeteta u nove aktivnosti ili u nove socijalne grupe sukladno interesima – uključivanje u aktivnosti unutar škole, organizacijama civilnog društva ili u zajednici (sportske, glazbene, kreativne, edukativne i druge sadržaje).

KOLEKTIVNO OSNAŽIVANJE: PRIMJER

Zagovaranje i osiguravanje participacije djece iz ranjivih skupina u, primjerice, vijećima učenika u školama, vijećima djece ili mladih u lokalnoj samoupravi (gradovima). Kampanje i programi koji senzibiliziraju javnost za problem siromaštva.

PRIMJERI U PRAKSI – organizacije i programi koji provode aktivnosti osnaživanja djece i mladih koji žive u uvjetima siromaštva.

Moje mjesto pod suncem:

Mali zmaj:

Dkolektiv:

Kolektivno osnaživanje odnosi se na procese koji se odvijaju na razini organizacija, zajednica i društva. Ono uključuje jačanje kapaciteta zajednice, poticanje sudjelovanja djece i mladih u donošenju odluka te zagovaranje društvenih promjena koje mogu doprinijeti smanjenju siromaštva djece i socijalnih nejednakosti.

U profesionalnoj praksi važno je integrirati obje dimenzije osnaživanja jer promjene na individualnoj razini ovise o širim društvenim uvjetima u kojima dijete i njegova obitelj žive.

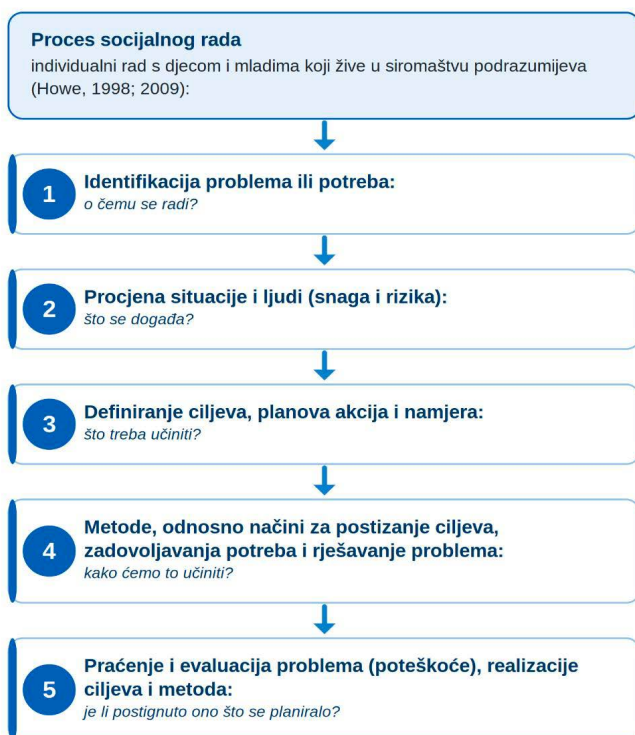
6.2.2. Osnovna načela prakse osnaživanja u individualnom radu i proces rada

Individualni rad s pojedincima koji imaju iskustvo siromaštva utemeljen na praksi osnaživanja uključuje procjenu potreba i planiranje promjena u pomagačkom procesu (izbor tehnika i metoda rada, planiranje i provedba intervencija) i temelji se na nizu načela.

- Svako obespravljanje je destruktivno: **siromaštvo je destruktivno i stvara nejednakosti**. Stručnjaci se uključuju u borbu protiv i za smanjivanje siromaštva.
- Stručnjaci procjenjuju potrebe sa svakim pojedincem koji živi u uvjetima siromaštva u širem kontekstu njegova života, **uzimajući u obzir obiteljske, društvene i strukturalne okolnosti** koje utječu na situaciju u kojoj se nalazi. Takav **holistički i sistemski pristup** omogućuje bolje razumijevanje složenosti problema s kojima se suočavaju djeca i obitelji s iskustvom siromaštva.
- Korisniku treba pristupati kao jedinstvenom pojedincu, a ne kroz stereotipe ili etikete povezane sa siromaštvom – uvažavati **jedinstvenost djeteta** kao jednu od temeljnih vrijednosti socijalnog rada.
- Potrebno je uvažavati raznolikost vještina i znanja koje pojedinac donosi u pomažući odnos, odnosno omogućiti mu da bude „ekspert o sebi” i da **preuzme moć u određivanju pomažućih ciljeva i strategija**. U neposrednom radu s djetetom ohrabrivati ga da ispriča svoju „priču” te poticati definiranje osobnih potreba i vrijednosti. Važan element osnažujuće prakse je poticanje pojedinaca da izraze vlastite potrebe i ciljeve te da aktivno sudjeluju u donošenju odluka koje se odnose na njihov život je poštovanje **prava na samoodređenje**.
- Neposredan rad treba temeljiti na metodama individualnog planiranja, pristupu usmjerenog na osobu, u kojem se naglasak stavlja na **ono što je pojedincu važno sada i u budućnosti** te na zajedničko definiranje koraka koji mogu doprinijeti ostvarivanju željenih promjena i ishoda.
- Svaki pojedinac ima sposobnost samoosnaživanja i **razvoja otpornosti**.

- Imati **povjerenje u motivaciju, sposobnosti i pravo pojedinca na osobni doprinos** u ostvarivanju boljeg života za sebe, obitelj i zajednicu.
- **Fokus je na perspektivi snaga**, a ne na modelima nedostataka – u procesu socijalne procjene i planiranju intervencija imati u fokusu snage, resurse osobe, zaštitne čimbenike koji doprinose otpornosti.
- Poticanje ravnopravnog odnosa između pojedinca i stručnjaka pomagača – ključno je **razvijati suradni odnos**.
- Poticati udruživanje pojedinaca s iskustvom života u siromaštvu radi zajedničkog dijeljenja iskustva i pronalaženja rješenja – **poticati društveno samozastupanje**
- Imati fokus na **socijalnoj promjeni**, a ne samo na poboljšavanju simptoma ili ohrabriranju konformističke prilagodbe na život u siromaštvu (time se doprinosi riziku međugeneracijskog prijenosa siromaštva).

Slika 10. *Proces socijalnog rada – individualni rad s djecom i mladima koji žive u siromaštvu*

Napomena. Slika prikazuje proces socijalnog rada u individualnom radu s djecom i mladima koji žive u siromaštvu. Slika je generirana s pomoću AI alata na temelju rada „Relationship-based thinking and practice in social work”, D. Howe, 1998, *Journal of Social Work Practice*, 12(1), str. 45–56, i knjige *A brief introduction to social work theory* (2. izd.), D. Howe, 2009.

Slika 10 sugerira da **procjena problema siromaštva i potreba djeteta i obitelji** (odgovor na pitanje o čemu se radi?) te **procjena situacije – snaga i rizika** (odgovor na pitanje što se događa?) podrazumijevaju:

1. procjenu individualnih obilježja djeteta – rizičnih i zaštitnih čimbenika
2. procjenu obiteljskih obilježja – rizičnih i zaštitnih čimbenika

Primjerice:

- kratkotrajno razdoblje ekonomske prikraćenosti ili dugotrajno i ekstremno siromaštvo
  - jednoroditeljska obitelj, samohrano roditeljstvo, obitelj s troje i više djece
  - poteškoće u funkcioniranju djeteta u vrtiću, školi, kod kuće; privrženost školi i usmjerenost na obrazovanje
  - narušeno zdravlje djeteta, roditelja, člana kućanstva
  - nedovoljno razvijeni roditeljski kapaciteti; jedna odrasla osoba s kojom dijete ima odnos privrženosti
  - nasilje u obitelji (među roditeljima i roditelji u odnosu na djecu); kohezivnost obitelji
3. Procjenu okolinskih obilježja: lokalne zajednice i društvena obilježja (strukturalni čimbenici) – rizičnih i zaštitnih čimbenika

Primjerice:

- visoka razina socioekonomske deprivacije lokalne zajednice i slabo razvijen sustav socijalnih usluga
- veliki broj djece u riziku od gubitka roditeljske skrbi
- nedostatna mreža pružatelja socijalnih usluga za prevenciju izdvajanja djece iz obitelji
- izostanak socijalnih usluga namijenjenih osnaživanju djece i mladih (izvanškolskih, socijalizacijskih, terapijskih i dr.)

U fazi identifikacije problema i procjene potreba ključno je omogućiti djetetu „ispričati svoju životnu priču“. Isto tako, individualni rad temeljiti na načelima prakse osnaživanja i temeljnim vrijednostima socijalnog rada – uvažavanja jedinstvenosti svakog djeteta i poštovanja dostojanstva. Tijekom procesa pomaganja dijete ima pravo na samoodređenje – samostalno donošenje odluka. Zadatak stručnjaka je poticati i hrabriti dijete u samoodređivanju i stvarati okruženje za participaciju i uključivanje u proces pomaganja. Rad se temelji na uvažavanju mišljenja djece i mladih kao relevantnih. Neposredan

Okvir 6.6. Uloga stručnjaka

„Stručnjak-pomagač nije ekspert, već suradnik u potrazi za rješenjima koja pokrivaju raspon od osobnih do strukturalnih promjena.“

praktičan rad temelji se na modelu osnaživanja, participacije i perspektive snaga (eng. *Empowerment – Participation – Strengths*), odnosno EPS modelu (vidi poglavlje: *Model osnaživanja, participacije i perspektive snaga*).

6.2.3. Uloga stručnjaka u procesu individualnog osnaživanja

U pristupu utemeljenom na teoriji osnaživanja stručnjaci imaju važnu ulogu u poticanju promjena i jačanju kapaciteta djece i obitelji koji žive u uvjetima siromaštva. Njihova uloga nije usmjerena na paternalističko donošenje odluka ili „spašavanje” korisnika (isključivo rad na ostvarivanju materijalnih oblika pomoći), već na razvijanju suradnog i partnerskog odnosa u kojem se potiče njihovo aktivno sudjelovanje u procesu promjene. Temelj takvog odnosa čine dijalog, povjerenje, otvorena komunikacija i međusobno poštovanje. Stručnjak u tom procesu ne djeluje kao jedini ekspert koji posjeduje sva rješenja, već kao **suradnik koji s djetetom i**

Okvir 6.7. Uloga stručnjaka u praksi orijentiranoj osnaživanju

Uloga stručnjaka-pomagača u praksi orijentiranoj osnaživanju je: „...biti partner, sudionik, su-učitelj, su-istraživač, sklon dijalogu, osoba kritičkog oka, graditelj mostova, vodič, saveznik, izjednačavatelj moći, su-graditelj, su-aktivist, suradnik”.
Gutierrez, 1990.

članovima obitelji u individualiziranom pristupu istražuje moguće načine rješavanja problema siromaštva i ostvarivanja individualiziranih ciljeva. Takav pristup podrazumijeva dijeljenje moći te uvažavanje iskustvenog znanja djeteta o vlastitom životu (vidi poglavlje: *Problem i rizici siromaštva iz korisničke perspektive*). Istodobno, pristup osnaživanja potiče stručnjake u prepoznavanju svoje **uloge u širem društvenom kontekstu**. Stručnjaci koji rade s djecom koja žive u siromaštvu ne mogu ostati neutralni promatrači društvenih nejednakosti, već trebaju sudjelovati u zagovaranju društvenih promjena koje mogu doprinijeti smanjenju siromaštva i socijalne isključenosti djece.

6.2.4. Značaj odnosa između stručnjaka i djeteta

Suradan i pozitivan odnos između stručnjaka i djeteta jedan je od ključnih čimbenika uspješnosti procesa osnaživanja u individualnom radu. Pokazalo se da ljudi koji su izašli iz kruga siromaštva, kao odgovor na pitanje kako su uspjeli u tome, najčešće navode važnost dobrog odnosa i podrške pomagača, savjetovatelja, odnosno osobe koja je pokazala interes za njih na „ljudskoj razini” (Payne i sur., 2001). Takav odnos temelji se na dijalogu, povjerenju, otvorenoj komunikaciji, dijeljenju moći, međusobnom uvažavanju i aktivnoj uključenosti djeteta u proces donošenja odluka. Kada se djeca osjećaju poštovano i uključeno, veća je vjerojatnost da će razviti osjećaj vlastite vrijednosti i sposobnosti za promjenu životnih okolnosti.

Graditi profesionalno pomažući odnos na modelima suradnog odnosa znači:

- razvijati „moć s” i „moć između” – modeli participacije i uključivanja korisnika
- osigurati vrijeme za proces građenja odnosa s djetetom – promatrati odnos kao proces, a ne ograničen vremenom i administrativnim zahtjevima
- ne isticati dominantnost profesionalne uloge stručnjaka – poticati suradni odnos te biti autentičan, spontan i realan stručnjak
- stvarati uvjete za aktivnu uključenost te prostor za izražavanje mišljenja i potreba djeteta
- dijeliti vođenje – u odnos s korisnikom unijeti vrijednost vođenja koji uključuje i evaluaciju odnosa, procesa i ishoda intervencije.

6.2.5. Model osnaživanja, participacije i perspektive snaga

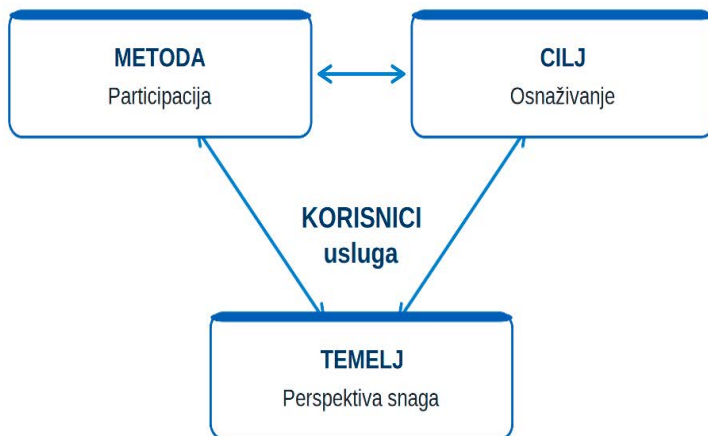
Za učinkovitu praksu osnaživanja važno je integrirati tri ključna koncepta socijalnog rada: osnaživanje, participaciju i perspektivu snage. Model osnaživanja, participacije i perspektive snaga (EPS model) polazi od ideje osnaživanja kao cilja intervencije u radu s djecom koja žive u siromaštvu. Participacija je metoda putem koje se taj cilj ostvaruje, dok perspektiva snaga predstavlja temeljni profesionalni pristup u radu s korisnicima (Kam, 2021).

Okvir 6.8. Zadatak: procjena rizika i plan aktivnosti

Kao socijalni radnik u PU HZSR-a susreli ste se s obitelji koja traži jednokratnu novčanu pomoć. Uvidom u situaciju prepoznajete dugotrajne razvojne rizike za dijete.

Petogodišnji dječak Marko živi s majkom i ocem u kućanstvu koje se suočava s dugotrajnim financijskim teškoćama. Otac je povremeno zaposlen u drvenoj industriji, a majka je nezaposlena. Obitelj ovisi o povremenim prihodima i socijalnim naknadama. Zbog nezaposlenosti majke, Marko ne pohađa vrtić. Tijekom razgovora s roditeljima i uvida u obiteljsku situaciju uočavaju se razvojni rizici: otežan govorno-jezični razvoj, slabe socijalne vještine, nedostatak poticajnog okruženja za rast i razvoj te povremena emocionalna zanemarenost. Roditelji pokazuju ograničene roditeljske kompetencije, uz prisutnu razinu stresa i nesigurnosti u zadovoljavanju osnovnih životnih potreba.

1. Je li novčana pomoć dovoljna intervencija?
2. Koje biste dodatne mjere, aktivnosti ili usluge uključili u proces pomaganja usmjerenom na dobrobit Marka?
3. Kako biste uskladili kratkoročne potrebe obitelji i dugoročne ciljeve usmjerene dobrobiti djeteta?

Slika 11. EPS model integracije osnaživanja, participacije i perspektive snaga

Napomena. Slika prikazuje EPS model integracije osnaživanja, participacije i perspektive snaga. Slika je generirana s pomoću AI alata na temelju rada „From the Strengths Perspective to an Empowerment– Participation–Strengths Model in Social Work Practice”, P. Kwong Kam, 2021 (<https://doi.org/10.1093/bjsw/bcab049>).

Model polazi od pretpostavke da stručnjaci ne mogu „dati” moć korisnicima, već mogu **stvarati uvjete u kojima pojedinci prepoznaju i razvijaju vlastite izvore moći te aktivno sudjeluju u procesu promjene**. Osnaživanje se pritom promatra kao proces, ali i kao ishod koji se može ostvariti na više razina – individualnoj, interpersonalnoj i strukturalnoj. Na individualnoj razini osnaživanje doprinosi razvoju samopouzdanja, osjećaja kompetencije i sposobnosti donošenja odluka. Na interpersonalnoj razini odnosi se na sposobnost pojedinca da utječe na druge i sudjeluje u društvenim odnosima. Na strukturalnoj razini osnaživanje uključuje mogućnost utjecaja na društvene strukture, politike i raspodjelu resursa.

U EPS modelu participacija predstavlja ključan mehanizam osnaživanja. Aktivno sudjelovanje korisnika u definiranju problema i procjeni potreba, planiranju intervencija i donošenju odluka doprinosi razvoju osjećaja kontrole nad vlastitim životom i jačanju kompetencija. U tom smislu korisnici nisu pasivni primatelji usluga, nego **aktivni sudionici u procesu promjene**. Participacija također doprinosi smanjenju ovisnosti o stručnjacima i potiče razvoj suradnog odnosa između stručnjaka i korisnika.

Treći element modela čini perspektiva snaga, koja predstavlja temeljni profesionalni stav prema korisnicima. Ovaj pristup naglašava **prepoznavanje te razvoj osobnih i socijalnih resursa korisnika**, umjesto fokusiranja isključivo na probleme i nedostatke. Perspektiva snaga potiče stručnjake da na korisnike gledaju kao na osobe koje posjeduju sposobnosti i potencijale za promjenu te da u procesu intervencije polaze od onoga što je prisutno i moguće razvijati, od osobnih snaga i resursa.

Integracija ova tri koncepta omogućuje razvoj prakse koja istodobno potiče osobni razvoj pojedinaca, njihovo aktivno sudjelovanje u donošenju odluka te promjene u društvenim strukturama koje doprinose suzbijanju socijalnih nejednakosti. Takav pristup posebno je važan u radu s djecom i obiteljima koje žive u siromaštvu, jer povezuje individualnu podršku s razumijevanjem šireg društvenog konteksta u kojem se siromaštvo pojavljuje i održava (vidi poglavlje: *Osnovna načela prakse osnaživanja u individualnom radu i proces*).

Okvir 6.9. Istraživanje o kvaliteti odnosa sa stručnjakom iz perspektive korisnika socijalne pomoći

Istraživanje na manjem uzorku sudionika (N = 121) provedeno 2009. godine u uredima Centra za socijalnu skrb Zagreb (danas PU HZSR) koje je imalo za cilj dobiti uvid u zadovoljstvo s odnosom sa socijalnim radnikom (procjena zadovoljstva kvalitetom odnosa, uključivanja u donošenje odluka, povjerenje, zajedništvo, suradnju te poštivanje prava) iz perspektive korisnika stalne novčane pomoći u sustavu socijalne skrbi pokazalo je sljedeće:

- 2/3 sudionika istraživanja općenito je izrazilo **vrlo visoku razinu zadovoljstva kvalitetom odnosa** sa svojim socijalnim radnikom i uslugama socijalne skrbi
- **najzadovoljniji** su bili time što je socijalni radnik **koristio jezik** koji je njima bio **razumljiv i jasan** te što se socijalni radnik **odnosio prema njima s poštovanjem**
- **najnezadovoljniji** time što ih njihov socijalni radnik **nije pitao za mišljenje o uslugama** i službama koje je pojedinac ili obitelj trebala, kao i time što ih **nije uključio u donošenje odluka**.

Pitanja za analizu i raspravu na temelju prikazanih rezultata

1. Iako je istraživanje provedeno 2009. godine, mislite li da su ovi rezultati i danas relevantni za praksu socijalnog rada?
2. Koje bi promjene u profesionalnom pristupu mogle doprinijeti jačanju participacije i osnaživanja korisnika u sustavu socijalne skrbi? Kako bi socijalni radnici u svakodnevnom radu mogli poticati aktivnije sudjelovanje korisnika u donošenju odluka koje se odnose na njihov život (npr. u procesu procjene potreba, izrade individualnog plana ili korištenja usluga)?
3. U kojim situacijama stručnjaci, iako s dobrim namjerama, mogu nenamjerno ograničiti participaciju korisnika? Kako bi se takve situacije mogle prepoznati i promijeniti u praksi?
4. Zamislite da ste stručnjak koji radi s djetetom i njegovom obitelji koja prima ZMN. Na koji biste način u procesu procjene potreba i planiranja intervencije osigurali da dijete aktivno sudjeluje u donošenju odluka koje se odnose na njegov život?

Okvir 6.10. Pitanja za analizu i raspravu

1. Analizirajte koncept međugeneracijskog prijenosa siromaštva iz perspektive:
  - koncepta otpornosti
  - teorije i prakse osnaživanja
2. Kako bi pomagači u sustavu socijalne skrbi mogli balansirati između individualnog rada s djetetom i obitelji te zagovaračke uloge u javnim politikama?

6.3. Mjere za prevenciju i ublažavanje posljedica siromaštva u Republici Hrvatskoj

Mehanizmi za prevenciju i ublažavanje posljedica siromaštva u Republici Hrvatskoj obuhvaćaju različite mjere, novčane naknade i socijalne usluge koje se provode kroz više sustava javnih politika, s ciljem smanjenja siromaštva, socijalne isključenosti i nejednakosti. Najvažniji mehanizmi nalaze se u sustavima socijalne skrbi, mirovinskoga osiguranja, obiteljske i populacijske politike, sustavima zapošljavanja, obrazovanja, zdravstva i u okvirima politika lokalnih zajednica.

Kad je riječ o mehanizmima države ključan je **sustav socijalne skrbi**, a najveći dio koji se odnosi na mjere namijenjene materijalno depriviranim korisnicima reguliran je Zakonom o socijalnoj skrbi (NN 18/22, 46/22, 119/22, 71/23, 156/23, 61/25). Najvažnije novčane naknade koje su usmjerene na osobe koje žive u riziku ili u uvjetima siromaštva su: zajamčena minimalna naknada, jednokratna naknada, naknada za troškove stanovanja i naknada za ugroženog kupca energenata. Osobito je važno istaknuti relativno novu uslugu socijalnog mentorstva, namijenjenu prije svega osobama u riziku od siromaštva. To je prva socijalna usluga koja podrazumijeva sustavan rad s ovom ranjivom skupinom s ciljem njihovog izlaska iz kruga siromaštva, odnosno ublažavanja posljedica koje siromaštvo donosi.

Zakon propisuje uvjete za ostvarivanje prava na zajamčenu minimalnu naknadu, način njezina izračuna, najveći mogući iznos (150 % bruto minimalne plaće), utvrđivanje naknade kao razlike između pripadajućeg iznosa i prihoda korisnika te posebne odredbe za beskućnike, žrtve nasilja u obitelji, žrtve trgovanja ljudima i korisnike naknade za redovito studiranje.

Odlukom o osnovici za izračun iznosa zajamčene minimalne naknade za 2026. godinu (NN 5/26) utvrđena je osnovica za izračun zajamčene minimalne naknade u iznosu od 170 eura. Iznos ZMN-a ne može biti veći od 150 % bruto iznosa minimalne plaće u Republici Hrvatskoj. Bruto iznos minimalne plaće u 2026. godini iznosi 1 050 eur, a iznos ZMN-a u 2026. godini ne može biti veći od 1 575 eur. U slučaju da samac ili kućanstvo ostvaruju prihod, visina ZMN-a utvrđuje se kao razlika između iznosa ZMN-a i mjesečnog prihoda samca ili kućanstva. Korisniku naknade za redovito studiranje priznaje se pravo na zajamčenu minimalnu naknadu u visini od 100 % ako ispunjava uvjete propisane Zakonom.

Jednokratna naknada priznaje se samcu ili kućanstvu koje zbog podmirenja izvanrednih troškova nastalih zbog trenutačnih životnih okolnosti (rođenja ili obrazovanja djeteta, bolesti ili smrti člana obitelji, prirodne nepogode i slično) ne može podmiriti osnovne životne potrebe. Maksimalni godišnji iznosi su 400 eura za samca, 650 eura za kućanstvo, a iznimno 1 237,23 eura. Osnovica za izračun jednokratne naknade je 80 eura.

Naknada za troškove stanovanja priznaje se korisniku zajamčene minimalne naknade (osim beskućniku na smještaju i osobama u kriznom smještaju). Troškovi stano-

Okvir 6.11. Zajamčena minimalna naknada

Priznaje se korisniku koji nema dovoljno sredstava za podmirenje osnovnih životnih potreba (prehrana, smještaj, odjeća i sl.), niti ta sredstva može osigurati iz vlastitih prihoda, od obveznika uzdržavanja ili pak najmom, zakupom, prodajom pokretnina ili nekretnina. Iznos osnovice je 170 eura (Vlada RH, 2026). Iznos ZMN-a za samca utvrđuje se u iznosu od 100 % osnovice, a za stariju osobu i osobu potpuno nesposobnu za rad u iznosu od 130 % osnovice.

Za kućanstvo se iznos ZMN-a izračunava zbrajanjem udjela za svakog člana kućanstva, s time da udjeli članova kućanstva iznose:

- 70 % osnovice za odraslu radno sposobnu osobu
- 95 % osnovice za odraslu osobu potpuno nesposobnu za rad i za stariju osobu
- 145 % osnovice za samohranog radno sposobnog roditelja
- 160 % osnovice za samohranog roditelja potpuno nesposobnog za rad
- 95 % osnovice za dijete
- 105 % osnovice za dijete u jednoroditeljskoj obitelji
- 115 % osnovice za dijete samohranog roditelja
- 145 % osnovice za trudnicu i rodilju šest mjeseci nakon poroda

vanja odnose se na najamninu, komunalne naknade, troškove grijanja, vodne usluge te troškove koji su nastali zbog radova na povećanju energetske učinkovitosti zgrade. Pravo na troškove stanovanja u visini od najmanje 30 % iznosa zajamčene minimalne naknade korisniku priznaje jedinica lokalne samouprave.

Naknada za ugroženog kupca energenata je novčana potpora namijenjena kućanstvima slabijeg imovinskog stanja kako bi im se pomoglo u podmirivanju troškova električne energije, plina ili toplinske energije. U Republici Hrvatskoj ova se naknada ostvaruje u okviru sustava socijalne skrbi, a pravo na nju imaju ugroženi kupci energenata, odnosno osobe i kućanstva koja imaju niske prihode i primaju određene socijalne naknade (najčešće korisnici zajamčene minimalne naknade ili druge socijalno ugrožene skupine). Naknada se obično ostvaruje u obliku mjesečnog vaučera ili iznosa koji se koristi za plaćanje računa za energente. Cilj ove mjere je smanjiti rizik od energetske siromaštva, odnosno situacije u kojoj kućanstva zbog financijskih razloga ne mogu osigurati adekvatno grijanje, hlađenje ili osnovne energetske potrebe. Ova naknada iznosi 70 eura mjesečno.

Socijalno mentorstvo je socijalna usluga kojom se korisniku pruža stručna pomoć usmjerena jačanju njegovih snaga i sposobnosti za uspješnije rješavanje nepovoljnih životnih prilika i bolju integraciju u zajednicu u kojoj živi. Namijenjena je dugotrajno nezaposlenim osobama koje su korisnici zajamčene minimalne naknade, djetetu korisnika zajamčene minimalne naknade, osobi s invaliditetom, korisniku kojem prestaje pravo na uslugu smještaja ili organiziranog stanovanja, korisniku koji je žrtva trgovanja ljudima te korisniku nakon izvršenja kazne zatvora. Uslugu pruža

Hrvatski zavod za socijalni rad, prema mjestu prebivališta, u razdoblju od šest do osam mjeseci kroz minimalno deset strukturiranih susreta socijalnog mentora i korisnika.

Osim sustava socijalne skrbi, postoje i ostali sustavi, odnosno mjere unutar njih kojima je svrha prevencija i ublažavanje posljedica siromaštva. Neke od njih su programi obrazovanja i osposobljavanja, različite vrste stipendija za obrazovanje, naknada za vrijeme nezaposlenosti itd.

Kad je riječ o mjerama na razini **lokalnih zajednica**, one se uglavnom temelje na socijalnim programima gradova i općina, odnosno prioritetima onih koji obnašaju vlast u jedinicama lokalne i regionalne samouprave. Teritorijalni ustroj

Republike Hrvatske obilježava relativno visoka razina fragmentiranosti lokalne samouprave s obzirom na velik broj jedinica u odnosu na veličinu države i broj stanovnika. Ukupno postoji 576 jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave, pri čemu velik dio čine općine koje su često male i imaju ograničene administrativne i financijske kapacitete. Takva fragmentiranost može otežati učinkovito planiranje i provedbu javnih politika, uključujući mjere socijalne zaštite i smanjenja siromaštva. Istodobno, ovakav sustav može dovesti i do nejednakih uvjeta i mogućnosti za građane, jer pojedine jedinice lokalne samouprave raspolažu vrlo različitim financijskim i organizacijskim resursima. Posljedično, dostupnost socijalnih programa, naknada i usluga može se značajno razlikovati među lokalnim zajednicama, što može produbljivati regionalne i socijalne nejednakosti. U takvom fragmentiranom sustavu odnos lokalnih vlasti prema siromaštvu može se značajno razlikovati između pojedinih gradova ili općina. Primjerice, veći i financijski snažniji gradovi, poput Zagreba ili Rijeke, često imaju razvijenije socijalne programe, poput subvencija za stanovanje i energente, stipendija za obrazovanje, različitih dodatnih materijalnih potpora ili širih mreža socijalnih usluga. S druge strane, manji gradovi ili općine s ograničenim proračunima često imaju manji broj socijalnih mjera i oslanjaju se prvenstveno na državne naknade iz sustava socijalne skrbi.

Takve razlike znače da osobe u riziku od siromaštva ne žive u jednakim uvjetima u svim dijelovima zemlje. Dok u nekim sredinama lokalna politika aktivno razvija dodatne programe pomoći i socijalne usluge, u drugima su mogućnosti podrške znatno skromnije, što može produbljivati teritorijalne i socijalne nejednakosti.

Okvir 6.12. Socijalno mentorstvo

Pogledajte promotivni film o usluzi socijalnog mentorstva putem QR koda:

Priručnik o socijalnom mentorstvu možete pronaći putem QR koda:

Družić Ljubotina i sur. (2022)
Socijalno mentorstvo – Vodič za stručnjake Hrvatskog zavoda za socijalni rad

6.3.1. Socijalne usluge za prevenciju i ublažavanje dječjeg siromaštva

Razvijenost i dostupnost socijalnih usluga i institucija za djecu u zajednici važan je okolinski čimbenik zaštite koji pridonosi ublažavanju i smanjivanju negativnih učinaka siromaštva na razvoj djece (Boyden i Cooper, 2009; Šućur i sur., 2015; UNICEF,

Okvir 6.13. Istražite svoju lokalnu zajednicu

Istražite socijalne programe i mjere pomoći u svojoj lokalnoj zajednici (gradu ili općini u kojoj živite ili studirate). Zatim odaberite još jednu jedinicu lokalne samouprave u Hrvatskoj koja se razlikuje po veličini ili razvijenosti (npr. veći grad ako živite u manjem mjestu ili manju općinu ako živite u većem gradu) i usporedite njihove socijalne programe.

Pokušajte pronaći odgovore na sljedeća pitanja

1. Koje socijalne mjere i programe pomoći nudi vaša lokalna zajednica osobama u riziku od siromaštva (npr. subvencije za stanovanje, energente, stipendije, pomoći za obitelji s djecom, socijalne usluge)?
2. Koje sličnosti i razlike postoje između socijalnih programa u vašoj zajednici i u odabranoj drugoj lokalnoj zajednici?
3. Kako veličina proračuna, broj stanovnika ili lokalni prioriteti mogu utjecati na dostupnost socijalnih mjera i usluga?
4. Na koji način takve razlike mogu utjecati na jednake mogućnosti građana u različitim dijelovima Hrvatske?

2022). Stručnjak u procesu rada s djetetom koje odrasta u uvjetima siromaštva istražuje, planira načine i izrađuje plan aktivnosti za postizanje definiranih ciljeva, zadovoljavanje potreba i planiranih promjena. **Važan resurs djetetu, njegovoj obitelji i stručnjaku jesu usluge i resursi u zajednici.**

Usluge i institucije u zajednici namijenjene djeci i mladima te njihovim roditeljima su:

- odgojno-obrazovne ustanove – jaslice, vrtić, osnovna škola, srednja škola, fakulteti, druge obrazovne institucije (glazbena škola i dr.)
- centri za pružanje usluga u zajednici za djecu i mlade
- kulturno-rekreativni sadržaji za djecu i mlade u zajednici
- usluge zdravstvene zaštite i druge usluge stručnih ustanova za djecu i mlade
- organizacije civilnog društva, humanitarne i vjerske organizacije koje pružaju socijalne usluge za djecu i mlade.

Okvir 6.14. Socijalne usluge

Socijalne usluge – javne ili privatne usluge koje su ciljano usmjerene na ranjive skupine građana kako bi ublažile njihove teškoće ili prepreke u svakodnevnom funkcioniranju i socijalnom uključivanju (Pinker, 2016).

Socijalne usluge mogu uključivati aktivnosti iz sustava socijalne skrbi u užem smislu, ali i aktivnosti iz sustava zdravstva, odgoja i obrazovanja, stanovanja, zapošljavanja, kulture.

Okvir 6.15. Zadatak: razmislite o socijalnim uslugama za ublažavanje problema siromaštva

1. Koje su po vašem mišljenju socijalne usluge specifično potrebne i važne za ublažavanje i podršku djeci, mladima i njihovim roditeljima koji žive u siromaštvu?
2. Izdvojite one usluge za koje smatrate da bi trebale biti univerzalno dostupne (temeljne) socijalne usluge za djecu i mlade koji žive u siromaštvu i u riziku su od siromaštva?.

Istraživanje o dostupnosti socijalnih usluga u Republici Hrvatskoj ukazalo je na sljedeću situaciju (Knezić i Opačić, 2021):

- **Nedostatno dostupne socijalne usluge za djecu u riziku u RH su:**
  - savjetovanje ili psihološka pomoć za djecu
  - igraonice za djecu
  - socijalizacijske i razvojne radionice za djecu
  - produženi boravak u osnovnoj školi
  - logopedska pomoć
  - rana intervencija
  - pomoćnik u vrtiću
  - prilagođeni prijevoz djece s teškoćama u razvoju u školu
  - cjelodnevni ili poludnevni boravak za djecu s teškoćama u razvoju
- **Nedostupne socijalne usluge:**
  - romski pomagač u nastavi
- **Većina socijalnih usluga za mlade u RH nije dostupna**
  - centar/klub za mlade u zajednici
  - organiziranje kreativnog i prae-nog slobodnog vremena za mlade u riziku
  - psihološko savjetovanje za mlade
  - programi prevencije ovisnosti i poremećaja u ponašanju
  - socijalno mentorstvo za mlade koji izlaze iz alternativne skrbi
  - mentorstvo za mlade u riziku
  - podrška mladima u riziku u procesu obrazovanja
  - vođenje i mentoriranje mladih u izboru zanimanja

Okvir 6.16. Za one koji žele znati više o dostupnosti socijalnih usluga

Knezić, D. i Opačić, A. (2021).

Dostupnost socijalnih usluga u Republici Hrvatskoj: Prva nacionalna studija o dostupnosti socijalnih usluga.

Rehabilitacijski centar za stres i traumu/Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu.

Cjelovitom radu možete pristupiti putem QR koda:

- psihijatrijska podrška mladima i podrška mentalnom zdravlju mladih u riziku
- stambeno zbrinjavanje/socijalno stanovanje za mlade iz alternativne skrbi
- organizirano stanovanje za mlade s invaliditetom

Dostupnost socijalnih usluga za djecu koja odrastaju u siromaštvu (UNICEF, 2022)

- samo 33 % djece iz kućanstava korisnika ZMN-a pohađa vrtić
- samo 13 % do 17,7 % djece romske nacionalne manjine uključeno je u vrtić
- obuhvaćenost djece jasličkim programima u ruralnim općinama je 8,2 % (u gradovima 20,4 %), a vrtićkim programima 32,5 % (u gradovima 62,5 %)

Djeca uključena u **predškolski odgoj** postižu viši stupanj naobrazbe, ostvaruju bolja radna mjesta te učinak na smanjenje socioekonomskih nejednakosti. Stoga je uključenost u predškolski odgoj i obrazovanje ključna karika za buduće razvojne ishode djece, posebice za onu koja odrastaju u siromaštvu.

Osnovna škola je univerzalno pravo i obveza. Osnovna škola obuhvaća populaciju djece u dobi od 6 (7) do 14 (15) godina što ovu ustanovu čini temeljnim mjestom socijalizacije, odgoja, osnaživanja i podrške u razvoju osobnih potencijala djeteta. Škola kao ustanova ima poseban potencijal za izgradnju uključujućeg prostora za ostvarivanje osobno važnih ciljeva djece i individualno osnaživanje. Razina obrazovanja značajno utječe na smanjenje rizika od dugotrajnog siromaštva te ima ključnu ulogu u prekidanju njegova međugeneracijskog prijenosa.

Iako škola ima veliki potencijal za podršku djeci u riziku, postoji prostor za unapređenje u organiziranju aktivnosti podrške i uključivanja u školskom okruženju. Pokazalo se da srednjoškolci s iskustvom života u siromaštvu osjećaju **nejednakosti u području** (Kletečki Radović i sur., 2017):

- **obrazovanja** – nemogućnost podmirivanja troškova vezanih za obrazovanje (uključujući školske izlete, maturalno putovanje);
- **slobodnog vremena** – nemogućnost sudjelovanja u izvanškolskim aktivnostima zbog materijalne deprivacije;
- **ranijeg uključivanja u rad** radi financijskog doprinosa kućanstvu.

Okvir 6.17. Pitanja za analizu i raspravu

1. Prema vašem mišljenju, koje su pretpostavke za izgradnju uključujućeg prostora u školi?
2. Koja je uloga nastavnika, uloga stručnog tima (psihologa, pedagoga, socijalnog pedagoga, logopeda) u ublažavanju posljedica života u siromaštvu i osnaživanju djeteta?
3. Treba li socijalni radnik biti član stručnog tima škola?

7. ODRŽIVO SMANJIVANJE SIROMAŠTVA KROZ RAD U ZAJEDNICI

7.1. Socijalna promjena kao cilj pomagačkih profesija

Prema međunarodnoj definiciji, socijalni rad je praktično utemeljena profesija i akademska disciplina koja promiče **socijalnu promjenu** i razvoj, socijalnu koheziju te osnaživanje i oslobađanje ljudi (IFSW, 2014). Principi socijalne pravde, ljudskih prava, kolektivne odgovornosti i poštivanja različitosti središte su socijalnog rada. Potkrijepljena teorijom socijalnoga rada, društvenih i humanističkih znanosti te autohtonim znanjem, profesija socijalnoga rada angažira ljude i strukture na rješavanju životnih izazova i povećanju blagostanja. Socijalna promjena nije samo cilj u profesiji socijalnog rada, već i unutar drugih pomagačkih profesija koje su posvećene radu s ranjivim skupinama. S druge strane, cilj socijalne promjene je unaprjeđenje kvalitete života osoba te postizanje njihovog neovisnog i dostojanstvenog života. Vrlo česte karakteristike ljudi koji su u nekom položaju ranjivosti (osobe koje žive u uvjetima siromaštva, osobe s invaliditetom, osobe u beskućništvu i dr.) su njihova nevidljivost i pozicija u kojoj ne mogu ukazati na teškoće i izazove s kojima se susreću u svakodnevnom životu. Stoga im je neophodna podrška i pomoć društva kako bi se postigla određena razina vidljivosti i senzibiliziranosti za njihov položaj u društvu. U konačnici to može dovesti do njihovog osnaživanja i povoljnijeg položaja u društvu, odnosno do socijalne promjene.

7.2. Siromaštvo kao adaptivan društveni problem i uloga odabranih modela rada u zajednici

Prethodna poglavlja pokazuju da je siromaštvo jedan od suvremenih globalnih problema te da ga, zbog njegove složenosti, nije moguće uspješno rješavati djelovanjem samo jednog javnog sektora. Vidjeli smo i kako europska inicijativa Jamstvo za svako dijete siromaštvu pristupa iz više perspektiva, naglašavajući da je riječ o zajedničkoj odgovornosti različitih javnih sustava.

Heifetz i suradnici (2004) probleme poput siromaštva opisuju kao **adaptivne**. Takvi su problemi uvjetovani složenim i promjenjivim skupom društvenih, ekonomskih i političkih čimbenika. Oni obuhvaćaju velik broj ljudi, politički su prepoznati, a njihova rješenja nisu jednoznačna ni unaprijed zadana. Upravo zato na siromaštvo nije moguće odgovoriti jednostavnim, algoritamskim rješenjima. Umjesto toga, potrebno je istovremeno razmotriti i integrirati različite lokalne kapacitete, uključiti raznolike dionike, uvažiti specifične lokalne okolnosti te planirati mjere podrške tako da budu međusobno komplementarne. Kako bi se razvile usklađene i lokalno prilagođene mjere usmjerene na djecu koja se suočavaju sa siromaštvom te kako bi se one provele na sustavan i koordiniran način, stručna se podrška treba temeljiti

na usklađenom djelovanju sustava socijalne skrbi, ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja, zdravstva i civilnog sektora. Samo takva međusektorska suradnja može osigurati cjelovit i učinkovit odgovor na potrebe djece u riziku od siromaštva.

Budući da se siromaštvo manifestira na različite načine, ovisno o lokalnim okolnostima, dostupnim resursima i specifičnim potrebama pojedine zajednice, mjere koje se planiraju na nacionalnoj razini često ne uspijevaju primjereno odgovoriti na izazove u praksi. Te okolnosti vode zaključku da odgovor na dječje siromaštvo nadilazi okvire neposrednoga rada s pojedincem i obitelji te nužno pripada i metodskom području rada u zajednici. Naime, **rad u zajednici** kao metodski okvir struke socijalnog rada nastoji promijeniti uvjete koji problem održavaju, i to djelovanjem na razini lokalnih sustava, odnosa i resursa, uvažavanjem lokalnih specifičnosti, aktivno uključujući dionike te razvijajući mjere koje su kontekstualno utemeljene i održive. Modeli rada u zajednici premošćuju jaz između planiranja i provedbe jer mjere ne promatraju kao unaprijed zadane intervencije, nego kao procese koji se oblikuju u interakciji s konkretnim iskustvima, okolnostima i kapacitetima lokalne zajednice. Upravo se zato ovo poglavlje usmjerava na **kolektivno djelovanje**, razrađujući odabrane modele socijalnog rada u zajednici na primjeru dječjeg siromaštva.

Danas postoje različiti modeli socijalnog rada u zajednici koji upućuju na to kako sveobuhvatno raditi na rješavanju složenih i adaptivnih problema na lokalnoj i nacionalnoj razini. Ti modeli nisu samo teorijske naravi, nego imaju i izričito zakonsko uporište. Zakon o djelatnosti socijalnog rada (NN 16/19, 18/22) u članku 3. djelatnost socijalnog rada definira kao sustav stručnih postupaka utemeljenih na spoznajama znanosti socijalnog rada te među njih ubraja niz modela koje zajedno čine repertoar djelovanja u zajednici. U nastavku slijedi kratak opis odabranih stručnih djelatnosti izrijeком navedenih u Zakonu o djelatnosti socijalnog rada, a potom i detaljniji prikaz modela zastupanja i modela kolektivnog učinka. Iscrpan pregled modela socijalnog rada u zajednici daje Žganec (2021) pa se čitatelja upućuje na tu znanstvenu monografiju radi produbljivanja razumijevanja teorijskih pristupa važnih za socijalni rad u zajednici.

Organiziranje i razvoj zajednice (čl.3 t.28) definira se kao proces sustavnog utjecanja na podizanje kvalitete života stanovnika koji obuhvaća procjenu resursa i potreba, izgradnju kapaciteta te provedbu i evaluaciju aktivnosti u zajednici. Riječ je o procesu kojim se jača sposobnost stanovnika da samostalno prepoznaju i rješavaju vlastite probleme, gradeći pritom socijalni kapital, povjerenje i mreže uzajamne podrške (Žganec, 2021). Ovaj model naglašava aktivnu ulogu stanovnika kao nositelja promjene u vlastitoj zajednici. Modeli organiziranja zajednice obično polaze od onoga čime zajednica raspolaže pri čemu je najpoznatiji pristup onaj utemeljen na potencijalima (eng. *Asset-based community development*, ABCD; Kretzmann i McKnight, 1993). ABCD pristup polazi od postojećih talenata, znanja i vještina sugrađana, neformalnih mreža, udruga te lokalnih institucija (škola, knjižnica, lokalnih

poduzeća) i potencijala okruženja, koji se u procesu mapiranja nastoje prepoznati i povezati. Nakon što utvrde potencijale i resurse kojima zajednica raspolaže, stanovnici određuju kako ih mogu koristiti za njezino poboljšanje. U tom procesu prvotno utvrđuju što mogu postići koristeći potencijale i resurse kojima raspolažu i koji su u njihovoj kontroli. U kontekstu siromaštva organiziranjem stanovnika oko zajedničkih ciljeva mogu nastati konkretne inicijative, primjerice zajednički (urbani) vrtovi, organizirana uzajamna pomoć u čuvanju djece, roditeljski kružok za pomoć u učenju djeci viših razreda osnovne škole, neformalna mreža za dijeljenje prijevoza do izvannastavnih aktivnosti i sl. Takvi primjeri oblika samoorganiziranja izravno smanjuju troškove obiteljima, jačaju socijalni kapital, smanjuju izoliranost obitelji koje žive u siromaštvu i jačaju otpornost zajednice.

Socijalno planiranje (čl.3 t.20) podrazumijeva proces pripreme odluka u kojem se ispituju potrebe i resursi, utvrđuju planovi i aktivnosti za rješavanje socijalnih problema, planiraju potrebe za socijalnim uslugama, potiču nove inicijative i uspostavljaju mehanizmi za mobiliziranje postojećih resursa, uz uključivanje svih interesnih skupina. Riječ je o racionalnom pristupu rješavanju problema utemeljenom na podacima, a njegova je središnja vrijednost to što intervencije veže za sustavnu procjenu potreba i jasno definirane ishode. U kontekstu dječjeg siromaštva primjer socijalnog planiranja bila bi izrada županijskog plana za smanjivanje siromaštva, usklađenog s nacionalnim strateškim okvirima (Nacionalnim planom borbe protiv siromaštva i socijalne isključenosti 2021. – 2027. te Nacionalnim akcijskim planom za provedbu preporuke Vijeća EU o uspostavi Europskog jamstva za djecu) i utemeljenog na mapiranju potreba i dostupnih resursa. Takav bi županijski plan definirao mreže usluga (npr. školske obroke, produženi boravak, pomoć u učenju, savjetovanje obitelji u riziku) s unaprijed definiranim pokazateljima praćenja.

Suradnja s drugim tijelima (čl.3 t.23) obuhvaća suradnju nadležnih ministarstava, jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave te drugih dionika usmjerenu na unaprjeđivanje socijalne politike i razvoja socijalnog rada. Upravo je to temelj međusektorskog povezivanja jer premošćuje rascjepkano djelovanje sustava socijalne skrbi, obrazovanja, zdravstva i civilnog društva te omogućuje koordiniran odgovor na potrebe djece (što je nužno jer se dječje siromaštvo ne može riješiti djelovanjem jednog javnog sektora). Konkretno, u odnosu na dječje siromaštvo ovaj stručni postupak može obuhvaćati uspostavu stalnog međuresornog tima koji okuplja stručnjake HZSR-a, škole, doma zdravlja, lokalne samouprave i organizacija civilnog društva (npr. Crvenog križa, Caritasa) radi usklađenoga praćenja i podrške obiteljima s djecom u riziku od siromaštva.

Rad s javnošću (čl.3. t.27) određen je kao sustavna aktivnost prikupljanja, sistematiziranja i širenja informacija važnih za socijalni rad i korisnike, radi informiranja građana ili motiviranja na suradnju u projektima unutar zajednice. Taj stručni postupak, s jedne strane, osigurava kontinuiranu komunikaciju i povezuje obitelji s informaci-

jama o pravima i uslugama, a s druge strane oblikuje stavove javnosti podizanjem svijesti o problemu dječjeg siromaštva. Budući da način na koji se siromaštvo prikazuje izravno utječe na to pripisuju li se njegovi uzroci pojedincu ili strukturama, rad s javnošću ujedno je alat za suzbijanje stigme. U kontekstu teme ovog priručnika, primjer rada s javnošću bila bi javna kampanja koja objašnjava važnost besplatnih školskih obroka, uz osmišljavanje postupaka kojima se izbjegava vidljivo označavanje djece korisnika zajamčene minimalne naknade.

Socijalna akcija (čl.3 t.19) predstavlja organizirano djelovanje usmjereno na promjenu socijalnih i ekonomskih uvjeta, promicanje ljudskih prava i mobiliziranje resursa za društvene promjene, pri čemu joj je u fokusu preraspodjela moći. Socijalna akcija ljudima omogućuje da resurse kojima raspolažu pretvore u moć koja im je potrebna za ostvarivanje željenih strukturalnih promjena (Ganz, 2024). Prikaz rada stručnjaka u organiziranju socijalne akcije daje Ganz (2024), navodeći kako ona započinje izgradnjom odnosa među sugrađanima koji dijele vrijednosti ili interese. Mobilizacija i predanost građana grade se oblikovanjem priče o dijeljenim interesima i vrijednostima te razumijevanjem zašto je važno djelovati ujedinjeno. Važnu ulogu u provedbi socijalne akcije ima strukturiranje timova u kojima su moć i odgovornost raspodijeljeni te proces strategiziranja kojim se promišljaju i odabiru taktike za povećanje broja sugrađana predanih djelovanju i taktike koje omogućuju da se zahtjevi učinkovitije iznesu.

Povezati s prethodnom cjelinom jer je se i dalje opisuje socijalna akcija području dječjeg siromaštva, primjer socijalne akcije bilo bi udruživanje obitelji koje žive u socijalnim stanovima u prometno izoliranom naselju i u neadekvatnim uvjetima stanovanja. Uslijed ovih okolnosti obitelji pokreću zajedničku inicijativu i od vlasnika zgrade i lokalne uprave traže sanaciju vlažnih i pljesnivih zidova te uvođenje linije javnog prijevoza. Uloga je stručnjaka pritom osnažiti sugrađane da se organiziraju i sami rješavaju probleme, oslanjajući se na resurse koji su im dostupni.

Okvir 7.1. Dodatni izvori

Koristan alat za planiranje socijalnih akcija je *Midwest Academy Strategy Chart* (Bobo i sur., 2001). On omogućuje logičko povezivanje cilja socijalne akcije s osobama koje imaju moć omogućiti promjenu te razradu konkretnih taktika kojima se na nositelje moći vrši pritisak.

Mustra za revoluciju Popovića i Millera (2019) praktičan je priručnik o tome kako obični ljudi mogu nenasilnim tehnikama pokrenuti svoju zajednicu i postići promjenu. Oslanjajući se na bogato aktivističko iskustvo, knjiga donosi smjernice za provođenje socijalne akcije krozprimjere iz različitih društava (od borbe za prava LGBTIQ+ osoba u SAD-u i svrgavanja Slobodana Miloševića u Srbiji do otpora sjevernoafričkim diktaturama i demokratskih pokreta u Aziji).

Premda su radi preglednosti prikazane odvojeno, u praksi se ove metode prepliću pa lokalni odgovor na dječje siromaštvo često istodobno uključuje elemente planiranja, suradnje, rada s javnošću i organiziranja. Taj prikaz elemenata bio je temelj za odluku da se dva modela rada u zajednici izdvojeno razrade, pri čemu će se najprije prikazati model zastupanja, a potom model kolektivnog učinka.

7.3. Zagovaranje kao alat socijalne promjene

7.3.1. Zagovaranje kao ključni alat za postizanje socijalne promjene

Zastupanje, zagovaranje i osnaživanje

(čl. 3. t.18), kao i ostali modeli kolektivnog djelovanja, teži strukturalnim promjenama ostvarivanja ravnopravnijeg položaja sugrađana te pravednim socijalnim politikama, a detaljnije se razrađuje u nastavku poglavlja. Zagovaranje (eng. *advocacy*) je praktična primjena znanja s ciljem postizanja socijalnih i drugih promjena. Promjene mogu biti usmjerene prema državnim politikama, zakonima, procedurama i sl. Aktivno podržavamo nešto ili nekoga (neku ideju, aktivnost, ranjivu skupinu ili osobu) i pokušavamo uvjeriti druge ljude u značenje našeg izazova, predloženih stavova i rješenja. Zagovaranje osnažuje korisnike da postanu neovisni te daje glas onima koji ne mogu zastupati svoja prava (primjere, djeci, osobama s poteškoćama mentalnog zdravlja i dr.).

Okvir 7.2. Zagovaranje i socijalni rad

Zagovaranje u socijalnom radu ukorijenjeno je u uvjerenju da svi pojedinci imaju pravo na sigurno i pravedno društvo te da socijalni radnik/ica ima odgovornost promicati te vrijednosti. Za zagovaranje u socijalnom radu je važno poznavanje načela i vrijednosti socijalnog rada (Barišić, 2023; Barišić i Brkić, 2021). Zagovaranje u socijalnom radu ukorijenjeno je u uvjerenju da svi pojedinci imaju pravo na sigurno i pravedno društvo te da socijalni radnik/ica ima odgovornost promicati te vrijednosti.

Zagovaranje pomaže socijalnim radnicima i ostalim stručnjacima u postizanju šireg cilja socijalne pravde uključivanjem osoba u nepovoljnom položaju u društvo.

Zagovaranje promiče jednakost, inkluziju i socijalnu pravdu, što su vrijednosti i ciljevi prakse socijalnog rada i drugih pomagačkih profesija. Ono podrazumijeva informiranje korisnika o njihovim pravima i načinu na koji ih mogu ostvariti za svoju dobrobit, što im omogućuje da utječu na odluke koje ih se izravno tiču.

Prema Zakonu o djelatnosti socijalnog rada (NN 16/19, 18/22) zastupanje, zagovaranje i osnaživanje su strateški procesi rada s korisnicima ili u njihovo ime, kako bi ostvarili ravnopravni položaj u društvu, pravo na socijalnu uslugu ili neki drugi oblik pomoći koji im bez toga ne bi bila omogućena. Navedeno uključuje i zalaganje za bolju socijalnu politiku, bolje socijalno zakonodavstvo i socijalnu pravdu u društvu.

Dakle, zagovaranje je oruđe ili alat kojim utječemo na ljude, mijenjamo njihov pogled na određene situacije i probleme te stvaramo međusobno razumijevanje.

7.3.2. Vrste zagovaranja

Zagovaranje se može provoditi na nekoliko razina: na razini pojedinca, na razini sustava, u zajednici te na razini unapređenja zakonodavnog okvira (Brkić, 2010).

Na razini pojedinca individualnim zagovaranjem može se pružiti izravna podrška i usluge korisnicima, kao što su: savjetovanje, vođenje slučaja, zagovaranje u njihovo ime kod drugih pružatelja usluga i sustava. To je razina zagovaranja koju socijalni radnici i ostale pomagačke profesije najčešće provode u svom svakodnevnom radu s korisnicima.

Zagovaranje na razini sustava podrazumijeva zagovaranje politika i regulative, zagovaranje skupine korisnika u sustavu (npr. djece koja žive u uvjetima siromaštva), kao i zagovaranje pravednijeg sustava pružanja usluga.

Zagovaranje u zajednici odnosi se na osiguravanje dostupnosti podrške i resursa pojedincima i obiteljima koji se suočavaju s npr. beskućništvom i invaliditetom, odnosno na zagovaranje socijalne pravde i jednakosti za marginalizirane i potlačene zajednice.

Zagovaranje unapređenja zakonodavnog okvira odnosi se na zalaganje za donošenje kvalitetnih zakona u skladu s vrijednostima socijalnog rada, lobiranje za osiguravanje financiranja i sredstava za socijalne programe te stvaranje mreža dionika i suradnika koji će podržati promjene.

7.3.3. Vještine zagovaranja

Vještine zagovaranja podrazumijevaju sposobnost identificiranja i razumijevanja potreba korisnika, učinkovitu komunikaciju s nizom dionika te razvoj strategija za postizanje pozitivnih rezultata za korisnike i zajednice.

Ključne vještine zagovaranja su:

1. komunikacija

- vješto i kvalitetno komuniciranje s korisnicima, drugim stručnjacima i kreatorima politika
- jasno artikuliranje potreba korisnika/ranjivih skupina, kao i utjecaja politika i sustava na ranjive skupine stanovništva

2. kritičko/analitičko promišljanje

- sposobnost analiziranja i sintetiziranja podataka, identificiranje relevantnih politika i propisa te razvoj strategija kojima je moguće postići pozitivne rezultate

3. spremnost na suradnju

- rad s nizom dionika, uključujući korisnike, članove zajednice, kreatore politika i druge profesionalce

- socijalni radnici trebaju biti sposobni graditi partnerstva, pregovarati i praviti kompromise kada je to potrebno te iskoristiti snage različitih skupina za postizanje zajedničkih ciljeva

4. kulturalna kompetencija

- zagovaranje često uključuje rad s korisnicima iz različitih sredina i kultura
- stručnjaci trebaju razumjeti i poštivati različite kulturne perspektive, kao i načine na koje sustavi moći i privilegija mogu utjecati na ranjive skupine (migranti, etničke manjine, beskućnici i dr.)

Okvir 7.3. Što znači

ZAGOVARATI ZNAČI:
razgovarati, pregovarati,
nagovarati, ugovarati,
dogovarati,
odgovarati...

7.3.4. Javno zagovaranje

Javno zagovaranje kreće često od manje grupe ljudi koja dijeli zabrinutost oko određenog izazova i spremna je posvetiti vrijeme, svoju stručnost i raspoložive resurse da bi se postigle željene promjene. Sastoji se od niza aktivnosti koje se poduzimaju s ciljem mijenjanja politike, prakse i stavova. Ove promjene se mogu odnositi primjerice na zakonodavstvo i državnu strategiju.

Cilj je javnog zagovaranja promijeniti društvo – odnose moći i prevladavajući način razmišljanja (mentalitet). Radi se o dugotrajnom procesu usmjerenom prema promjeni praksi i politika.

Preduvjeti za uspješno javno zagovaranje su (NASW, 2020):

- strpljenje
- uključenost
- značajna posvećenost cilju
- timski rad
- kvalitetna i kontinuirana komunikacija
- otvorenost
- dobro poznavanje problematike
- dobro poznavanje procesa donošenja odluka
- etičnost.

Poznavanje vještina komuniciranja jedan je od ključnih elemenata. Sposobnost da se precizno i razumljivo izraze interesi i mišljenja koja zastupamo ključna je za jasnu komunikaciju.

7.3.5. Primjer javnog zagovaranja prava djece na školsku prehranu u Hrvatskoj

Pravo na zadovoljenje osnovnih životnih uvjeta je osnovno pravo svakog djeteta koje je regulirano i Konvencijom o pravima djeteta. Situacija u Hrvatskoj po pitanju školskih obroka je ukazivala na značajne regionalne razlike i izazove u implementaciji univerzalnog prava na besplatan školski obrok. Prema Zakonu o obrazovanju, osnovne škole su obvezne organizirati prehranu za učenike tijekom njihovog boravka u školi, a odgovornost za organizaciju prehrane je na osnivačima škola. Međutim, u praksi su se pokazale značajne razlike u organizaciji i dostupnosti školskih obroka među različitim županijama, gradovima i općinama.

Ovakva praksa je dovodila do regionalne neujednačenosti u infrastrukturnom smislu i otežavala pristup obrocima za djecu ovisno o tome u kojoj se regiji nalaze. Značajne regionalne razlike postojale su i u dostupnosti besplatne prehrane. Naime, pristup besplatnoj prehrani u školama nije bio jednak za svu djecu i ovisio je opet o mjestu stanovanja djeteta. U nekim su županijama roditelji sudjelovali u financiranju prehrane dok su u drugim sva djeca imala pravo na besplatan školski obrok. Ovaj neujednačeni i nekoordinirani sustav organizacije i financiranja školske prehrane najviše je pogađao djecu koja žive u uvjetima siromaštva čiji roditelji nisu mogli participirati u plaćanju školskih obroka. Ova nejednaka dostupnost školske prehrane za djecu proizvela je negativne učinke za njihovo zdravlje, socijalizaciju i položaj u školskom kontekstu.

Zagovaračka inicijativa „Pravo svakog djeteta na školski obrok” pokrenuta je u lipnju 2020. godine nakon medijskih izvještaja o slučajevima u kojima djeca nisu dobivala školski obrok jer njihovi roditelji nisu mogli podmiriti troškove prehrane u školi. Kao reakciju na takvu situaciju, članice inicijative, četiri profesorice na Studijskom centru socijalnog rada Pravnog fakulteta u Zagrebu, uputile su otvoreno pismo velikom broju medijskih kuća, ali i ključnim političkim akterima, uključujući predsjednika Vlade, ministre, predsjednika Republike Hrvatske, Pravobraniteljicu za djecu te političke stranke. U cilju lakše komunikacije s javnošću, a ujedno zbog okolnosti pandemije COVID-19, pokrenuta je Facebook stranica „Pravo svakog djeteta na školski obrok”. Putem te platforme redovito su objavljivane informacije važne za zagovaranje, uključujući rezultate istraživanja o školskoj prehrani, informacije o sastancima s donositeljima odluka te medijskim nastupima članica inicijative. Time je osigurana kontinuirana vidljivost inicijative među građanima, medijima i političkim akterima.

Zagovaračka inicijativa „Pravo svakog djeteta na školski obrok” provodila je svoje aktivnosti u razdoblju od lipnja 2020. do listopada 2022. godine. Tijekom tog vremena članice inicijative bile su vrlo aktivne u javnom prostoru, posebno kroz kontinuiranu komunikaciju s različitim vrstama medija. Njihovo djelovanje uključivalo je česta gostovanja na televiziji i radiju, sudjelovanje u emisijama i *podcastima* te intervjue

za tiskane i internetske medije. Takav intenzivan medijski angažman zahtijevao je stalnu dostupnost i aktivnu uključenost članica inicijative kako bi se tema školske prehrane održavala vidljivom u javnosti.

Već na početku djelovanja pokrenuta je i peticija kojom se tražilo uvođenje prava na besplatan školski obrok za svako dijete u Republici Hrvatskoj. Istodobno su članice inicijative održavale brojne sastanke s donositeljima politika. Tijekom razdoblja zagovaranja sudjelovale su na razgovorima u Ministarstvu znanosti i obrazovanja te s predsjednikom Republike Hrvatske. Također su se sastajale s ministrima financija, poljoprivrede, socijalne politike i regionalnog razvoja, potpredsjednikom Vlade zaduženim za društvena pitanja te županom Osječko-baranjske županije, koja je jedina osigurala besplatan obrok za svu djecu u osnovnim školama na području cijele županije. Nakon godinu i devet mjeseci od pokretanja inicijative ostvarile su i prvi sastanak s predsjednikom Vlade Republike Hrvatske, koji je tom prilikom iskazao podršku ideji da se svakom djetetu u osnovnoj školi osigura jedan besplatan školski obrok.

Uz javno zagovaranje i medijsku vidljivost, važan dio djelovanja inicijative bio je i analitički rad usmjeren prema donositeljima odluka. U tu svrhu pripremljeni su stručni materijali koji su ukazivali na ključne probleme postojećeg sustava školske prehrane. Među njima je bila promemorija upućena predsjedniku Republike Hrvatske, predsjedniku Vlade i resornim ministrima, u kojoj su opisane poteškoće povezane s neujednačenim i fragmentiranim sustavom financiranja školske prehrane u Hrvatskoj. Posebno je istaknuto da regionalne razlike u financiranju i dostupnosti školskih obroka dovode do nejednakog položaja djece u različitim dijelovima zemlje.

Osim toga, izrađen je i sažetak javne politike pod naslovom „Zašto je važno da svako dijete u RH ima pravo na besplatan školski obrok?“. U tom dokumentu sažeto su i na znanstveno utemeljen način predstavljeni ključni argumenti za uvođenje univerzalnog sustava školske prehrane te su objašnjene njegove dugoročne koristi za djecu, ali i za društvo u cjelini.

Paralelno s radom inicijative, profesorice uključene u njezino djelovanje sudjelovale su i u izradi Dubinske analize politika, programa, usluga, izvora financiranja i mehanizama usmjerenih na smanjenje siromaštva i socijalne isključenosti djece u Hrvatskoj. Ova analiza poslužila je kao jedna od ključnih podloga za izradu Nacionalnog akcijskog plana za provedbu Europskog jamstva za djecu u Hrvatskoj, o čemu je ranije bilo riječi. U okviru analize identificirani su brojni izazovi s kojima se suočavaju djeca i njihove obitelji, a ponuđen je i niz konkretnih preporuka za unapređenje dječjih prava, uključujući i područje školske prehrane.

U ožujku 2022. godine članice inicijative pozvane su na sastanak u Vladu Republike Hrvatske s predsjednikom Vlade i resornim ministrima. Na tom su sastanku predsta-

vile izrađeni sažetak javne politike i promemoriju te su argumentirano obrazložile zašto je važno uvesti besplatne školske obroke za svu djecu u osnovnim školama. Nakon tog susreta predsjednik Vlade pokrenuo je međuresornu komunikaciju kako bi se pronašli odgovarajući modeli financiranja ove mjere.

U listopadu 2022. godine članice inicijative ponovno su pozvane na sastanak u Vladu Republike Hrvatske. Tom prilikom predsjednik Vlade, u prisutnosti ministra znanosti i obrazovanja, obavijestio ih je da je Vlada odlučila prihvatiti model financiranja prehrane koji su predložile članice inicijative. Time je donesena odluka da će sva djeca u osnovnim školama u Hrvatskoj, njih oko 311 000, imati osiguran jedan besplatan školski obrok financiran iz državnog proračuna.

Mjera je stupila na snagu 1. siječnja 2023. godine, nakon što su u prosincu 2022. saborski zastupnici jednoglasno izglasali izmjene Zakona o obrazovanju. U državnom proračunu za 2023. godinu za provedbu ove mjere osigurano je oko 73 milijuna eura, a program se nastavlja provoditi i u narednim godinama.

Ovaj primjer pokazuje kako uspješna javna zagovaračka inicijativa uključuje niz međusobno povezanih aktivnosti – od javnog informiranja i komunikacije s medijima do analitičkog rada i izravnog dijaloga s donositeljima politika.

Prisjetimo se ključnih čimbenika za uspješno javno zagovaranje (NASW, 2020): strpljenje, aktivna uključenost, snažna posvećenost cilju, timski rad, kontinuirana i kvalitetna komunikacija, otvorenost, dobro razumijevanje problematike te poznavanje procesa donošenja odluka, uz pridržavanje etičkih načela. Ti se elementi, zajedno s važnim zagovaračkim vještinama poput komunikacije, analitičkog promišljanja i suradnje, mogu jasno prepoznati u djelovanju inicijative „Pravo svakog djeteta na školski obrok“.

Okvir 7.4. Što su rekla djeca neposredno nakon uvođenja besplatnih obroka za svako dijete

- *Drago mi je da sad jedu i moji prijatelji koji prije nisu jeli u školi jer nisu mogli...*
- *Marende su super, baš je dobro što svatko ima isto i sve je ukusno...*
- *Super je što svi učenici dobivaju i jedu isto, hrana je raznovrsna i jedemo zdravo. Onda ujutro imam više vremena da se spremim, ne moram se ranije dizat. Nema onoga 'jesi li kupio prstić' pa onda trči u butigu i sve navrat nanos pa kasniš u školu...*
- *Pogotovo znači onima čiji roditelji rade kao meni pa nema vremena napraviti marendu. Onda uvijek kupujem a to nije baš zdrava hrana pa mi se ova marenda u školi jako sviđa.*
- *Najbolje je što se besplatno nahranimo u školi mudro će Viktor, a Bruno potvrđuje riječima 'točno tako'. Viktoru je sve super, 'stvarno obožavam marende u školi' pa i nema neke dodatne želje na meniju. Možda bi dopisao burek sa sirom, barem dva puta u tjednu. Bruno bi da se u sendviču nekad nađe i malo pršuta...*

Izvor: različiti novinski članci neposredno nakon uvođenja besplatnih školskih obroka

7.4. Model kolektivnog učinka

U hrvatskom kontekstu suzbijanja siromaštva, obilježenom nedovoljnom provedbom javnih politika i slabom međusektorskom povezanošću socijalnog, obrazovnog, zdravstvenog i civilnog sustava (Dragičević i Družić Ljubotina, 2022), procjenjuje se da posebnu vrijednost može dati **model kolektivnog učinka**. Njegova je temeljna snaga u tome što ne polazi od pojedinačnih projekata ili izdvojenih intervencija nego od **zajednički definiranog problema i zajedničke odgovornosti za njegovo rješavanje**. Model je odabran za detaljniju razradu jer izravno odgovara na nacionalno utvrđenu potrebu za kvalitetnijom međuresornom suradnjom, integrira više dimenzija stručnih postupaka definiranih Zakonom o djelatnosti socijalnog rada te jer su u Hrvatskoj javni sustavi tradicionalno glavni nositelji rješavanja problema siromaštva. U ovom kontekstu model kolektivnog učinka pruža strukturirani okvir za povezivanje sustava na lokalnoj razini radi zajedničkog djelovanja u korist djece u riziku od siromaštva. Time se ujedno nastoji prikazati kako potaknuti smislen dijalog među stručnjacima različitih sektora te razviti osjećaj uzajamne odgovornosti koji nadilazi formalno uspostavljene oblike suradnje.

Model kolektivnog učinka razvili su Fay Hanleybrown, John Kania i Mark Kramer, koji su ga 2011. i 2022. godine objavili u *Stanford Social Innovation Review*, opisujući ga kao **dugoročnu posvećenost i suradnju građana, institucija i organizacija koji zajedničkim učenjem, usklađivanjem i integriranjem svojeg djelovanja promiču pravednost te ostvaruju promjene na razini sustava i populacije**. Model je osobito primjenjiv za lokalizaciju ciljeva održivog razvoja, osiguravanje zastupljenosti svih dionika, izgradnju partnerstava, generiranje lokalno utemeljenih podataka te poticanje promjena na razini sustava (Boorman i sur., 2023). Zbog tog potencijala ga ovaj priručnik razrađuje detaljnije, kako bi stručnjaci stekli dublje razumijevanje njegove primjene u radu s djecom koja se suočavaju sa siromaštvom.

Okvir 7.5. Hrvatski kontekst: diskrepancija između planiranja i provedbe

Ovo poglavlje bavi se dugogodišnjim nacionalnim problemom: planiranjem mjera koje se potom ne provode u cijelosti. U Hrvatskoj je problem dječjeg siromaštva već dulje prepoznat u strateškim dokumentima, no njihova provedba nije dosljedna. Tako je Nacionalna strategija za prava djece u Republici Hrvatskoj (2014. – 2020.) jasno definirala ciljeve i konkretizirala mjere za ublažavanje i sprječavanje dječjeg siromaštva, ali nije popraćena učinkovitim mehanizmima provedbe (Dragičević i Družić Ljubotina, 2022). Na nedovoljno dosljednu provedbu upućuje i Nacionalni plan borbe protiv siromaštva i socijalne isključenosti (2021. – 2027.) koji prepoznaje niz strukturalnih problema: izostanak alata za praćenje provedbe mjera, nemogućnost sustavnog vrednovanja njihovih učinaka, slabu međusektorsku suradnju i nedostatak koordiniranog i sustavnog djelovanja, poteškoće u suočavanju s regionalnim razlikama u razinama siromaštva te nedovoljno prilagođavanje potrebama lokalnih zajednica.

7.4.1. Faze kolektivnog djelovanja

Hanleybrown i suradnici (2012) razlikuju tri faze kolektivnog djelovanja: iniciranje djelovanja, organiziranje za postizanje učinka te održavanje djelovanja i produblivanje promjena (Tablica 9). U nastavku se ove faze konkretiziraju na primjeru rada s djecom koja se suočavaju sa siromaštvom.

Iniciranje djelovanja

U fazi iniciranja naglasak je na sveobuhvatnom razumijevanju problema, identifikaciji partnera te analizi odnosa moći unutar lokalne zajednice. Okvir 7.7. prikazuje koje vrste podataka je pritom važno uzeti u obzir.

U ovoj fazi formira se početna skupina partnera koja čini jezgru budućeg kolektivnog djelovanja, definira se svrha uključivanja osoba s iskustvom siromaštva i građana te se odlučuje o njihovoj razini sudjelovanja u daljnjim fazama.

Organiziranje za postizanje učinka

Cilj ove faze je postići jasnu suglasnost o tome **što se želi promijeniti i na koji način će se ta promjena ostvariti**. Uz potpurnu skupinu, u ovoj je fazi korisno uspostaviti **tematske radne skupine** koje omogućuju detaljniju i sadržajno bogatiju raspravu o pojedinim dimenzijama siromaštva (primjerice o prehrani, obrazovanju, radu, stanovanju ili zdravlju).

Iako je dugoročni ishod kolektivnog djelovanja već poznat („smanjenje i prevencija začaranog kruga siromaštva”), u ovoj se fazi dodatno razrađuju sljedeći elementi:

- a. **kratkoročni i srednjoročni** ishodi kolektivnog djelovanja (Tablica 10)
- b. **procesni pokazatelji** koji omogućuju praćenje napretka (Tablica 10)
- c. **aktivnosti, mjere ili usluge** koje će provoditi pojedine organizacije, uz naglasak na njihovu komplementarnost
- d. jasno se raspodjeljuju **odgovornosti** za provedbu pojedinih aktivnosti, mjera ili usluga.

U ovoj fazi potporna skupina ima važnu ulogu u poticanju i usmjeravanju redovitog i strukturiranog dijaloga kojim se osigurava prostor za definiranje **zajedničke vizije i temeljnih vrijednosti**. Kao što je već istaknuto, vrijeme uloženo u taj proces presudno je za izgradnju identiteta kolektivnog djelovanja te za jačanje povjerenja među organizacijama.

Tablica 9. *Faze kolektivnog djelovanja*

	Faza I. Iniciranje djelovanja	Faza II. Organiziranje za postizanje učinka	Faza III. Održavanje djelovanja i produbljivanje učinaka
Vođenje i infrastruktura	Identificirati spektar ključnih i vjerodostojnih partnera te utjecajne dionike. Formiranje potporne skupine koja će voditi zajedničku suradnju.	Definirati nositelje procesa (potporna skupinu i tematske radne skupine).	Prilagodba rada partnera i radnih skupina temeljem strateškog učenja.
Strateško planiranje	Dijalog o problemu, lokalnom okruženju i postojećim resursima. Zaključci se mapiraju i podupiru podacima.	Definiranje zajedničke agende (ishoda, strategije promjene i hodograma djelovanja). Izrada plana za implementaciju strategije.	Sustavno praćenje pokazatelja i plana implementacije.
Uključivanje zajednice	Kreirati plan uključivanja korisnika i članova zajednice.	Autentično uključivanje korisnika i članova zajednice te rad na jačanju javne podrške.	Nastavi s angažmanom korisnika i članova zajednice te zagovaranjem.
Inovacija, poboljšanje i učenje	Utvrditi koji su podaci o siromaštvu dostupni radi identificiranja praznina i usmjeravanja fokusa.	Definiranje zajedničkog načina praćenja provedbe.	Izveštavajte o rezultatima radi praćenja napretka, učenja i adaptacije djelovanja.

Napomena. Tablicu su za potrebe ovoga priručnika prevele autorice, 2026, prema Hanleybrown, Kania i Kramer (2012). Channeling Change: Making Collective Impact Work. Stanford Social Innovation Review,.

Održavanje djelovanja i produbljivanje učinaka

Treća faza označava prijelaz s uspostave struktura i planiranja prema sustavnom **postizanju i održavanju konkretnih rezultata**. Tijekom ove faze sve partnerske organizacije imaju obvezu redovito **pratiti procesne pokazatelje, kao i učinke aktivnosti i mjera** koje provode, a za koje su preuzele odgovornost. Potporna skupina kontinuirano prikuplja i **analizira** podatke kako bi procijenila u kojoj se mjeri suradnja kreće prema definiranim ishodima. Pritom se prepoznaju poteškoće kao i skupine djece i obitelji koje ostaju izvan dosega postojećih aktivnosti, pa se aktivnosti i mjere po potrebi prilagođavaju, proširuju ili redefiniraju.

U praksi se model kolektivnog učinka najčešće kombinira s drugim teorijskim pristupima i metodama rada u zajednici (Ennis i Tofa, 2020), čime potvrđuje svoju prilagodljivost različitim kontekstima. Isti autori naglašavaju da formalna i tehnička uspostava struktura sama po sebi nije dovoljna za uspješnu suradnju ako ne postoje dugoročni odnosi povjerenja među partnerima te autentično i ravnopravno sudjelovanje osoba s proživljenim iskustvom problema i građana.

7.4.2. Komponente modela kolektivnog učinka

Tijekom više od deset godina razvoja model kolektivnog učinka dodatno je nadograđen i operacionaliziran, osobito radom Tamarack instituta (2016) te autora modela (Kania i sur., 2022). Njegova aktualna inačica temelji se na pet osnovnih komponenata koje se u praksi prilagođavaju specifičnim okolnostima i ciljevima pojedine suradnje (Slika 12.).

Slika 12. Model kolektivnog učinka

Napomena. Slika prikazuje model kolektivnog učinka prema Cabaj i Weaver (2016). Slika je generirana s pomoću AI alata na temelju publikacije *Collective Impact 3.0: An Evolving Framework for Community Change*, M. Cabaj i L. Weaver, 2016, Tamarack Institute (<https://collectiveimpactforum.org/resource/collective-impact-3-0-an-evolving-framework-for-community-change/>).

a) Zajednička agenda i aspiracije

Razlike u definiranju i razumijevanju uzroka problema lakše je zanemariti kada organizacije djeluju samostalno i provode izolirane inicijative. Međutim, kada više organizacija djeluje zajednički, takve razlike dolaze u prvi plan i mogu dovesti do fragmentacije zajedničkih nastojanja i razilaženja prioriteta, čime slabi kapacitet za rješavanje složenog problema.

Zbog toga ova komponenta naglašava potrebu za ulaganjem **vremena u proces usuglašavanja zajedničkih polazišta**. Organizacije koje ulaze u partnerske odnose često imaju različite vrijednosne orijentacije i tumačenja problema pa je na samom početku kolektivne suradnje korisno:

1. utvrditi preklapajuće točke organizacija koje surađuju
2. postići dogovor o prioritetima i zajedničkom cilju
3. usuglasiti načine djelovanja
4. jasno definirati viziju promjene te temeljne vrijednosti koje će voditi partnerske organizacije i u situacijama neslaganja.

U ranijim dijelovima priručnika (vidi poglavlje o atribucijskoj teoriji) objašnjeno je da **načini definiranja siromaštva i pripisivanje njegovih uzroka vode različitim javnopolitičkim i programskim rješenjima**.

Okvir 7.6. Čimbenici koji doprinose siromaštvu i pripadajuće mjere

Ako se uzroci siromaštva pretežno pripisuju individualnim nedostacima, poput „nedovoljnih kapaciteta“ ili „ograničenih socijalnih mreža izvan nuklearne obitelji“, intervencije mogu poprimiti oblik mjera kao što je rad za opće dobro bez naknade ili programi javnih radova. Ako se pak naglasak stavlja na manjak motivacije za zapošljavanjem, donositelji odluka mogu posegnuti za restriktivnijim mjerama (primjerice vremenskim ograničenjem prava na ZMN). Suprotno tomu, kada se ključnim čimbenicima prepoznaju nedovoljna obrazovanost i smanjena zapošljivost, prednost se može dati programima besplatnih prekvalifikacija te poticajima poslodavcima za zapošljavanje korisnika ZMN-a. Kada se prepoznaje opterećenost obiteljskim obvezama, mjere mogu uključivati prednost pri upisu u vrtiće djece korisnika ZMN-a ili osiguravanje usluga pomoći u kući radi skrbi za ovisne članove kućanstva. Ovi primjeri pokazuju kako različita razumijevanja uzroka siromaštva vode različitim vrstama intervencija, što dodatno naglašava važnost zajedničkog definiranja problema.

Zbog toga model kolektivnog učinka naglašava važnost otvorene i strukturirane rasprave o tome kako promjena izgleda u konkretnoj lokalnoj zajednici, na koje se načine problem manifestira te koji ga čimbenici održavaju.

Okvir 7.7. Harmoniziranje podataka radi razumijevanja lokalnog konteksta u kojem se planira djelovati

1. Povijest rješavanja problema siromaštva.
2. Koji se lokalni programi, usluge i politike bave siromaštvom?
3. U kojim aspektima ne daju očekivane rezultate te koji dodatni kapaciteti stoje na raspolaganju?
4. Koje organizacije i institucije već aktivno djeluju na ovom području? Postoje li dionici kojih se tema siromaštva izravno tiče, ali su pasivni?
5. Čiju bi podršku bilo strateški važno osigurati?
6. Javni narativ o siromaštvu: Kakav je prevladavajući stav građana i stručnjaka prema problemu (npr. bespomoćnost, odgovornost, osnaženost za djelovanje)?
7. Tko su djeca koja se suočavaju sa siromaštvom? Gdje žive, kakve su njihove obiteljske okolnosti, kako djeca i roditelji opisuju svoje iskustvo siromaštva?
8. Tko je dodatno isključen, tko ima višestruko otežavajuće identitete i koje skupine imaju nepovoljniji društveni položaj?
9. U kojoj su mjeri građani upoznati s postojećim programima, uslugama i politikama usmjerenim na siromaštvo?
10. U kojoj mjeri utjecajni članovi zajednice podržavaju rad na rješavanju siromaštva?
11. Spremnost zajednice na djelovanje: u kojoj je mjeri problem prepoznat kao hitan te koliko su praktičari, poslodavci, donositelji odluka i građani spremni djelovati?
12. Što otežava promjenu?
13. Otkrivanje i mapiranje potencijala i resursa kako bi ih povezali.

Kako bi se postiglo cjelovito razumijevanje lokalnog konteksta, važno je kvantitativne pokazatelje povezati s kvalitativnim opisima, osobito **narativima osoba koje se suočavaju sa siromaštvom**. Naime, proživljena iskustva osoba koje žive u siromaštvu unose perspektive koje se mogu znatno razlikovati od tumačenja stručnjaka, a uključivanje njihove perspektive omogućuje dublje i nijansiranije razumijevanje dinamike problema. Takvo usklađivanje podataka omogućuje dublje razumijevanje problema i primjereniju podršku (pregled relevantnih podataka koji omogućuju cjelovitije razumijevanje lokalnog konteksta donosi Okvir 7.7.).

Organizacijama koje planiraju zajednički djelovati potrebno je stoga osigurati **vrijeme i prostor za međusobno razumijevanje interesa** (interesa matične organizacije, ali i interesa koje imaju kao kolektiv). Time se povećava vjerojatnost da će se razviti vizija koja je istinski zajednička, a ne tek formalno usuglašena. **Povjerenje i međusobno uvažavanje** među partnerima razvijaju se postupno, kroz redovite formalne i neformalne susrete, zajednička radna iskustva te transparentno donošenje odluka. Povjerenje se učvršćuje brže kada partnerske organizacije vide da se odluke donose objektivno, radi rješavanja problema, a ne radi promicanja prioriteta pojedinih organizacija. Kontinuirana interakcija pridonosi izgradnji odnosa, zajedničkog jezika i međusobnog razumijevanja. Sve navedeno upućuje na zaključak da komponenta *zajedničke agende i aspiracije* nadilazi puko definiranje ciljeva te osigurava proces kroz koji se oblikuje i **identitet kolektivnog djelovanja**.

b) Kontinuirana komunikacija s osobama koje žive u siromaštvu i s građanima

U proces zajedničkog djelovanja korisno je uključiti širok spektar dionika. To podrazumijeva organizacije koje već aktivno rade na smanjivanju siromaštva, dionike koji posjeduju institucionalnu moć da omoguće promjene, ali i one čije djelovanje izravno ili neizravno pridonosi održavanju problema. Takav inkluzivan pristup omogućuje cjelovitije sagledavanje problema i stvara uvjete za njegovo rješavanje.

Aktualna inačica modela snažno naglašava **načelo pravednosti**, odnosno važnost uključivanja članova zajednica, a naročito osoba s proživljenim iskustvom siromaštva te građana koji iskazuju interes i spremnost za aktivno sudjelovanje. Potpuno razumijevanje problema nije, naime, moguće bez njihovog uključivanja u srž procesa odlučivanja, čime se povećava vjerojatnost da će predložena rješenja imati stvaran odjek i održive rezultate.

Osobe s iskustvom siromaštva i građani trebaju biti ravnopravno **uključeni u sve faze kolektivnog djelovanja (od oblikovanja zajedničke agende, preko odlučivanja o raspodjeli resursa pa sve do evaluacije provedenih mjera)**. U tom kontekstu, Wolff i suradnici (2017) naglašavaju važnost osvješćivanja i adresiranja postojećih odnosa i početnih nejednakosti koje mogu utjecati na stvarnu razinu sudjelovanja. Njihovo uključivanje treba, u najmanju ruku, obuhvatiti suodlučivanje tijekom izbora

i oblikovanja rješenja i sudjelovanje u evaluaciji te im osigurati mogućnost da iznesu prigovore na ono što procjenjuju nefunkcionalnim ili neprimjerenim.

U procjeni željene razine angažmana osoba s proživljenim iskustvom i građana organizacijama mogu pomoći različiti konceptualni i praktični alati. Među njima su *Ljestvica participacije* (Arnstein, 1969) te *Kontinuum angažmana zajednice* koji je razvio Konzorcij nagrada za kliničku i translacijsku znanost (Clinical and Translational Science Awards Consortium, 2011), prikazan na Slici 13.

Slika 13. *Kontinuum angažmana zajednice*

Napomena. Slika prikazuje kontinuum angažmana zajednice. Slika je generirana s pomoću AI alata na temelju publikacije *Principles of Community Engagement* (2. izd.), *Clinical and Translational Science Awards Consortium, Community Engagement Key Function Committee, Task Force on the Principles of Community Engagement*, 2011, National Institutes of Health, Centers for Disease Control and Prevention i Agency for Toxic Substances and Disease Registry (<https://stacks.cdc.gov/view/cdc/11699>).

Razina sudjelovanja osoba s proživljenim iskustvom siromaštva i građana ovisit će o više čimbenika, ovisno o tome koje ciljeve kolektivnog djelovanja želimo naglasiti, odnosno u kojoj mjeri želimo jačati odnos, izgraditi povjerenje i razviti osjećaj vlasništva nad procesima i rezultatima. Ovisit će i o tome u kojoj mjeri želimo osnažiti korisnike i građane da samostalno iniciraju i organiziraju kolektivne akcije te tako dugoročno pridonose održivosti promjena.

c) Zajedničko mjerenje i strateško učenje

Sljedeća komponenta odnosi se na sustavno i ujednačeno **prikupljanje, praćenje i izvještavanje o unaprijed dogovorenim pokazateljima**. Svrha takvog pristupa je

pravodobno uočiti napreduje li se prema planiranim ishodima, ali i prepoznati promjene koje nastaju kao rezultat kolektivnog djelovanja. Time se jača transparentnost i odgovornost među organizacijama okupljenim oko smanjivanja siromaštva.

Važno je naglasiti da su za vidljive promjene na razini zajednice često potrebna dugoročna, višegodišnja ulaganja i kontinuiran rad. Kako bi se u međuvremenu moglo utvrditi kreće li se djelovanje u željenom smjeru, nužno je definirati procesne pokazatelje (koji pružaju povratne informacije o tijeku implementacije aktivnosti) te kratkoročne i srednjoročne pokazatelje (koji omogućuju uvid u promjene na razini sudionika; primjere donosi Tablica 10.). Takvi pokazatelji pridonose dokumentiranju uspjeha, održavanju motivacije i jačanju predanosti partnera.

Tablica 10. *Primjeri pokazatelja na temi siromaštva*

Pokazatelji procesa	Kratkoročni pokazatelji	Srednjoročni pokazatelji
Broj uključenih organizacija	Unaprjeđenje izvršnih funkcija	Poboljšanje školskog uspjeha
Razina sudjelovanja partnera	Razvoj socio-emocionalnih vještina	Redovitije pohađanje nastave
Broj koordinacijskih sastanaka	Povećanje roditeljskih znanja	Aktivnije sudjelovanje u nastavi
Zadovoljstvo organizacija suradnjom	Financijska pismenost roditelja	Stabilnije upravljanje kućnim budžetom
Udio provedenih aktivnosti (%)	Svijest o zdravim navikama	Veće sudjelovanje u izvanškolskim aktivnostima
Broj zajedničkih programa	Zadovoljstvo korisnika uslugama	Povećano korištenje usluga
Postojanje standardiziranog sustava podataka	Povećana informiranost djece i roditelja	Veća uključenost roditelja u obrazovanje
Udio organizacija koje koriste zajedničke pokazatelje	Razumijevanje važnosti obrazovanja	Osiguravanje toplog i zdravog obroka za svu djecu tijekom boravka u školi
Broj educiranih stručnjaka	Percepcija dostupnosti podrške	Uključivanje 80 % djece čiji su roditelji korisnici ZMN-a u vrtičke programe
Postojanje zajedničkog plana		Sprječavanje deložacija obitelji s djecom

Napomena. Tablicu su za potrebe ovoga priručnika izradile autorice, 2026, kao prikaz mogućih procesnih, kratkoročnih i srednjoročnih pokazatelja u području siromaštva.

Cabaj i Weaver (2016) ističu da je središnja vrijednost ove komponente zapravo *strateško učenje* koje iz tih podataka proizlazi. Naime, prikupljanje podataka samo po sebi nije dovoljno ako ne vodi prema zajedničkom i kritičkom promišljanju njihova značenja. Tek kroz zajedničku interpretaciju podataka organizacije mogu učiti iz vlastitih iskustava (uspjeha i neuspjeha) te na temelju tih uvida prilagođavati daljnje aktivnosti i intervencije.

d) Međusobno podupiruće aktivnosti visokog utjecaja te angažman osoba koje žive u siromaštvu i građana

Model kolektivnog učinka polazi od pretpostavke da organizacije koje kolektivno djeluju imaju različite uloge, kapacitete i područja djelovanja. Stoga se ne očekuje istovjetnost aktivnosti nego njihova strateška usklađenost i komplementarnost. Aktivnosti pojedine organizacije trebaju biti međusobno povezane i usmjerene prema ostvarivanju ciljeva i ishoda zacrtanih zajedničkom agendom.

Stavljanje načela pravednosti u središte modela podrazumijeva da organizacije pri planiranju i odabiru aktivnosti razmatraju i one **koje omogućuju dubinske, sustavne promjene** (Okvir 7.8). To uključuje promjene u **institucionalnim strukturama, javnim politikama i kulturnim obrascima koji pridonose održavanju društvenih nejednakosti** (Kania i sur., 2022). Pritom valja naglasiti da usmjerenost isključivo na strukturne promjene, bez istodobnog rada na promjeni kognitivnih okvira kroz koje se problem razumije, teško može rezultirati dubokim i održivim rješenjima.

Okvir 7.8. Promjena na razini sustava

Kania i suradnici (2022) objašnjavaju da promjene na razini sustava obuhvaćaju tri razine na kojima je potrebno istovremeno djelovati. Prva je strukturalna razina koja se odnosi na promjene u javnim politikama, procedurama, raspodjeli resursa i organizacijskim praksama. Druga je relacijska razina, koja se odnosi na obrasce suradnje, razvoj povjerenja među dionicima te njihovu dinamiku moći. U kontekstu siromaštva, to može uključivati jačanje povjerenja među partnerima, ali i osiguravanje aktivnog sudjelovanja korisnika u odlučivanju. Treća je transformacijska razina koja obuhvaća promjene u načinima razmišljanja, vrijednostima i dominantnim narativima kroz koje se problem tumači. Transformacijska razina u kontekstu siromaštva podrazumijeva postupnu razgradnju stigmatizirajućih i individualno atribuirajućih pretpostavki o uzrocima siromaštva.

Adresiranje odnosa moći unutar kolektivnog djelovanja zahtijeva namjeran i eksplicitan pristup. Partneri trebaju biti spremni kritički **preispitati ustaljene obrasce donošenja odluka i podijeliti dio svoje organizacijske moći s drugim partnerima**, osobito s onima koji su tradicionalno slabije zastupljeni u procesima odlučivanja. Takav je pristup vjerojatniji kada se stručnjaci i donositelji odluka izravno izlažu perspektivama osoba koje su proživjele iskustvo siromaštva, kada je jasno definirana svrha uključivanja građana i korisnika te kada se prednost daje zajedničkom razvoju i usuglašavanju plana aktivnosti.

Praćenje promjena unutar složenih društvenih dinamika obuhvaća praćenje kolektivno planiranih ishoda, ali i praćenje promjena na razini javnih politika, načina financiranja te promjena u javnom, medijskom i profesionalnom diskursu o siromaštvu. Takav pristup omogućuje cjelovito razumijevanje u kojoj mjeri djelovanje pridonosi sustavnim promjenama.

Okvir 7.9. Okolnosti nastanka modela kolektivnog učinka

Christens i Inzeo (2015) navode nekoliko perspektiva koje su pridonijele rastućoj svijesti o potrebi za suradnjom. Naime, u uvjetima prevladavajućih neoliberalnih i konzervativnih ideologija postojala je tendencija smanjenja uloge države („malo vlade“) što je dovelo do smanjenja javnih izdavanja te prijenosa dijela odgovornosti za pružanje socijalnih usluga na neprofitni sektor. Taj prijenos je popraćen vremenski ograničenim ugovorima i projektnim financiranjem socijalnih usluga.

Posljedice takvih trendova su fragmentacija sustava pružanja usluga na lokalnoj razini, smanjivanje kapaciteta za odgovor na složene probleme te pojačana konkurencija među organizacijama za ograničene financijske resurse. Model kolektivnog učinka jedan je od brojnih modela nastalih u kontekstu sve većeg razumijevanja da se složeni društveni problemi ne mogu učinkovito rješavati unutar granica pojedinih sektora ili organizacija. Njegova je primjena osobito raširena u zemljama Sjeverne Amerike, gdje je dodatno potaknuta time da su javni i donatorski izvori financiranja često uvjetovali korištenje ovog modela u projektnim prijavama (Wolff i sur., 2017).

e) Potporna skupina

Potporna struktura obuhvaća organizacijske, kadrovske i materijalne resurse koji omogućuju kontinuitet, stabilnost i usmjerenost višegodišnjeg zajedničkog rada. Potpornu skupinu čini **tim stručnjaka zaduženih za koordinaciju procesa, administrativnu podršku, facilitaciju suradnje te očuvanje fokusa na zajedničkim ciljevima** (otuda i naziv „potporna skupina“).

Jedan od najčešćih razloga neuspjeha kolektivnog djelovanja je izostanak definirane i funkcionalne potporne skupine. U takvim situacijama dolazi do fragmentacije i preklapanja aktivnosti, gubitka kontinuiteta te postupnog slabljenja motivacije među partnerima. Istraživanja, poput onog Mithena i suradnika (2024), potvrđuju da je učinkovita potporna skupina presudna za koordinaciju aktivnosti i usklađivanje rada partnerskih organizacija. Njezina je zadaća osigurati da partneri ostanu usmjereni na zajednički definirane aktivnosti, umjesto da se razvijaju paralelne, nedogovorene inicijative. Poslovi potporne skupine višestruki su i nadilaze administrativne zadatke. Osnovna je zadaća potporne skupine poticati i održavati redovitu komunikaciju među organizacijama, koordinirati sastanke i rad tematskih skupina, pratiti provedbu dogovorenih aktivnosti te povezivati partnere. Uz to, skupina podsjeća partnere na preuzete obveze i pridonosi kontinuitetu zajedničkog rada. Važan se dio njezina djelovanja odnosi na osiguravanje financijskih i materijalnih sredstava (kroz uspostavu partnerstva s donatorima, pripremu projektnih prijava) te osiguravanje tehničkih i logističkih uvjeta rada (poput prostora za sastanke, komunikacijskih alata i promotivnih materijala).

Unutar svog djelovanja potporna skupina aktivno radi i na **izgradnji međusobnog razumijevanja i povjerenja**. To uključuje:

- a. stvaranje sigurnog prostora za otvoreno iznošenje različitih perspektiva, osobito o izazovnim i osjetljivim temama i odlukama
- b. poticanje inkluzivnih rasprava usmjerenih na zajedničko traženje rješenja
- c. senzibilizirano vođenje sastanaka kako bi i partneri i korisnici koji nisu u dominantnom položaju mogli ravnopravije sudjelovati
- d. stvaranje prilika za međusobno upoznavanje iskustava, očekivanja i motivacija partnera;
- e. poticanje promišljanja o sustavnim i organizacijskim čimbenicima koji pridonose nejednakostima i odražavaju ih.

Moderirajuća funkcija potporne skupine posebno dolazi do izražaja u **trenutcima neslaganja ili zastoja** u provedbi aktivnosti. U takvim okolnostima članovi potporne skupine usmjeravaju raspravu prema ranije dogovorenim načelima zajedničkog rada, potiču konstruktivno rješavanje sukoba, održavaju motivaciju i kontinuitet djelovanja te promiču kulturu kontinuiranog učenja i prilagodbe. U tom smislu, potporna skupina djeluje kao „čuvar“ načela pravednosti unutar procesa kolektivnog djelovanja.

7.4.3. Preduvjeti provedbe modela kolektivnog učinka

Hanleybrown i suradnici (2012) navode nekoliko važnih preduvjeta za uspješnu provedbu modela. Prvi se odnosi na **podršku utjecajnih pojedinaca ili organizacija** koji posjeduju dovoljan autoritet i legitimitet da okupe relevantne partnere i dugo-ročno održavaju njihov angažman. Njihova uloga pritom nije nametanje rješenja nego stvaranje uvjeta koji partnerima omogućuju definiranje prihvatljivih načina rješavanja problema. Drugi je preduvjet **adekvatno i stabilno financiranje**. Konkretno, potrebno je osigurati sredstva za rad članova potporne skupine tijekom dvije do tri godine što je ključno za kontinuitet rada i izgradnju odnosa među organizacijama. Treći je preduvjet **percepcija hitnosti problema**. Odluka o pokretanju kolektivnog djelovanja najčešće se donosi tek nakon što je prepoznata potreba za djelovanjem, a upravo osjećaj hitnosti djeluje kao pokretač koji mobilizira resurse i potiče spremnost na suradnju.

7.4.4. Primjena modela kolektivnog učinka u akademskom i stručnom kontekstu

Holanda (2025) upozorava na razliku između načina na koji se model kolektivnog učinka razumije u akademskoj literaturi i u stručnoj praksi. U akademskom kontekstu model se najčešće koristi kao **analitički okvir** za proučavanje suradničkih mreža, njihove dinamike i provedbe programa, kao i konceptualni okvir u tematskim

analizama, evaluacijama te istraživanjima mehanizama koji omogućuju ili otežavaju kolektivno djelovanje.

S druge strane, praktičari model doživljavaju kao operativni okvir koji pomaže u umrežavanju i rješavanju konkretnih problema. Primjerice, Grossi i suradnici (2019) su pokazali da je njegova primjena korisna u programima prijelaza iz škole na tržište rada kako bi se poboljšala zapošljivost mladih sa zdravstvenim poteškoćama. Pritom je multisektorski i suradnički pristup pridonio razvoju osjećaja zajedničkog vlasništva nad programom, olakšao analizu podataka i razmjenu ideja te ojačao kulturu zajedničkog rješavanja problema. Slično tomu, Mongeon i suradnici (2025) ističu da je model bio koristan lokalnim javnim službama u ruralnim sredinama pri rješavanju složenih izazova povezanih s dobrobiti stanovnika i zlouporabom opojnih sredstava, gdje su kontinuirano učenje i razmjena znanja pridonijeli su jačanju međusektorske suradnje.

Okvir 7.10. Pitanja za promišljanje

1. Pronađite jednu inicijativu u zajednici koju poznajete te utvrdite koje se opisane metode rada u zajednici iz čl. 3 Zakona o djelatnosti socijalnog rada u njoj ostvaruju i na koji način.
2. Ako je siromaštvo definirano kao adaptivni i kontekstualno uvjetovan problem, u kojoj mjeri univerzalni modeli intervencije (primjerice standardizirani programi rane intervencije) mogu biti učinkoviti bez sveobuhvatnog odgovora i znatne lokalne prilagodbe? Argumentirajte odgovor.
3. Model kolektivnog učinka naglašava važnost zajedničkih pokazatelja i sustava praćenja. Koji su epistemološki i metodološki izazovi u definiranju „zajedničkog uspjeha” među sektorima koji polaze od različitih profesionalnih paradigmi?
4. Model kolektivnog učinka pretpostavlja visoku razinu međusobnog povjerenja među dionicima. Koji se rizici javljaju kada takvo povjerenje izostane, a formalna struktura suradnje ipak ostane uspostavljena?

7.5. Logički model kao alat za planiranje kolektivnog djelovanja

Ova je cjelina posvećena logičkom modelu kao **operativnom alatu unutar modela kolektivnog učinka**. Njegova je važna funkcija omogućiti jasno definiranje uzročno-posljedičnih veza između aktivnosti, očekivanih ishoda i društvenih promjena kojima se teži. Iako se logički model razmatra kao važan dio kolektivnog djelovanja, izdvojen je u zasebnu cjelinu zbog svoje **metodološke složenosti**, kao i **uloge koju ima u planiranju, praćenju i evaluaciji** intervencija. Logički se model može razumjeti i kao **misaoni okvir i komunikacijski instrument** koji organizacijama omogućuje sustavno i vizualno prikazivanje načina na koji suradnja funkcionira te kako se planiranim aktivnostima nastoje postići željene promjene (WK Kellogg Foundation, 2004). Priručnik fondacije Kellogg navodi da logički model prikazuje **temeljnu lo-**

giku na kojoj suradnja počiva, čime se osigurava transparentnost u razumijevanju načina na koje kolektivno djelovanje vodi prema promjeni. Drugim riječima, riječ je o alatu **koji eksplicitno i logički povezuje resurse koje ulažemo, aktivnosti i mjere koje provodimo te rezultate i ishode koje planiramo ostvariti**.

Vizualna dimenzija logičkog modela pridonosi kvalitetnijoj komunikaciji s partnerima, ali i prema široj zajednici jer omogućuje preglednije predstavljanje složenih procesa suradnje. Istodobno ovaj alat omogućuje partnerima da prepoznaju nedosljednosti u logici djelovanja te služi kao referentna točka za izgradnju zajedničkog razumijevanja ciljeva. Osim toga, logički model ima i važnu stratešku funkciju jer se može koristiti kao alat za argumentaciju u procesima osiguravanja financijskih sredstava (WK Kellogg Foundation, 2004).

Okvir 7.11. Važnost logičkog modela za kolektivno djelovanje

- pridonosi konceptualnoj jasnoći jer potiče sudionike na sustavno promišljanje o prikladnosti i dostatnosti resursa, o tome kako i zašto određene aktivnosti trebaju dovesti do željenih ishoda te o tome koje se promjene očekuju tijekom vremena
- jasno artikulira s dionicima usuglašene način suradnje, kao i logiku koja stoji iza odabranih mjera
- predstavlja temelj za provedbu evaluacije

U literaturi postoji niz različitih predložaka logičkog modela, a zajedničko im je strukturirano prikazivanje odnosa između planiranog rada i očekivanih ishoda. Predložak prikazan na Slici 14. temelji se na pristupu koji je razvilo Sveučilište Wisconsin-Madison (2026). Logički se model uobičajeno sastoji od sedam međusobno povezanih komponenti: prve se tri odnose na planiranje procesa i rada, dok su preostale četiri usmjerene na rezultate i praćenje postignutih ishoda.

Situacija

Svrha ove komponente je opisati aktualno stanje problema te partnerima omogućiti cjelovito razumijevanje konteksta u kojem će se suradnja provoditi. To uključuje sustavno promišljanje o višestrukim uzrocima problema, njegovim manifestacijama i posljedicama, identifikaciju relevantnih dionika (praktičara te organizacija povezanih s problemom ili njime pogođenih) te prepoznavanje resursa i potencijala unutar zajednice koji se mogu mobilizirati za njegovo rješavanje.

Prioriteti

Nakon što je problem jasno kontekstualiziran, sljedeći korak odnosi se na definiranje onih aspekata problema na koje se kolektivno djelovanje usmjerava. Ovaj proces podrazumijeva donošenje informiranih odluka o tome gdje je intervencija najpotrebnija i najizvedivija.

Brownson i suradnici (2009) navode da je pri određivanju prioriteta važno razmotriti sljedeća četiri aspekta kako bi prioriteti bili znanstveno utemeljeni, društveno relevantni, praktično izvedivi i kontekstualno prikladni:

- dostupne znanstvene dokaze o učinkovitosti mjera,
- organizacijske mogućnosti (vrijeme, financije, stručnost i iskustvo praktičara),
- širi i lokalni kontekst koji može poticati ili ograničavati provedbu mjera (npr. zakonodavni okviri, dominantni narativi u zajednici, dostupnost partnera),
- potrebe, vrijednosti i preferencije osoba izloženih problemu, kako bi odabrani prioriteti i aktivnosti bili prihvatljivi, relevantni i održivi.

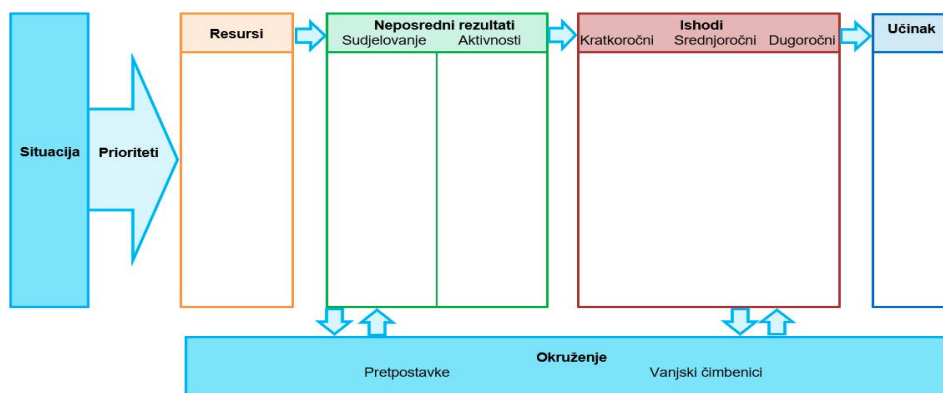
Resursi

Komponenta resursa obuhvaća sve što se ulaže u provedbu planiranih aktivnosti: ljudske resurse (stručnjake i volontere), financijske resurse (proračunska i program-ska sredstva, donacije), infrastrukturne i tehničke resurse (prostor, opremu, stručnu literaturu) te druge nenovčane resurse poput vremena. Što su resursi preciznije definirani, to je realnije procijeniti opseg i doseg planiranih aktivnosti.

Aktivnosti i sudjelovanje

Ova komponenta odnosi se na konkretne aktivnosti, programe i mjere koje će se provoditi te na ciljane skupine kojima su namijenjeni. Kao i resurse, aktivnosti je važno specificirati što preciznije (primjerice navođenjem broja susreta, njihovog sadržaja i broja sudionika) jer to omogućuje precizniju procjenu opsega suradnje i njezine izvedivosti.

Slika 14. Logički model

Napomena. Slika prikazuje logički model. Prilagođeno prema *Developing a logic model: Teaching and training guide*, E. Taylor-Powell i E. Henert, 2008, University of Wisconsin-Extension, *Cooperative Extension, Program Development and Evaluation*, i *Logic Model Development Guide*, W. K. Kellogg Foundation, 2004.

Ishodi

Ishodi se odnose na promjene koje se očekuju kod ciljane populacije u ponašanju, stavovima, vještinama ili životnim okolnostima. Uobičajeno se razlikuju kratkoročni, srednjoročni i dugoročni ishodi. **Kratkotrajni ishodi** odnose se na neposredne rezultate aktivnosti, često povezane s usvajanjem znanja i promjenom stavova (eng. *learning outcomes*). **Srednjoročni ishodi** uključuju promjene u primjeni vještina, društvenim normama ili javnim politikama (eng. *action and behavior outcomes*). **Dugoročni ishodi** obuhvaćaju trajnije promjene u životnim okolnostima sudionika, čije ostvarenje zahtijeva dulje razdoblje.

Učinci

Učinci obuhvaćaju konačne i šire promjene u zajednici ili sustavu koje proizlaze iz provedene suradnje. Oni nadilaze razinu pojedinačnih sudionika i obuhvaćaju promjene vidljive na razini zajednice, populacije ili društvenih struktura.

Okruženje (vanjski čimbenici i pretpostavke)

U podnožju logičkog modela nalaze se vanjski čimbenici i pretpostavke. Obje komponente nalaze se na dnu modela jer mogu istodobno utjecati na sve ostale komponente te imaju kontinuiran i prožimajući učinak. **Vanjski čimbenici** odnose se na okolnosti izvan kontrole partnera koje mogu ubrzati, usporiti ili izmijeniti provedbu i ishode (primjerice političke promjene, ekonomski uvjeti ili društvene krize). **Pretpostavke** su pak temeljna uvjerenja i teorijske postavke o tome kako i zašto dolazi do promjene.

Iako model obuhvaća sedam komponenata, u kontekstu kolektivnog djelovanja njegova operativna jezgra najjasnije se očituje u međusobnom slijedu resursa, aktivnosti, ishoda i učinaka. Pri tome logika rezoniranja glasi: **adekvatni resursi omogućuju provedbu planiranih aktivnosti, aktivnosti dovode do promjena kod korisnika (ishoda), a ishodi dugoročno rezultiraju širim društvenim učincima.**

U literaturi o programskom planiranju i evaluaciji *pojmovi logički model i teorija promjene* ponekad se koriste kao istoznačnice, no riječ je o konceptima koji se razlikuju po opsegu i funkciji. Ghate (2018) ističe da **teorija promjene** predstavlja širu i dublju konceptualnu konstrukciju koja objašnjava zašto i kako se određena promjena planira postići. Uz elemente svojstvene logičkom modelu, teorija promjene uključuje i dodatne dimenzije, poput **ishoda implementacije i uzročnih mehanizama promjene** (Ghate, 2018). Ishodi implementacije odnose se na promjene u profesionalnom ponašanju stručnjaka, organizacija i sustava koji provode mjere i aktivnosti dok se uzročni mehanizmi promjene odnose na unutarnje procese kod korisnika koji posreduju između pruženih aktivnosti i željenih ishoda (Ghate, 2018 prema Ghate, 2015; Ghate, 2018 prema Weiss, 1997).

Okvir 7.12. Pitanja za promišljanje

1. Ako su komponente „resursi“, „aktivnosti“, „ishodi“ i „učinci“ temelj logičkog modela, u kojim situacijama vanjski čimbenici mogu značajno narušiti predviđeni uzročno-posljedični slijed?
2. Za svaki od navedenih opisa odredite kojoj komponenti logičkog modela pripada
  - Stručnjaci uključeni u program naučili su kako izraditi individualne planove rada s teško zapošljivim korisnicima zajamčene minimalne naknade.
  - Potrebno je osigurati informativne brošure na tri jezika.
  - Voditelji mjera intenzivnog nadzora sudjelovali su na 20-satnoj edukaciji o zaštiti djece i sigurnom ponašanju tijekom posjeta obiteljskom domu korisnika.
  - Obitelji uključene u program smanjile su troškove života za 15 %
  - Štićenici centra za pružanje usluga u zajednici usvojili su nove socijalne i organizacijske vještine.
  - Dvjesto socijalnih radnika sudjelovalo je na stručnoj konferenciji.
  - Socijalni radnici počeli su u svakodnevnom radu primjenjivati nove savjetodavne vještine.
  - Stručnjaci su održali edukaciju za obiteljske suradnike o metodama rada s nedobrovoljnim korisnicima.
3. Opišite na koji način se putem kolektivne suradnje postiže procjena opisana u dolje istaknutom logičkom modelu.

Resursi	Aktivnosti i sudjelovanje	Kratkoročni ishodi (Learning outcomes)	Srednjoročni ishodi (Action and behaviour outcomes)	Dugoročni ishodi	Učinci
☐ 2 voditelja (muški i ženski) ☐ Izrađen priručnik ☐ Isprintani radni listovi i dr. materijali ☐ Laptop i projektor ☐ Grickalice i osvježanje ☐ Osiguran prostor ☐ Letci za poziv ☐ Osigurani bonovi u Mulleru za sudionike koji pohađaju sve radionice	☐ Kurikulum kojim se jača socijalni i kognitivni razvoj djece od 1-4 razreda ☐ 3 radionice s roditeljima o financijskoj pismenosti i vođenju kućanstava ☐ Uključiti roditelje koji žive u siromaštvu u roditeljska vijeća ☐ Osigurati pomoć u kući putem obiteljskog suradnika za djecu do 3 godine (jedanput tjedno)	☐ Djeca su naučila dobro čitati i računati te znaju organizirati gradivo za učenje. ☐ Korisnici su izradili predložak mjesečnih troškova i plan štednje. ☐ Roditelji postavljaju i raspravljaju o pravilima vezanim uz učenje. ☐ Roditelji pitaju mlade o tome kako je bilo u školi.	☐ Spremnost djeteta za obrađivanje školskog sadržaja. ☐ Korisnici paze na planirani proračun. Mjesečno izdvajaju novac štednju. ☐ Roditelji su više angažirani tijekom školovanja. ☐ Dosljedan roditeljski nadzor.	Bolja školska postignuća djece Roditelji donose odluke koje su u razvojnog i obrazovnog interesu djece. Sudionici smanjuju dug i povećavaju financijsku stabilnost.	15% više djece koja su živjela u siromaštvu upisuje fakultet i ostvaruje više prihode kasnije u životu u odnosu na one koji nisu bili uključeni.

7.6. Uspješne intervencije smanjivanja siromaštva

Suvremena istraživanja jasno pokazuju da siromaštvo djeluje na više razina, obuhvaćajući neurobiološki razvoj djeteta, roditeljsko funkcioniranje, obrazovne ishode te dugoročne životne prilike djece. Upravo zbog tog višerazinskog utjecaja intervencije trebaju biti oblikovane kao povezane i višesektorske mjere koje integriraju različite sustave adresirajući zdravlje, prehranu, obrazovanje te socijalnu i lokalnu zaštitu (Britto i sur., 2017). U nastavku se prikazuju tri skupine intervencija čija je učinkovitost potvrđena empirijskim dokazima pa ih je važno razmotriti pri planiranju kolektivnog djelovanja. Te se intervencije mogu komplementarno povezivati unutar

logičkog modela kako bi se osigurali pozitivni razvojni ishodi za djecu koja žive u siromaštvu te prevenirao začarani krug međugeneracijskog prijenosa siromaštva.

7.6.1. Razvojni potencijal djece i roditelja koji žive u siromaštvu

Prva skupina intervencija usmjerena je na jačanje razvojnog potencijala djece i roditelja. Riječ je o mjerama koje nastoje ublažiti otežane životne okolnosti djece **povećanjem kognitivnih, emocionalnih, obrazovnih i socijalnih kapaciteta te istodobnim osnaživanjem roditeljskih kompetencija**. Pregledi literature o ranim i predškolskim intervencijama upućuju na to da su najučinkovitiji programi koji su **obiteljski orijentirani**, koji se provode u prirodnim okruženjima djeteta (poput doma, škole i lokalne zajednice) te uključuju **suradnju stručnjaka različitih sektora** (Corr i sur., 2016). Takvi programi i usluge trebaju biti razvojno usklađeni, započeti što ranije u životu djeteta te istodobno odgovarati na više razvojnih rizika (Britto i sur., 2017).

Neurobiološka istraživanja dodatno naglašavaju važnost ranog razdoblja razvoja. Pokazano je da su roditeljska toplina i kvalitetna verbalna interakcija povezane s boljim razvojem mozga, osobito u područjima odgovornim za jezik, emocije i pamćenje (Brody i sur., 2017; Risley i Hart, 2006). Primjerice, program *Nurse Family Partnership*, koji uključuje **kućne posjete** medicinskih sestara od trudnoće do treće godine života djeteta, pokazao je dugoročne učinke na jezični, emocionalni i socijalni razvoj djece u riziku, njihova matematička postignuća i radno pamćenje (Kitzman i sur., 2019). Učinci su pritom bili izraženiji kod majki s nižim intelektualnim sposobnostima te kod onih koje se suočavaju s poteškoćama mentalnog zdravlja i slabijom samokontrolom (Kitzman i sur., 2019). Slične rezultate pokazuje i evaluacija programa *Perry Preschool* u kojem je kombinacija **predškolskog obrazovanja** i kućnih posjeta rezultirala pozitivnim učincima na zapošljavanje i zdravstvene ishode u odrasloj dobi (Heckman i Karapakula, 2019). Ti rezultati upućuju na održive efekte ulaganja u rani razvoj djece iz socioekonomski depriviranih zajednica.

U hrvatskom kontekstu kvalitetne primjere intervencija usmjerenih na jačanje razvojnog kapitala djece i roditelja kroz osnaživanje obitelji predstavljaju programi poput *Rastimo zajedno* i *Centara igre*, usluga obiteljskih suradnika te mobilnog tima *Brižan dom za svako dijete SOS* Dječjeg sela.

Posebno važan mehanizam djelovanja siromaštva na razvoj djece odnosi se na **jačanje izvršnih funkcija** (planiranja, inhibicije i radnog pamćenja) jer istraživanja pokazuju da siromaštvo na školski uspjeh utječe upravo preko oslabljenih izvršnih funkcija (Wexler i sur., 2020). Zbog toga je važno da intervencije ciljano jačaju izvršne funkcije kako bi ublažile negativne učinke siromaštva na školska postignuća i zaštitile neurokognitivni razvoj djece. Dodatne pozitivne prakse ističe Tamarack institut (2025), naglašavajući važnost **opismenjavanja i prekvalifikacije roditelja** te određivanja **broja stručnih djelatnika** u školama na temelju složenosti potreba djece i prevalencije rizičnih ponašanja, a ne isključivo prema administrativnim kriterijima.

Okvir 7.13. Primjer iz prakse

Zanimljiv primjer indicirane preventivne intervencije je program *When Children Succeed*, koji se provodio u nižim razredima sedam osnovnih škola u četvrtima s visokom stopom siromaštva u St. John'su u Kanadi (Business Community Anti Poverty Initiative, 2025). Program je uključivao dodatno zapošljavanje učitelja koji su u produženom boravku radili u paru s manjim skupinama djece koja zaostaju u temeljnim vještinama pismenosti i matematike. Kurikulum produženog boravka uključivao je jasnije strukturirano podučavanje gradiva, jačanje vještina samostalnog učenja, razvoj izvršnih funkcija, instrukcije iz čitanja i matematike te jačanje socijalno-emocionalnih kompetencija. Poseban je naglasak bio na partnerstvu s roditeljima kroz redovite mjesečne susrete, zajedničke aktivnosti i edukacije o poticanju čitanja i jezičnih vještina društvenim igrama te kako obiteljsko okruženje može jačati vještine samoregulacije kod djece. Evaluacija je pokazala da su djeca početno zaostajanje od približno godinu i pol dana potpuno nadoknadila do kraja trećeg razreda te su se uključeni učenici približili nacionalnom prosjeku i nadmašili kontrolnu skupinu na svim mjerenim pokazateljima.

7.6.2. Ekonomske intervencije

Ekonomske su intervencije usmjerene na poboljšanje materijalnog položaja obitelji povećanjem ili stabilizacijom dohotka te smanjenjem osnovnih životnih troškova. Primjerice, povećanje izravnih transfera, poput **doplataka za djecu**, pokazalo je učinke na smanjenje nesigurnosti prehrane, poboljšavanje mentalnog zdravlja roditelja te ublažavanje siromaštva (Dugger i sur., 2023).

Uz **izravne transfere**, važan skup mjera odnosi se na **povećavanje raspoloživog dohotka** kućanstva. Tamarack institut (2025) kao primjere dobre prakse ističe **indeksiranje socijalnih naknada** s troškovima života te zagovaranje koncepta **plaće dostatne za pristojan život**, koja omogućuje podmirenje osnovnih potreba i punopravno sudjelovanje u životu zajednice. Nadalje, naglašava se važnost **poticaja na zapošljavanje** poslodavcima koji zapošljavaju osobe koje žive u siromaštvu, **desti-**

muliranja prekarnih i nesigurnih oblika rada te razvoja modela **socijalnog poduzetništva**. Korisnima se ističu **sufinanciranje zdravstvenih i komunalnih usluga** te razvoj programa **poticane stanogradnje**. U hrvatskom kontekstu pojedini gradovi osiguravaju besplatan ili subvencioniran **javni prijevoz i parkiranje te pružaju naknadu za stanovanje** kako bi obiteljima koje žive u siromaštvu smanjili troškove života.

Okvir 7.14. Učinci povećanja prihoda

Empirijski nalazi potvrđuju da povećanje kućnog prihoda ima kauzalne učinke na kognitivne, socijalne, ponašajne i zdravstvene ishode djece (Axford i Berry, 2023). Ti su učinci istodobno izravni i neizravni: s jedne strane poboljšavaju materijalne uvjete života, a s druge strane smanjuju roditeljski stres i omogućuju veća ulaganja u razvojne, obrazovne, socijalne aktivnosti djece i mladih.

Kada je riječ o djeci i mladima, socioekonomske mjere trebaju biti usmjerene na **osiguravanje jednakih obrazovnih prilika**. Osobe s iskustvom života u siromaštvu posebno naglašavaju važnost konkretnih, svakodnevnih oblika podrške kao što su **osiguravanje školskog pribora, torbi, odjeće i zimske obuće** prije početka školske godine, financiranje **školskih obroka** te pokrivanje **troškova izvannastavnih aktivnosti** (Družić Ljubotina i sur., 2017). Druge mjere prisutne u hrvatskom kontekstu su podrška nastavku srednjoškolskog i visokoškolskog školovanja putem sustava **stipendiranja ili sufinanciranja**, priuštivost **podražavajućih obrazovnih sadržaja** kao što su instrukcije te sudjelovanje u sportskim, kulturnim i drugim **aktivnostima zajednice**. Nastavak školovanja moguće je dodatno poticati i dodjelom **dodatnih bodova pri upisu** u srednjoškolske i visokoškolske ustanove. Osiguravanje **besplatne ili subvencionirane skrbi za djecu, prijevoza ili pravnog savjetovanja** dodatno smanjuje prepreke sudjelovanju u obrazovnim i socijalnim programima (Axford i Berry, 2023). Takve mjere ne pridonose samo materijalnoj sigurnosti nego i osjećaju uključenosti i dostojanstva djece.

Ekonomske intervencije stoga ne treba promatrati kao puke socijalne transfere, nego kao temeljnu razvojnu strategiju. Riječ je o međusobno povezanim komponentama sustava koje omogućuju prekid međugeneracijskog prijenosa siromaštva te dugoročnu vertikalnu mobilnost (Britto i sur., 2017).

7.6.3. Intervencije usmjerene na osiguranje dostupnosti resursa

Treća skupina intervencija odnosi se na **osiguravanje dostupnosti i pristupa resursima koji pridonose stabilnosti obitelji**. Corr i suradnici (2016) naglašavaju potrebu za **integriranim uslugama i međusobnim upućivanjem** između različitih javnih sustava. Za razliku od mjera koje izravno povećavaju prihod, ove su intervencije usmjerene na to da obiteljima omoguće korištenje postojećih programa, usluga i prava. **Mentorstvo** je jedan od primjera takvog pristupa. Istraživanja pokazuju da mentorstvo povećava motivaciju za završetak obrazovanja, jača percepciju stabilne i dostupne socijalne podrške te pridonosi boljoj uključenosti u tržište rada (Callis i sur., 2022). U hrvatskom je kontekstu upravo socijalno mentorstvo pozitivan primjer podrške osobama u riziku siromaštva jer povezuje korisnike s dostupnim lokalnim resursima, potiče njihove vlastite inicijative te pridonosi individualnom osnaživanju i većoj uključenosti u zajednicu (Družić Ljubotina i sur., 2022).

Inozemni primjer sustavnog povezivanja građana s dostupnim izvorima podrške je **telefonska linija 211** (2022). Ta usluga pomaže u snalaženju unutar sustava podrške tako što građanima pruža informacije o dostupnim uslugama, njihovim pružateljima i uvjetima ostvarivanja prava, a zatim prati jesu li osobe ostvarile preporučena prava i usluge (Cortinois i sur., 2012). Linija 211 ujedno omogućuje prikupljanje podataka o potrebama unutar zajednice u stvarnom vremenu, što je čini vrijednim alatom

za strateško planiranje socijalnih politika. Ipak, važno je naglasiti da ova usluga primarno odgovara na fragmentiran sustav podrške te ne djeluje na uzroke problema niti izravno pridonosi razvoju međusektorske suradnje. Kao primjere dobre prakse u osiguravanju pristupa resursima Tamarack institut (2025) ističe **objedinjeni postupak podnošenja zahtjeva** za različite oblike pomoći te **podršku tijekom procesa podnošenja zahtjeva**.

Uspješan mehanizam povećanja dostupnosti resursa predstavljaju i usluge usmjerene na **jačanje nutritivne pismenosti**. Takve usluge uključuju **organizaciju kulinarskih radionica**, usvajanje **školskih politika koje promiču zdravu prehranu** te povećanje dostupnosti **zdravih prehrambenih izbora u školskim kantinama i automatima**. Inovativni modeli, poput **mobilnih tržnica** (kojima se svježa i priuštiva hrana dostavlja u ruralna i prometno izolirana područja), dodatno povećavaju dostupnost kvalitetnih namirnica. Osiguravanje prehrambene sigurnosti u Hrvatskoj ostvaruje se kroz različite mjere, uključujući pučke kuhinje, banke hrane i program besplatnih školskih obroka.

Važnu ulogu u prepoznavanju socijalnih potreba može imati i zdravstveni sustav. Primjerice, **probir socijalnih determinanti zdravlja** omogućuje liječnicima da identificiraju nezadovoljene socijalne potrebe važne za zdravlje pacijenata te da ih upute u druge sustave kao što je sustav socijalne skrbi (Pinto i sur., 2019). U hrvatskom se zdravstvenom sustavu socijalne odrednice zdravlja utvrđuju tijekom procjene potrebe za kompleksnom i dugotrajnom skrbi, sukladno Planu i programu mjera zdravstvene zaštite 2023. – 2026. Također je prepoznata potreba za dodatnim angažmanom u skrbi za pacijente kojima je potrebna pomoć kako bi uopće mogli ostvariti skrb (tzv. *kompleksni pacijenti*; Zdravstveni opservatorij, 2023). U sklopu te procjene utvrđuju se socijalne okolnosti koje mogu nepovoljno utjecati na zdravlje i tijekom liječenja (kao što su dob, socijalne prilike, razina informiranosti i poznavanje jezika, socijalna mreža te ekonomske, kulturne i vjerske okolnosti pacijenta), a koje se potom uključuju u planiranje njegove skrbi. Na potrebu integriranog ranog otkrivanja socijalnih rizika i praćenja socijalnih odrednica zdravlja unutar zdravstvenog, socijalnog i obrazovnog sustava upućuje i dubinska analiza provedena za potrebe izrade Nacionalnog akcijskog plana za provedbu Europskog jamstva za djecu u Hrvatskoj (2022).

Na temelju prikaza intervencija usmjerenih na dostupnost resursa može se zaključiti da one obuhvaćaju mnogo više od pukog informiranja o pravima i lokalno dostupnim uslugama. One uključuju **aktivno povezivanje, koordinaciju različitih**

Okvir 7.15. Telefonska linija 211

Ključne značajke ove usluge su ažurirane informacije o uslugama te pristup certificiranim stručnjacima u stvarnom vremenu koji provode procjenu potreba. Primjerice, osobe koje se suočavaju s nedostatnim prihodima putem ove usluge mogu saznati više o mogućnostima dobivanja školskog pribora, božićnog paketa, naknada za podmirenje režijskih troškova, gdje mogu ostvariti besplatnu pravnu pomoć i druge dostupne oblike podrške unutar lokalne zajednice.

sustava, jačanje kapaciteta zajednice i uklanjanje administrativnih i prostornih prepreka pristupu uslugama.

Siromaštvo je jedan od aktualnih globalnih problema suvremenog društva, a njegova ga višedimenzionalna narav čini otpornim na parcijalne i sektorski ograničene intervencije. Riječ je o adaptivnom problemu jer se obrasci njegova nastanka i održavanja razlikuju među zajednicama, ovisno o lokalnim resursima, povijesnim okolnostima i društvenim strukturama te se mijenjaju s vremenom. Upravo zbog toga odgovori na siromaštvo ne mogu biti univerzalni, nego kontekstualizirani, fleksibilni i utemeljeni na suradnji dionika koji se sa siromaštvom susreću u profesionalnom djelovanju. Rad na ublažavanju i smanjivanju siromaštva stoga zahtijeva kolektivno djelovanje sustava socijalne skrbi, obrazovanja, zdravstva, sustava zapošljavanja, civilnog društva, lokalne i regionalne samouprave te korisnika.

U tom kontekstu, model kolektivnog učinka predstavlja znatan iskorak u odnosu na uobičajene oblike suradnje koji se često svode na formalne sporazume, povremene sastanke i fragmentirane inicijative. Model kolektivnog učinka pridonosi promjeni perspektive: pružatelje usluga promatra kao povezane dijelove jedinstvenog i cjelovitog sustava podrške djeci i obiteljima s iskustvom siromaštva. Redovita komunikacija i razmjena informacija među stručnjacima omogućuju bolje razumijevanje uloga i nadležnosti pojedinih sustava, smanjuju dupliranje aktivnosti te potiču racionalnije korištenje ograničenih resursa unutar lokalne zajednice.

S obzirom na izražene regionalne razlike u dostupnosti usluga u Hrvatskoj, model kolektivnog učinka posebno je koristan jer ne nameće protokolarna, uniformna rješenja, nego potiče stručnjake unutar zajednice da zajednički oblikuju suradnju u skladu s lokalnim kapacitetima i potrebama. Time se povećava vjerojatnost da će odabrane mjere biti stvarno provedene i dugoročno održive.

Okvir 7.16. Pitanja za promišljanje

1. U kojoj su mjeri ekonomske intervencije same po sebi dovoljne za smanjenje siromaštva, bez uključivanja razvojnih i socijalnih mjera? Objasnite svoj odgovor uz primjer.
2. Zamislite da trebate osmisлити integrirani program smanjenja siromaštva u svojoj lokalnoj zajednici. Kako biste odredili prioritete između intervencija usmjerenih na razvojni kapital djece i roditelja, ekonomsku sigurnost i dostupnost resursa te zašto? Na temelju toga izradite logički model programa.
3. Koristeći pristup temeljen na potencijalima zajednice (ABCD) osmisлите dodatna tri primjera kako bi se povezivanjem građana s iskustvom siromaštva mogli smanjiti troškove obitelji, poboljšati pristup lokalnim resursima ili pridonijeti razvoju djece?
4. Može li se međugeneracijski prijenos siromaštva prekinuti bez sustavnih promjena? Obrazložite svoj stav i potkrijepite ga argumentima.

ZAKLJUČAK

Priručnik je čitatelja vodio putem koji počinje razumijevanjem, a završava djelovanjem, prateći pritom tri temeljne cjeline (od teorijskih spoznaja o siromaštvu, preko razumijevanja fenomena siromaštva djece do profesionalnog djelovanja). Polazište priručnika je bila spoznaja da siromaštvo nije jednostavan ni jednodimenzionalan fenomen, već istodobno materijalno i socijalno, individualno i strukturno, trenutačno i međugeneracijsko. Pregled teorijskih pristupa pokazao je da nijedno objašnjenje samo za sebe nije dostatno. Tek integrativni okvir, koji povezuje ponašanje, strukture, agensnost i intersekcionalnost, omogućuje da siromaštvo sagledamo u njegovoj punoj složenosti. Na tu se teorijsku osnovu nadovezao prikaz mjera i pokazatelja siromaštva i socijalne isključenosti. On je pokazao da siromaštvo nije apstrakcija, nego mjerljiva stvarnost. Razumijevanje tih pokazatelja stručnjacima omogućuje da prepoznaju razmjere problema, uoče skupine u riziku i temelje intervencije na podacima, a ne na pretpostavkama.

Druga cjelina usmjerila je tu spoznaju na dijete. Pokazano je zašto je dječje siromaštvo razvojno specifično i zašto njegove posljedice nadilaze djetinjstvo te oblikuju kasnije životne okolnosti. Koncept dobrobiti djeteta ponudio je okvir za promišljanje o tome što djetetu doista treba, dok je raspravom o ranjivosti, rizicima i otpornosti naglašeno da djeca koja se suočavaju sa siromaštvom nisu samo pasivne žrtve okolnosti, već nositelji snaga koje se uz odgovarajuću podršku mogu dodatno ojačati. Uvažavanje perspektive djece pritom nije dodatak, nego preduvjet svakoga smislenog odgovora na dječje siromaštvo.

Iz toga razumijevanja proizlazi i treća cjelina, usmjerena na praksu. Priručnik je profesionalnu praksu predstavio kao prostor u kojemu se znanje i vrijednosti pretvaraju u konkretnu podršku. Pristup osnaživanja, perspektiva snaga i bioekološki model „djeteta u okruženju” pokazuju da djelotvoran rad istodobno zahtijeva neposrednu podršku pojedincu i obitelji te utjecaj na šire društvene uvjete (povezivanje mikrorazine i makrorazine prakse). Uloga stručnjaka pritom nije da odlučuje umjesto korisnika, nego da gradi suradni odnos, uvažava korisničku perspektivu i osnažuje pojedinca da preuzme aktivnu ulogu u vlastitom životu. Naposljetku, priručnik je naglasio da je siromaštvo adaptivan društveni problem: njegovi se obrasci razlikuju među zajednicama, ovise o lokalnim resursima i okolnostima te se mijenjaju s vremenom. Zbog toga odgovori na siromaštvo ne mogu biti univerzalni, nego moraju biti kontekstualizirani, fleksibilni i utemeljeni na suradnji. Kao ključne mehanizme promjene izdvojio je zagovaranje dok je model kolektivnoga učinka ponuđen kao okvir koji omogućuje da sustavi socijalne skrbi, obrazovanja, zdravstva i zapošljavanja, zajedno s civilnim društvom, lokalnom samoupravom i korisnicima, djeluju kao povezani dijelovi jedinstvenoga sustava podrške, a ne kao izolirane inicijative.

Ako postoji jedna poruka koja povezuje sve tri cjeline ovoga priručnika, ona glasi: način na koji razumijemo siromaštvo određuje način na koji na njega odgovaramo. Siromaštvo djece nije neizbježna sudbina niti isključiva odgovornost pojedinca, već je rezultat međudjelovanja okolnosti na koje društvo može i mora utjecati. Smanjivanje dječjega siromaštva stoga nije zadaća jednoga sustava ni jedne profesije, nego zajednička odgovornost utemeljena na znanju, ljudskim pravima te poštovanju dostojanstva i glasa svakoga djeteta. Upravo u toj spoznaji, ali i u spremnosti da prema njoj djelujemo, leži najveći doprinos koji ovaj priručnik želi ostvariti.

POPIS LITERATURE

- Ajduković, M. (2008a). Nadzor nad izvršavanjem roditeljske skrbi kao proces planiranih promjena s obitelji. U M. Ajduković i T. Radočaj (Ur.), *Pravo djeteta na život u obitelji* (str. 145–162). UNICEF.
- Ajduković, M. (2008b). Socijalni problemi, socijalni rizici i suvremeni socijalni rad. *Revija za socijalnu politiku*, 15(3), 395–414. <https://doi.org/10.3935/rsp.v15i3.791>
- Alcock, P. (2006). *Understanding poverty*. Palgrave Macmillan.
- Alkire, S., Foster, J.E., Seth, S., Santos, M.E., Roche, J.M. i Ballon, P. (2015). *Multidimensional poverty measurement and analysis*. Oxford University Press.
- Anand, S. i Sen, A. (1997). *Concepts of human development and poverty: A multidimensional perspective*. United Nations Development Programme.
- Arambašić, L. (2022). *Svemoć i nemoć komunikacijskog procesa: Priča o zelenom kvadratu i žutom šesterokutu*. Naklada Slap.
- Archer, M. S. (2003). *Structure, agency and the internal conversation*. Cambridge University Press.
- Arnstein, S. R. (1969). A ladder of citizen participation. *Journal of the American Institute of Planners*, 35(4), 216–224. <https://doi.org/10.1080/01944366908977225>
- Aronson, E., Wilson, T. D. i Akert, R. M. (2005). *Socijalna psihologija*. Mate.
- Atkinson, A. B. (2015). *Inequality: What can be done?* Harvard University Press.
- Axford, N. i Berry, V. (2023). Money matters: time for prevention and early intervention to address family economic circumstances. *Journal of Prevention*, 44(3), 267–276. <https://doi.org/10.1007/s10935-022-00717-9>
- Barišić, A. (2023). *Implementacijsko i integracijsko učenje: zagovaranje i zastupanje ranjivih grupa u zajednici*. Vulnerabilnost savremenog doba: Pojedinaac i porodica. Konferencija Alops.
- Barišić, A. i Brkić, M. (2021). Acquisition of competencies for advocacy in social work. U *Regional law review: Collection of papers from the second international scientific conference* (str. 235–250). Institute of Comparative Law in Belgrade. https://doi.org/10.18485/iup_rlr.2021.2.ch14
- Bašić, S. (2018). *Žene i siromaštvo u dokumentima Europske unije i Bosne i Hercegovine*. Helsinški parlament građana.
- Bauman, Z. (1998). *Work, consumerism and the new poor*. Open University Press.
- Becker, G. (1971). *The economics of discrimination*. University of Chicago Press.
- Bejaković, P. (2005). Uloga gospodarsko-političkih mjera u ublažavanju siromaštva u Hrvatskoj. *Financijska teorija i praksa*, 29(1), 97–118.
- Beresford, P. (2000). Service users' knowledges and social work theory: conflict or collaboration? *British Journal of Social Work*, 30(4), 489–503. <https://doi.org/10.1093/bjsw/30.4.489>
- Black, M. M., Walker, S. P., Fernald, L. C. H., ... Grantham-McGregor, S. (2017). Early childhood development coming of age: Science through the life course. *The Lancet*, 389(10064), 77–90. [https://doi.org/10.1016/S0140-6736\(16\)31389-7](https://doi.org/10.1016/S0140-6736(16)31389-7)

- Bobo, K., Kendall, J. i Max, S. (2001). *Organizing for social change: Midwest Academy manual for activists* (3. izd.). Seven Locks Press.
- Bonoli, G. i Natali, D. (Ur.). (2020). *The politics of the new welfare state*. Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/oso/9780198790488.001.0001>
- Boorman, C., Jackson, B. i Burkett, I. (2023). SDG localization: Mobilizing the potential of place leadership through collective impact and mission-oriented innovation methodologies. *Journal of Change Management*, 23(1), 53–71. <https://doi.org/10.1080/14697017.2023.2167226>
- Borić, I. i Mataga Tintor, A. (2022). *Studija o participaciji djece iz ranjivih skupina u Hrvatskoj*. Ured UNICEF-a za Hrvatsku.
- Bourdieu, P. (1986). The forms of capital. U J. G. Richardson (Ur.), *Handbook of theory and research for the sociology of education* (str. 241–258). Greenwood Press.
- Bourdieu, P. i Passeron, J. C. (1977). *Reproduction in education, society, and culture*. Sage Publications.
- Bowles, S. i Gintis, H. (2002). *The inheritance of inequality*. *Journal of Economic Perspectives*, 16(3), 3–30.
- Boyden, J. i Cooper, E. (2009). Questioning the power of resilience: Are children up to the task of disrupting the transmission of poverty? U T. Addison, D. Hulme, R. Kanbur (Ur.), *Poverty dynamics: Interdisciplinary perspectives* (str. 289–308). Oxford University Press.
- Bradley, R. H. i Corwyn, R. F. (2002). Socioeconomic status and child development. *Annual Review of Psychology*, 53, 371–399. <https://doi.org/10.1146/annurev.psych.53.100901.135233>
- Bradshaw, J. i Finch, N. (2003). Overlaps in dimensions of poverty. *Journal of Social Policy*, 32(4), 513–525. <https://doi.org/10.1017/S0047279403007146>
- Brady, D. (2009). *Rich democracies, poor people: How politics explain poverty*. Oxford University Press.
- Brady, D. (2019). Theories of the causes of poverty. *Annual Review of Sociology*, 45, 155–175. <https://doi.org/10.1146/annurev-soc-073018-022550>
- Britto, P. R., Lye, S. J., Proulx, K., Yousafzai, A. K., Matthews, S. G., Vaivada, T., Perez-Escamilla, R., Rao, N., Ip, P., Fernald, L. C. H., MacMillan, H., Hanson, M., Wachs, T. D., Yao, H., Yoshikawa, H., Cerezo, A., Leckman, J. F. i Bhutta, Z. A. (2017). Nurturing care: Promoting early childhood development. *The Lancet*, 389(10064), 91–102. [https://doi.org/10.1016/S0140-6736\(16\)31390-3](https://doi.org/10.1016/S0140-6736(16)31390-3)
- Brkić, M. (2010). *Zastupanje u socijalnom radu*. Fakultet političkih nauka.
- Brody, G. H., Gray, J. C., Yu, T., Barton, A. W., Beach, S. R. H., Galván, A., MacKillop, J., Windle, M., Chen, E., Miller, G. E. i Sweet, L. H. (2017). Protective prevention effects on the association of poverty with brain development. *JAMA Pediatrics*, 171(1), 46. <https://doi.org/10.1001/jamapediatrics.2016.2988>
- Bronfenbrenner, U. (1979). *The ecology of human development: Experiments by nature and design*. Harvard University Press.

- Bronfenbrenner, U. i Morris, P. A. (2006). The bioecological model of human development. U W. Damon i R. M. Lerner (Ur.), *Handbook of child psychology* (str. 793–828). John Wiley & Sons.
- Brooks-Gunn, J. i Duncan, G. J. (1997). The effects of poverty on children. *The Future of Children*, 7(2), 55–71. <https://doi.org/10.2307/1602387>
- Brownson, R. C., Fielding, J. E. i Maylahn, C. M. (2009). Evidence-based public health: a fundamental concept for public health practice. *Annual Review of Public Health*, 30(1), 175–201. <https://doi.org/10.1146/annurev.publhealth.031308.100134>
- Bullock, H. (1999). Attributions for poverty: A comparison of middle-class and welfare recipient attitudes. *Journal of Applied Social Psychology*, 29, 2059–2082. <https://doi.org/10.1111/j.1559-1816.1999.tb02295.x>
- Business Community Anti-Poverty Initiative (2025). <https://static1.squarespace.com/static/64c146b5acf09c16b0f3b2a6/t/68daa9215447bb0bb7a5a142/1759160609031/BCAPI+WCS+PROJECT+Final+Report+2025.pdf>
- Cabaj, M. i Weaver, L. (2016). *Collective impact 3.0. An evolving framework for community change. Community change series*. Tamarack institute. https://www.tamarackcommunity.ca/hubfs/Events/Multi-Day%20Events/Community%20Change%20Institute%20-%20CCI/2016%20CCI%20Toronto/CCI_Publications/Collective%20Impact%203.0%20Liz%20Weaver%20Mark%20Cabaj%20Paper.pdf?hsLang=en-us
- Callis, Z., Seivwright, A., Atkins, M. T. i Kaleveld, L. (2022). *Mentoring unemployed young adults to become job and life ready: Outcomes evaluation of the Mentoring 2 Work Project*. Centre for Social Impact, The University of Western Australia. <https://doi.org/10.25916/3m7a-ff36>
- Calnitsky, D. (2018). Structural and individualistic theories of poverty. *Sociology Compass*, 12(1), e12640. <https://doi.org/10.1111/soc4.12640>
- Cantillon, B. (2011). The paradox of the social investment state: Growth, employment and poverty in the Lisbon era. *Journal of European Social Policy*, 21(5), 432–449. <https://doi.org/10.1177/0958928711418856>
- Case, A., Lubotsky, D. i Paxson, C. (2002). Economic status and health in childhood: The origins of the gradient. *American Economic Review*, 92(5), 1308–1334. <https://doi.org/10.1257/000282802762024520>
- Chant, S. (2008). The feminisation of poverty and the feminisation of anti-poverty programmes: Room for revision? *Journal of Development Studies*, 44(2), 165–197. <https://doi.org/10.1080/00220380701789810>
- Christens, B. D. i Inzeo, P. T. (2015). Widening the view: Situating collective impact among frameworks for community-led change. *Community Development*, 46(4), 420–435. <https://doi.org/10.1080/15575330.2015.1061680>
- Clinical and Translational Science Awards Consortium. (2011). *Principles of community engagement*. <https://stacks.cdc.gov/view/cdc/11699>
- Corr, C., Santos, R. M. i Fowler, S. A. (2016). The components of early intervention services for families living in poverty: A review of the literature. *Topics in Early Childhood Special Education*, 36(1), 55–64. <https://doi.org/10.1177/0271121415595551>

- Cortinois, A. A., Glazier, R. H., Caidi, N., Andrews, G., Herbert-Copley, M. i Jadad, A. R. (2012). Toronto's 2-1-1 healthcare services for immigrant populations. *American Journal of Preventive Medicine*, 43(6), S475–S482. <https://doi.org/10.1016/j.amepre.2012.08.010>
- Cosma, A., Abdrakhmanova, S., Taut, D., Schrijvers, K., Catunda, C. i Schnohr, C. (2023). *A focus on adolescent mental health and well-being in Europe, central Asia and Canada. Health Behaviour in School-aged Children international report from the 2021/2022 survey*. WHO Regional Office for Europe.
- Council on Community Pediatrics. (2016). Poverty and child health in the United States. *Pediatrics*, 137(4), e20160339. <https://doi.org/10.1542/peds.2016-0339>
- Crane, D. R. i Heaton, T. B. (Ur.). (2008). *Handbook of families and poverty*. SAGE Publications.
- Crenshaw, K. (1989). Demarginalizing the intersection of race and sex: A Black feminist critique of antidiscrimination doctrine, feminist theory, and antiracist politics. *University of Chicago Legal Forum*, 1989(1), 139–167.
- Crenshaw, K. (1991). Mapping the margins: Intersectionality, identity politics, and violence against women of colour. *Stanford Law Review*, 43(6), 1241–1299.
- Čaćinović Vogrinčić, G. i Mešl, N. (2007). Uspostavljanje suradnog odnosa u socijalnom radu. U: G. Čaćinović Vogrinčić, L. Kobal, N. Mešl i M. Možina (Ur.), *Uspostavljanje suradnog odnosa i osobnog kontakta u socijalnom radu* (str. 3–49). Biblioteka socijalnog rada.
- DiNitto, D. M. (1995). *Social welfare: Politics and public policy*. Allyn & Bacon.
- Dobrotić, I. i Zrinščak, S. (2025). Obitelji, društvene promjene i politike usmjerene obiteljima, roditeljima i djeci u Hrvatskoj. U I. Dobrotić i S. Zrinščak (Ur.), *Obitelji, društvo i država: Izazovi i perspektive* (str. 1–43). Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu; Centar za demokraciju i pravo Miko Tripalo.
- Dobrotić, I., Družić Ljubotina, O., Kletečki Radović, M. i Buković, N. (2021). *Provedba dubinske analize politika, programa, usluga, izvora financiranja te mehanizama usmjerenih suzbijanju siromaštva i socijalne isključenosti djece u Hrvatskoj, Pregled literature*. UNICEF Hrvatska.
- Dobrotić, I., Družić Ljubotina, O., Kletečki Radović, M. i Buković, N. (2022). *Deep dive analysis of policies, programs, services, sources of financing and mechanisms aimed at preventing poverty and social exclusion of children in Croatia - The basis for the development of the National action plan for the implementation of the European child guarantee in Croatia*. UNICEF Hrvatska. <https://www.unicef.org/croatia/media/12546/file/Comprehensive%20Deep%20Dive%20Analysis%20-%20ENG.pdf>
- Dominelli, L. (2002). *Anti-Oppressive Social Work: Theory and Practice*. Palgrave Macmillan.
- Doyal, L. i Gough, I. (1991). *A Theory of Human Needs*. Macmillan.
- Dragičević, D. L. i Družić Ljubotina, O. (2022). Siromaštvo djece-posljedice i zaštitni činitelji. *Pravnik: časopis za pravna i društvena pitanja*, 56(108), 102–140.
- Družić Ljubotina, O. (2009). *Atribucija uzroka siromaštva i neke psihosocijalne značajke primatelja stalne socijalne pomoći* [Doktorska disertacija, Sveučilište u Zagrebu, Pravni fakultet]. Dabar.

- Družić Ljubotina, O. i Kletečki Radović, M. (2011). Siromaštvo i socijalni rad: Koliko je siromaštvo doista „tema“ socijalnog rada? *Revija za socijalnu politiku*, 18(1), 5–29.
- Družić Ljubotina, O. i Ljubotina, D. (2007). Attributions of poverty in Croatia among social work and non-social work students. *Croatian Medical Journal*, 48(5), 741–749.
- Družić Ljubotina, O. i Ljubotina, D. (2014). Odnos siromaštva i nekih aspekata psihološke dobrobiti. *Socijalna psihijatrija*, 42(2), 86–101.
- Družić Ljubotina, O., Karačić, Š., Kletečki Radović, M. i Mužek Bešen, V. (2022). *Socijalno mentorstvo: Vodič za stručnjake Hrvatskog zavoda za socijalni rad*. Institut za razvoj tržišta rada i Hrvatska udruga socijalnih radnika. https://husr.hr/web/wp-content/uploads/2022/09/SM-vodi%C4%8D-FINAL_lektorirano-PRIHVA%C4%86ENE-IZM-JENE-ispravljeno.pdf
- Družić Ljubotina, O., Kletečki Radović, M. i Opačić, A. (2023). *Studija slučaja o participaciji djece romske nacionalne manjine*. Ured UNICEF-a za Hrvatsku. <https://www.unicef.org/croatia/media/14311/file/Studija%20slu%C4%8Daja%20o%20participaciji%20djece%20romske%20nacionalne%20manjine.pdf>
- Družić Ljubotina, O., Sabolić, T. i Kletečki Radović, M. (2017). *Život obitelji s djecom u uvjetima siromaštva iz perspektive roditelja*. *Ljetopis socijalnog rada*, 24(2), 243–276. <https://doi.org/10.3935/ljsr.v24i2.185>
- DZS (2025). *Pokazatelji siromaštva i socijalne isključenosti 2024*. <https://podaci.dzs.hr/2025/hr/97251>
- DZS (2026a). *Pokazatelji siromaštva i socijalne isključenosti 2025*. <https://podaci.dzs.hr/2026/hr/121419>
- DZS (2026b). *Prosječna mjesečna isplaćena neto plaća i prosječna mjesečna bruto plaća po zaposlenome u pravnim osobama Republike Hrvatske za 2025*. https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2026_03_21_239.html
- Dugger, R., Weaver, R. G., Bean, M. K., Brickhouse, T. H., Brice, P., Sicheloff, E. R., Armstrong, B., Beets, M. i Adams, E. L. (2023). Reducing poverty and building capacity—Perceived child and family impacts of the Child Tax Credit expansion. *Journal of Policy Practice and Research*, 4(3), 238–260. <https://doi.org/10.1007/s42972-023-00085-6>
- Duignan, B. (2022). **Social justice**. Encyclopedia Britannica. <https://www.britannica.com/topic/social-justice>
- Duncan, G. J. i Brooks-Gunn, J. (Ur.). (1997). *Consequences of growing up poor*. Russell Sage Foundation.
- Duncan, G. J. i Murnane, R. J. (Ur.). (2011). *Whither opportunity? Rising inequality, schools, and children's life chances*. Russell Sage Foundation.
- Duncan, G. J., Ziol-Gues, K. i Kalil, A. (2010). Early-childhood poverty and adult attainment, behavior, and health. *Child Development*, 81(1), 306–325. <https://doi.org/10.1111/j.1467-8624.2009.01396.x>
- Eamon, M. K. (2001). The effects of poverty on children's socioemotional development: an ecological systems analysis. *Social Work*, 46(3), 256–266. <https://doi.org/10.1093/sw/46.3.256>
- Ennis, G. i Tofa, M. (2020). Collective impact: A review of the peer-reviewed research. *Australian social work*, 73(1), 32–47. <https://doi.org/10.1080/0312407X.2019.1602662>

- Esping-Andersen, G. (1990). *The three worlds of welfare capitalism*. Princeton University Press.
- European Commission (2021). *European Child Guarantee*. <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1428&langId=en>
- Eurostat (2024). *Early leavers from education and training by sex and labour status*. Preuzeto 26. 4. 2026. https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/edat_lfse_14/default/table
- Eurostat (2025). *Living conditions in Europe - material deprivation and economic strain*. Preuzeto 26. 4. 2026. https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Living_conditions_in_Europe_-_material_deprivation_and_economic_strain#-Source_data_for_tables_and_graphs
- Eurostat (2026). *Materijalna i socijalna deprivacija djece u EU za 2025*. Preuzeto 26. 4. 2026. https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Children_-_material_deprivation
- Eurostat (n.d.). *Living conditions in Europe – poverty and social exclusion*. Preuzeto 26. 4. 2026. https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Living_conditions_in_Europe_-_poverty_and_social_exclusion
- Evans, G. W. (2004). The environment of childhood poverty. *American Psychologist*, 59(2), 77–92.
- Evans, R. i Pinnock, K. (2007). Promoting resilience and protective factors in the children's fund: Supporting children's and young people's pathways towards social inclusion? *Journal of Children and Poverty*, 13(1), 21–36. <https://doi.org/10.1080/10796120601171211>
- Feagin, J. R. (1972). Poverty: We still believe that God helps those who help themselves. *Psychology Today*, 11, 101–129.
- Fraser, M. W. (2004). *Risk and resilience in childhood: An ecological perspective*. National Association of Social Workers.
- Fraser, N. (1997). *Justice Interruptus: Critical reflections on the "postsocialist" condition*. Routledge.
- Fraser, N. (2009). *Scales of justice: Reimagining political space in a globalizing world*. Columbia University Press.
- Friedman, M. (1968). *The role of monetary policy*. *American Economic Review*, 58(1), 1–17.
- Galbraith, J. K. (1967). *The new industrial state*. Houghton Mifflin.
- Ganz, M. (2024). *People, power, change: Organizing for democratic renewal*. Oxford University Press.
- Gershoff, E. T., Raver, C. C., Aber, J. L. i Lennon, M. C. (2007). Income is not enough: Incorporating material hardship into models of income associations with parenting and child development. *Child Development*, 78(1), 70–95. <https://doi.org/10.1111/j.1467-8624.2007.00986.x>

- Ghate, D. (2018). Developing theories of change for social programmes: co-producing evidence-supported quality improvement. *Palgrave Communications*, 4(1), 1–13. <https://doi.org/10.1057/s41599-018-0139-z>
- Gornick, J. C. i Boeri, N. (2016). Gender and Poverty. U *The Oxford Handbook of the Social Science of Poverty*. Oxford Handbooks Online.
- Grossi, T., Thomas, F. i Held, M. (2019). Making a collective impact: A school-to-work collaborative model. *Journal of Vocational Rehabilitation*, 51(3), 395–407. <https://doi.org/10.3233/JVR-191054>
- Hair, N. L., Hanson, J. L., Wolfe, B. L. i Pollak, S. D. (2015). Association of child poverty, brain development, and academic achievement. *JAMA Pediatrics*, 169(9), 822–829. <https://doi.org/10.1001/jamapediatrics.2015.1475>
- Hanleybrown, F., Kania, J. i Kramer, M. (2012). *Channeling change: Making collective impact work*. FSG.
- Hart, R. A. (1992). *Children's participation: From tokenism to citizenship*. UNICEF Innocenti Research Centre.
- Harvey, D. (2010). *The enigma of capital and the crises of capitalism*. Oxford University Press.
- Heckman, J. J. (2000). Policies to foster human capital. *Research in Economics*, 54(1), 3–56. <https://doi.org/10.1006/reec.1999.0225>
- Heckman, J. J. i Karapakula, G. (2019). *The Perry Preschoolers at late midlife: A study in design-specific inference* (Working Paper No. w25888). National Bureau of Economic Research.
- Heifetz, R. A., Kania, J. V. i Kramer, M. R. (2004). Leading boldly. *Stanford Social Innovation Review*, 2(3), 20–31.
- Herbers, J. E., Cutuli, J. J., Supkoff, L. M., Narayan, A. J. i Masten, A. S. (2014). Early reading skills and academic achievement trajectories of students facing poverty, homelessness, and high residential mobility. *Educational Researcher*, 43(8), 366–374. <https://doi.org/10.3102/0013189X14551664>
- Hewstone, M. i Fincham, F. (2003). Atribucijski pristup i istraživanja: osnovna pitanja i područje primjene. U M. Hewstone i W. Stroebe (Ur.), *Socijalna psihologija - europske perspektiv* (str. 159–193). Naklada Slap.
- Holanda, B. D. M. (2025). Bridging perspectives: Academic and practitioner knowledge on collective impact for social innovation and nonprofit organizations. *VOLUNTAS: International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations*, 1–13.
- Howe, D. (1998). Relationship-based thinking and practice in social work. *Journal of Social Work Practice*, 12(1), 45–56. <https://doi.org/10.1080/02650539808415131>
- Howe, D. (2009). *A brief introduction to social work theory*. Palgrave Macmillan.
- Hunt, M. (1996). The individual, society, or both? A comparison of Black, Latino and White beliefs about the causes of poverty. *Social Forces*, 75(1), 293–322. <https://doi.org/10.1093/sf/75.1.293>

- HZJZ. (2024). Europska inicijativa praćenja debljine u djece, Hrvatska 2021./2022. (CroCOSI). <https://www.hzjz.hr/wp-content/uploads/2024/03/Publikacija-Eurpska-inicijativa-pracenja-debljije-u-djece-Hrvatska-2021.2022.-CroCOSI.pdf>
- IFSW (2014). The global definition of social work. <https://www.ifsw.org/what-is-social-work/global-definition-of-social-work/>
- Jeđud Borić, I., Miroslavljević, A., Koller-Trbović, N., Širanović, A., Car, S. i Kušević, B. (2017). *Poštujmo, uključimo, uvažimo: Analiza stanja dječje participacije u Hrvatskoj*. Ured UNICEF-a za Hrvatsku.
- Jenson, J. M. i Fraser, M. W. (2006). *Social policy for children and families: A risk and resilience perspective*. Sage Publications.
- Jessop, B. (2002). *The future of the capitalist state*. Polity Press.
- Johnson, C. (2010). *Social work and social policy: An introduction*. Pearson.
- Joseph, K. i Sumption, J. (1979). *Equality*. John Murray.
- Juul, J. (1996). *Vaše kompetentno dijete*. Educa.
- Juul, J. i Jensen, H. (2010). *Od poslušnosti do odgovornosti: Kompetencija u pedagoškim odnosima*. Naklada Pelago.
- Kam, P. K. (2021). Revisiting the empowerment–participation–strengths model in social work practice. *International Social Work*, 64(6), 903–917. <https://doi.org/10.1177/0020872820940031>
- Kamenov, Ž. (1991). *Neke determinante atribucija uspjeha i neuspjeha srednjoškolaca* [Diplomski rad, Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet]. Repozitorij Filozofskog fakulteta.
- Kania, J., Williams, J., Schmitz, P., Brady, S., Kramer, M. i Juster, J. S. (2022). Centering equity in collective impact. *Stanford Social Innovation Review*, 20(1), 38–45.
- Keynes, J. M. (1936). *The general theory of employment, interest and money*. Macmillan.
- Kitzman, H., Olds, D. L., Knudtson, M. D., Cole, R., Anson, E., Smith, J. A., Fishbein, D., DiClemente, R., Wingood, G., Caliendo, A. M., Hopfer, C., Miller, T. i Conti, G. (2019). Prenatal and infancy nurse home visiting and 18-year outcomes: A randomized trial. *Pediatrics*, 144(6), e20183876.
- Kletečki Radović, M. (2008). Teorija osnaživanja u socijalnom radu. *Ljetopis socijalnog rada*, 15(2), 215–242.
- Kletečki Radović, M. (2011). *Siromaštvo i neki aspekti psihosocijalnog razvoja djece* [Doktorska disertacija, Sveučilište u Zagrebu, Pravni fakultet]. Dabar.
- Kletečki Radović, M. (2025). Mentalno zdravlje u Hrvatskoj: izazovi javnih sustava. U I. Dobrotić i S. Zrinščak (Ur.), *Obitelji, društvo i država: Izazovi i perspektive* (str. 211–243). Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu; Centar za demokraciju i pravo Miko Tripalo.
- Kletečki Radović, M. (2026). Izdvojena tema: Mentalno zdravlje djece – izazovi i dobre lokalne prakse. U I. Dobrotić, M. Kletečki Radović i L. Zavrtnik (Ur.), *Izazovi roditeljstva u Hrvatskoj: Analiza mogućnosti i prostora djelovanja lokalnih zajednica u jačanju prava roditelja i djece* (str. 70–91). RODA – Roditelji u akciji.
- Kletečki Radović, M. i Družić Ljubotina, O. (2023). *Studija slučaja o participaciji djece koja žive u uvjetima siromaštva*. Ured UNICEF-a za Hrvatsku. <https://www.unicef.org/cro->

- atia/media/14301/file/Studija%20slu%C4%8Daja%20o%20participaciji%20djece%20koja%20%C5%BEive%20u%20uvjetima%20siroma%C5%A1tva.pdf
- Kletečki Radović, M., Vejmelka, L. i Družić Ljubotina, O. (2017). Učinak siromaštva na dobrobit i kvalitetu života obitelji iz perspektive djece. *Ljetopis socijalnog rada*, 24 (2), 199–242. <https://doi.org/10.3935/ljsr.v24i2.181>
- Kluegel, J. R. i Smith, E. R. (1981). Stratification beliefs. *Annual Review of Sociology*, 7, 29–56.
- Kluegel, J. R. i Smith, E. R. (1986). *Beliefs about inequality*. Aldine de Gruyter.
- Knezić, D. i Opačić, A. (2021). *Dostupnost socijalnih usluga u Republici Hrvatskoj: Prva nacionalna studija o dostupnosti socijalnih usluga*. Rehabilitacijski centar za stres i traumu; Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu. <https://rctzg.hr/wp-content/uploads/2022/07/Dostupnost-socijalnih-usluga.pdf>
- Knežević, M., Miljenović, A. i Branica, V. (2013). *Teorija socijalnog rada*. Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
- Kretzmann, J. P. i McKnight, J. (1993). *Building communities from the inside out: A path toward finding and mobilizing a community's assets*. ACTA Publications. .
- Krpeljević, L., Barišić, A. i Rašić, L. (2025). Uključivanje djece u postupcima zaštite njihove dobrobiti u sustavu socijalne skrbi. *Socijalna ekologija*, 34(3), 199–227. <https://doi.org/10.17234/SocEkol.34.3.2>
- Krumer-Nevo, M., Weiss-Gal, I. i Monnickendam, M. (2009). Poverty-aware social work practice: A conceptual framework for social work education. *Journal of Social Work Education*, 45(2), 225–243. <https://doi.org/10.5175/JSWE.2009.200600144>
- Kutnjak Vrtarić, M. i Družić Ljubotina, O. (2021). Dječji brakovi u romskoj zajednici u Republici Hrvatskoj. *Revija za socijalnu politiku*, 28(1), 71–94. <https://doi.org/10.3935/rsp.v28i1.1733>
- Kwadzo, M. (2015). Choosing concepts and measurements of poverty: A comparison of three major poverty approaches. *Journal of Poverty*, 19(4), 409–423. <https://doi.org/10.1080/10875549.2015.1015067>
- Lewis, O. (1966). The culture of poverty. *Scientific American*, 215(4), 19–25. [https://users.ssc.wisc.edu/~gwallace/Papers/Lewis%20\(1966\).pdf](https://users.ssc.wisc.edu/~gwallace/Papers/Lewis%20(1966).pdf)
- Lister, R. (2004). *Poverty*. Polity Press.
- Lister, R. (2007). Inclusive citizenship: Realizing the potential. *Citizenship Studies*, 11(1), 49–61. <https://doi.org/10.1080/13621020601099856>
- Lister, R. (2009). *Citizenship: Feminist perspectives*. Palgrave Macmillan.
- Lister, R. (2021). *Poverty*. Polity Press.
- Lundy, L. (2007). "Voice" is not enough: Conceptualising Article 12 of the United Nations Convention on the Rights of the Child. *British Educational Research Journal*, 33(6), 927–942. <https://doi.org/10.1080/01411920701657033>
- Luster, T., Bates, L., Vandenbelt, M. i Nievar, M. A. (2004). Family advocate's perspectives on the early academic success of children born to low-income adolescent mothers. *Family Relations*, 53(1), 68–77. <https://doi.org/10.1111/j.1741-3729.2004.00010.x>

- Luthar, S. S. (2003). *Resilience and vulnerability: adaptation in the context of childhood adversities*. Cambridge University Press.
- Ljubotina, D. i Družić Ljubotina, O. (2022). *Doživljaj socijalne nepravde: psihosocijalna perspektiva*. FF Press. <https://openbooks.ffzg.unizg.hr/index.php/FFpress/catalog/book/147>
- Mankiw, N.G. (2006). *Osnove ekonomije*. Mate
- Marmot, M. (2005). Social determinants of health inequalities. *The Lancet*, 365(9464), 1099–1104. [https://doi.org/10.1016/S0140-6736\(05\)71146-6](https://doi.org/10.1016/S0140-6736(05)71146-6)
- Marošević, K., Barišić, A. i Cafuk, B. (2023). Siromaštvo i socijalna isključenost nezaposlenih osoba - perspektiva socijalnog rada. *Pravni vjesnik*, 39(3-4), 163–193. <https://doi.org/10.25234/pv/26072>
- Marx, K. (1976). *Capital: A critique of political economy*. Penguin Books.
- Masarik, A. S. i Conger, R. D. (2017). Stress and child development: A review of the Family Stress Model. *Current Opinion in Psychology*, 13, 85–90. <https://doi.org/10.1016/j.copsyc.2016.05.008>
- Masten, A. S. (2018). Resilience Theory and Research on Children and Families: Past, Present, and Promise. *Journal of Family Theory & Review*, 10(1), 12–31. <https://doi.org/10.1111/jftr.12255>
- Masten, A. S. (2021). Resilience in developmental systems: Principles, pathways, and protective processes in research and practice. U M. Ungar (Ur.), *Multisystemic resilience: Adaptation and transformation in contexts of change* (str. 15–30). Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/oso/9780190095888.003.0002>
- Masten, A. S., Fiat, A. E., Labella, M. H. i Strack, R. A. (2015). Educating homeless and highly mobile students: Implications of research on risk and resilience. *School Psychology Review*, 44(3), 315–330. <https://doi.org/10.17105/spr-15-0068.1>
- May, J. (2015). Poverty and inequality: A multidimensional perspective. U B. Atkinson i F. Bourguignon (Ur.), *Handbook of income distribution* (str. 1207–1276). Elsevier.
- Mayer, S. E. i Jencks, C. (1989). Poverty and the distribution of material hardship. *The Journal of Human Resources*, 24(1), 88–114. <https://doi.org/10.2307/145934>
- Mead, L. (1986). *Beyond entitlement: The social obligations of citizenship*. Basic Books.
- Miley, K. K., O'Melia, M. i DuBois, B. L. (2013). *Generalist social work practice: An empowering approach*. Pearson.
- Ministarstvo rada, mirovinskoga sustava, obitelji i socijalne politike. (n.d.). *Zajamčena minimalna naknada – ZMN*. <https://mrosp.gov.hr/istaknute-teme/obitelji-i-socijalna-politika/socijalna-politika-11977/naknade-i-usluge-u-sustavu-socijalne-skrbi/zajamcena-minimalna-naknada-zmn-11982/11982?big=0>
- Ministarstvo rada, mirovinskoga sustava, obitelji i socijalne politike. (2021). Nacionalni plan borbe protiv siromaštva i socijalne isključenosti za razdoblje od 2021. do 2027.
- Ministarstvo rada, mirovinskoga sustava, obitelji i socijalne politike. (2023). *Nacionalni akcijski plan za provedbu Preporuke Vijeća Europske unije o uspostavi Europskog jamstva za djecu*. <https://mrosp.gov.hr/UserDocsImages/slike/2023/3.7.%20KONA%C4%8C-NO%20Tekst%20Nacionalni%20akcijski%20plan%20NAP%20CG.pdf>

- Minujin, A., Delamonica, E., Gonzalez, E. D. i Davidziuk, A. (2005). *Children living in poverty: A review of child poverty definitions, measurements and policies*. [Rad s konferencije]. Children & Poverty: Global Context, Local Solutions, New York, SAD.
- Mithen, J., Archibald, D., Begnell, P., Thomson, D. i Vally, H. (2024). Insights into a collective impact partnership to promote consumption of healthy drinks in North East Melbourne: A qualitative case study. *Health Promotion Journal of Australia*, 35(4), 1224–1230. <https://doi.org/10.1002/hpja.852>
- Mongeon, A., Cowan, E., Humeniuk, W., Liu, S. i Deacon, L. (2025). Using collective impact for intersectoral action in rural Northern Ontario: Two case studies. *Canadian Journal of Public Health*, 1–8. <https://doi.org/10.17269/s41997-025-01137-y>
- Mullainathan, S. i Shafir, E. (2013). *Scarcity: Why having too little means so much*. Times Books.
- Murray, C. (1984). *Losing ground: American social policy 1950-1980*. Basic Books.
- Murray, M. i Marks, D.F. (2008). Challenging social inequalities in health. U D. R. Crane i T. B. Heaton (Ur.), *Handbook of families and poverty* (334–347). SAGE Publications.
- National Association of Social Workers. (2020). *Advocacy*. <https://www.socialworkers.org/Advocacy>
- Nussbaum, M. C. (2011). *Creating capabilities: The human development approach*. Harvard University Press.
- O'Boyle, E. J. (1999). Distribution sensitive measures of poverty in the United States: Comment. *Review of Social Economy*, 57(3), 344–350. <https://doi.org/10.1080/003467699000000006>
- Odluka o osnovici za izračun iznosa zajamčene minimalne naknade za 2026. godinu. *Narodne novine*, 5/26.
- OECD. (2019). Society at a glance 2019: OECD social indicators. OECD Publishing. https://doi.org/10.1787/soc_glance-2019-en
- Orthner, D. K., Jones-Sanpei, H. i Williamson, S. (2003). Family strength and income in households with children. *Journal of Family Social Work*, 7(2), 5–23. https://doi.org/10.1300/J039v07n02_02
- Orthner, D. K., Jones-Sanpei, H. i Williamson, S. (2004). The resilience and strengths of low-income families. *Family Relations*, 53(2), 159–167. <https://doi.org/10.1111/j.0022-2445.2004.00006.x>
- Palme, J. i Korpi, W. (1998). *The paradox of redistribution and strategies of equality: Welfare state institutions, inequality and poverty in the Western countries*. (LIS Working papers No. 174), LIS Cross-National Data Center in Luxembourg.
- Palomar Lever, J. (2005). *The subjective dimension of poverty: A psychological perspective* [Rad s konferencije]. The Many Dimensions of Poverty, Brazil.
- Patel, V., Saxena, S., Lund, C., Thornicroft, G., Baingana, F., Bolton, P., Chisholm, D., Collins, P. Y., Cooper, J. L., Eaton, J., Herrman, H., Herzallah, M. M., Huang, Y., Jordans, M. J. D., Kleinman, A., Medina-Mora, M. E., Morgan, E., Niaz, U., Omigbodun, O., Prince, M., Rahman, A., Saraceno, B., Sakar, B. K., De Silva, M., Singh, I., Stein, D. J., Sunkel, C. i Unützer, J. (2018). The Lancet Commission on global mental health and sus-

- tainable development. *Lancet (London, England)*, 392(10157), 1553–1598. [https://doi.org/10.1016/S0140-6736\(18\)31612-X](https://doi.org/10.1016/S0140-6736(18)31612-X)
- Paugam, S. (1996). Poverty and social disqualification: A comparative analysis of cumulative social disadvantage in Europe. *Journal of European Social Policy*, 6(4), 287–303. <https://doi.org/10.1177/095892879600600402>
- Payne, R. K., DeVol, P. E. i Dreussi Smith, T. (2001). *Bridges out of poverty: Strategies for professionals and communities*. aha! Process.
- Payne, M. (2005). *Modern social work theory* (3. izd.). Palgrave Macmillan.
- Piketty, T. (2014). *Capital in the twenty-first century*. Harvard University Press.
- Pinker, R. (2016). *Social theory and social policy*. Policy Press.
- Pinto, A. D., Bondy, M., Rucchetto, A., Ihnat, J. i Kaufman, A. (2019). Screening for poverty and intervening in a primary care setting: an acceptability and feasibility study. *Family Practice*, 36(5), 634–638. <https://doi.org/10.1093/fampra/cmz129>
- Popović, S. i Miller, M. (2019). *Mustra za revoluciju*. Albion books.
- Pregrad, J. (2006). Poimanje odgovornosti i sukoba u demokraciji, U N. Poljak i L. Šehić-Relić (Ur.), *Sukob@org – Upravljanje sukobom* (str. 11–16). Centar za mir, nenasilje i ljudska prava.
- Program 211 (2022). *211 and social determinants of health*. <https://register.211.org/files/211%20SDOH%20White%20Paper%20-%20Rev%202022.pdf>
- Puljiz, V., Bežovan, G., Šućur, Z. i Zrinščak, S. (2000). *Sustavi socijalne politike*. RSP.
- Putnam, R. D. (2000). *Bowling alone: The collapse and revival of American community*. Touchstone Books/Simon & Schuster.
- Rees, G., Bradshaw, J., Goswami, H. i Keung, A. (2010). *Understanding children's well-being: A national survey of young people's well-being*. The Children's Society. <https://pure.york.ac.uk/portal/en/publications/understanding-childrens-well-being-a-national-survey-of-young-peo/>
- Ridge, T. (2002). *Childhood poverty and social exclusion: From a child's perspective*. Policy Press.
- Ridge, T. (2009). *Living with poverty: A review of the literature on children's and families' experiences of poverty*. Department for Work and Pensions.
- Risley, T. R. i Hart, B. (2006). Promoting early language development. U N. Watt, C. Ayoub, R. Bradley, J. Puma i W. LeBoeuf (Ur.), *The crisis in youth mental health: Critical issues and effective programs. Early intervention programs and policies* (str. 83–88). Praeger Publishers/Greenwood Publishing Group.
- RODA (Roditelji u akciji) (2024). *Percepcija javnosti o demografskim promjenama i izazovima modernog roditeljstva u Hrvatskoj, istraživački izvještaj*. <https://www.roda.hr/udruga/projekti/moderni-izazovi-roditeljstva-i-demografija/rezultatiistrazivanja.html>
- Roelen, K. (2017). *Shame, poverty and social protection* (IDS Working Paper No. 489). IDS <https://hdl.handle.net/20.500.12413/12998>
- Saleebey, D. (Ur.) (1997). *The strengths perspective in social work practice: Power in the people*. Longman.

- Samman, E. (2007). Psychological and subjective well-being: A proposal for internationally comparable indicators. *Oxford Development Studies*, 35(4), 459–486. <http://dx.doi.org/10.1080/13600810701701939>
- Samuelson, P. A. i Nordhaus, W. D. (2006). *Ekonomija*. Mate.
- Seccombe, K. (2000). Families in poverty in the 1990s: Trends, causes, consequences and lessons learned. *Journal of Marriage and the Family*, 62(4), 1094–1113. <https://doi.org/10.1111/j.1741-3737.2000.01094.x>
- Sen, A. (1985). *Commodities and capabilities*. Elsevier Science Publishers.
- Sen, A. (1999). *Development as freedom*. Oxford University Press.
- Shier, H. (2001). Pathways to participation: Openings, opportunities and obligations. *Children & Society*, 15(2), 107–117. <https://doi.org/10.1002/chi.617>
- Shildrick, T., MacDonald, R., Webster, C. i Garthwaite, K. (2012). *Poverty and insecurity: Life in low-pay, no-pay Britain*. Policy Press.
- Shonkoff, J. P., Garner, A. S., Siegel, B. S., Dobbins, M. I., Earls, M. F., McGuinn, L., Pascoe, J. i Wood, D. L. (2012). The lifelong effects of early childhood adversity and toxic stress. *Pediatrics*, 129(1), e232–e246. <https://doi.org/10.1542/peds.2011-2663>
- Smith, K. i Stone, L. (1989). Rags, riches and bootstraps: Beliefs about the causes of wealth and poverty. *Sociological Quarterly*, 30(1), 93–107. <https://doi.org/10.1111/j.1533-8525.1989.tb01513.x>
- Smith, P. B. i Bond, M. H. (1993). *Social psychology across cultures: Analysis and perspectives*. Harvester Wheatsheaf.
- Spicker, P. (2007). *The idea of poverty*. Policy Press.
- Spicker, P. (2020). *The poverty of nations: A relational perspective*. Policy Press.
- Standing, G. (2011). *The precariat: The new dangerous class*. Bloomsbury Academic.
- Stiglitz, J. E. (2012). *The price of inequality: How today's divided society endangers our future*. W. W. Norton & Company.
- Stubbs, P., Ledić, M., Rubil, I. i Zrinščak, S. (2017). *Dječje siromaštvo i strategije nošenja sa siromaštvom kućanstava u Hrvatskoj*. EIZG i Zaklada Adris. https://www.sinisazrinscak.com/wp-content/uploads/2012/12/Djecje-siromastvo_HR.pdf
- Sun, A. P. (2001). Perceptions among social work and non-social work students concerning causes of poverty. *Journal of Social Work Education*, 37(1), 161–173. <https://doi.org/10.1080/10437797.2001.10779044>
- Šućur, Z. (2001). *Siromaštvo: Teorije, koncepti i pokazatelji*. Pravni fakultet.
- Šućur, Z. (2004). Socijalna isključenost: pojam, pristupi i operacionalizacija. *Revija za sociologiju*, 35(1-2), 45–60.
- Šućur, Z. (2014). Stari i novi siromasi u hrvatskom društvu: empirijski uvid. *Bogoslovska smotra*, 84(3), 577–610.
- Šućur, Z., Kletečki Radović, M., Družić Ljubotina, O. i Babić, Z. (2015). *Siromaštvo i dobrobit djece predškolske dobi u Republici Hrvatskoj*. Ured UNICEF-a za Hrvatsku.
- Taket, A., Crisp, B. R., Nevill, A., Lamaro, G., Graham, M. i Barter-Godfrey, S. (2009). *Theorizing social exclusion*. Routledge.

- Taylor-Gooby, P. (2020). *Reframing social citizenship*. Oxford University Press.
- Tintić, N. (1982). Značenje ideje i načela o pravdi, napose o socijalnoj pravdi, za socijalne akcije i intervencije. *Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu*, 4, 325–368.
- Townsend, P. (1979). *Poverty in the United Kingdom: A survey of household resources and standards of living*. Penguin Books.
- UN. (1989). *Convention on the Rights of the Child*. United Nations Treaty Series, 1577, 3. <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/convention-rights-child>
- UN OHCHR. (2012). OHCHR report 2012. Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights.
- UNDP. (2006). *Neumreženi: Lica socijalne isključenosti u Hrvatskoj*. UNDP Hrvatska.
- UNICEF. (2005a). *Defining child poverty*. U *The State of the World's Children 2005: Childhood under Threat* (str. 14–18). UNICEF. <https://www.unicef.org/media/84801/file/SOWC-2005.pdf>
- UNICEF. (2005b). *The state of the world's children 2005: Childhood under threat*. UNICEF.
- UNICEF. (2017). *Indikatori dobrobiti djece*. UNICEF za svako dijete. <https://www.unicef.org/croatia/media/4791/file/Indikatori%20dobrobiti%20djece.pdf>
- UNICEF. (2019). *The State of the World's Children 2019: Children, food and nutrition: Growing well in a changing world*. UNICEF.
- UNICEF. (2021). *Europsko jamstvo za svako dijete. Faza III pripremnih aktivnosti: „Testiranje Europskog jamstva za svako dijete u zemljama članicama Europske unije“* <https://www.unicef.org/croatia/media/7441/file/Programski%20odgovor%20-%20lipanj%202021.pdf>
- UNICEF. (2022). *Dubinska analiza politika, programa, usluga, izvora financiranja te mehanizama usmjerenih suzbijanju siromaštva i socijalne isključenosti djece u Hrvatskoj, Podloga za razvoj Nacionalnog akcijskog plana za provedbu Europskog jamstva za djecu u Hrvatskoj*. Ured UNICEF-a za Hrvatsku.
- UNICEF. (n.d.). *Konvencija o pravima djeteta*. http://www.unicef.hr/upload/file/300/150215/FILENAME/Konvencija_20o_20pravima_20djeteta.pdf
- University of Wisconsin-Madison (2026). *Enhancing program performance with logic models. Division of extension*. <https://logicmodel.extension.wisc.edu/>
- Uredba o izmjeni Uredbe o mjesečnom iznosu naknade za ugroženog kupca energenata, načinu sudjelovanja u podmirenju troškova energenata korisnika naknade i postupanju Hrvatskog zavoda za socijalni rad. *Narodne novine*, 121/25.
- Walker, R. (2014). *The shame of poverty*. Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199684823.001.0001>
- Waxman, C. (1983). *The stigma of poverty: A critique of poverty theories and policies*. Pergamon Press.
- Wexler, B. E., Imal, A. E., Pittman, B. i Bell, M. D. (2020). Executive function deficits mediate poverty's effects on academic achievement: Target for intervention in at-risk children. *Creative Education*, 11(3), 406–419. <https://www.scirp.org/journal/paperinformation?paperid=99120>

- WHO. (2010). *A conceptual framework for action on the social determinants of health*. World Health Organization. <https://iris.who.int/server/api/core/bitstreams/ca294183-3263-470f-a5fe-8e124ec48c72/content>
- WHO. (2022). *World mental health report: Transforming mental health for all*. World Health Organization. <https://www.who.int/publications/i/item/9789240049338>
- WHO. (2024). *Malnutrition*. <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/malnutrition>
- WK Kellogg Foundation. (2004). *W. K. Kellogg Foundation logic model development guide*. WK Kellogg Foundation.
- Wolff, T., Minkler, M., Wolfe, S. M., Berkowitz, B., Bowen, L., Butterfoss, F. D. i Lee, K. S. (2017). Collaborating for equity and justice: Moving beyond collective impact. *Non-profit quarterly*, 9, 42–53.
- Wood, G. (2016). Towards a political economy of social protection. U J. Midgley, D. Suren-der i R. Alfes (Ur.), *Handbook of social policy and development* (str. 123–138). Edward Elgar.
- Wright, E. O. (2010). *Envisioning real utopias*. Verso.
- Wright, M. O. i Masten, A. S. (2006). Resilience processes in development: Fostering positive adaptation in the context of adversity. U S. Goldstein i R. B. Brooks (Ur.), *Handbook of resilience in children* (str. 17–37). Springer.
- Zakon o djelatnosti socijalnog rada. *Narodne novine*, 16/19, 18/22.
- Zakon o socijalnoj skrbi. *Narodne novine*, 18/22, 46/22, 119/22, 71/23, 156/23, 61/25.
- Zdravstveni opservatorij (2023). *Integracija skrbi i koncept 24/7/365. Smjernice za razvoj javnih politika utemeljenih na dokazima*. <https://zdravstveniopservatorij-krijesnica.hr/wp-content/uploads/Smjernice-o-integraciji-skrbi-i-konceptu-24-7-365-compressed.pdf>
- Žganec, N. (2021). *Socijalni rad u zajednici*. Naklada Slap.